

ต่างวัว

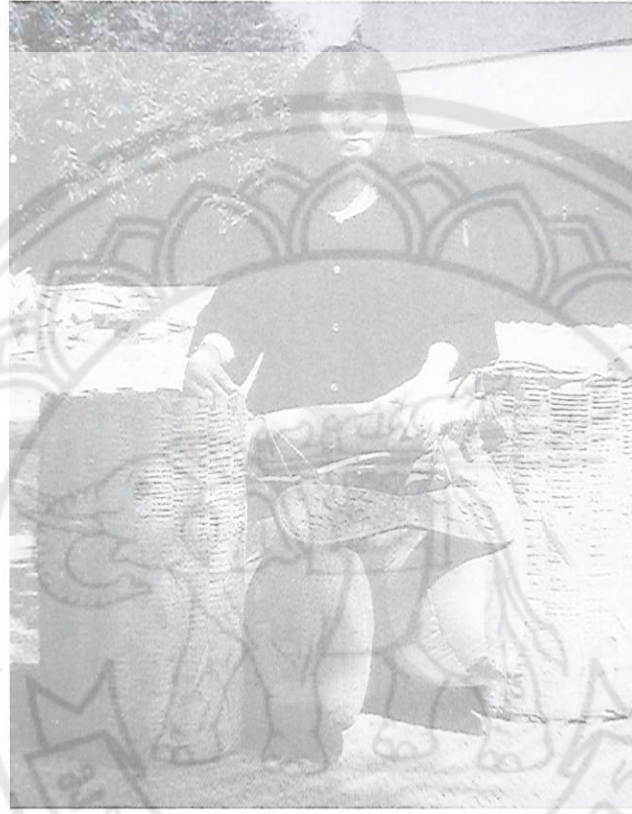
ต่างวัว เป็นภาชนะทรงกระบอกสองใบสอดไม้คานวางพาดกับหลังวัว เพื่อใส่สิ่งของสัมภาระต่างๆ ในการเดินทางตามป่าตามเขาซึ่งมีระยะไกล

สมัยก่อนการคมนาคมยังไม่ค่อยเจริญ เส้นทางสัญจรและค้าขายใช้แม่น้ำลำคลองเป็นหลัก โดยเฉพาะจังหวัดที่อยู่ในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ จะใช้แม่น้ำ ปิง วัง ยม น่าน เป็นเส้นทางการค้าขายทางเรือที่สำคัญมาก ดังตัวอย่าง แม่น้ำน่านในสมัยก่อนนั้น ทางภาคกลางจะนำสินค้าประเภท เกลือ อาหาร การกิน และของใช้อื่น ๆ บรรทุกเรือมอญลากจูงจากแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านจังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และไปสุดทางเรือที่ท่าเหนือหรือท่าอิฐ ซึ่งเรียกว่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ในปัจจุบันนี้พวกเขาบ้านอยู่ใกล้ริมแม่น้ำหรืออยู่ห่างไกล ก็จะทำสินค้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันเป็นประจำในระหว่างนำสิ่งของมา และแลกเปลี่ยนกลับไปในระยะห่างไกล การทาบหามคงไม่สะดวกต่อการขึ้นเขาลงห้วย หนทางทุรกันดาร จึงใช้วัว ควาย ช้าง ม้า ลา ล่อ ต่างของ โดยทำภาชนะใส่ไว้ การเรียก "ต่างวัว" เพราะว่าวัวมีใช้ในหมู่บ้านมากกว่าช้าง ม้า ลา ล่อ ประกอบกับวัวทนความร้อนได้มากกว่าควายอีกด้วย ไปแห่งใดก็มักเห็นวัว บรรทุกของเสมอ คำว่า "ต่างวัว" จึงติดปากชาวบ้าน แม้ว่าจะต่างหลังสัตว์อื่น ๆ ใดก็ตาม

การสานต่างวัวหรือลูกต่างใช้ไม้ประมาณ ๓ ลำ เหลาไม้ให้เป็นซี่ ใช้เป็นโครงไม้ตั้งและสานด้วยลายขัดอาจขัดขึ้นลงธรรมดาหรือขัดสลับเส้นก็ได้ การสานต่างวัวจะสานส่วนกันเพื่อเป็นฐานรองรับสิ่งของก่อนแล้วสานลายขัดเป็นรูปทรงกระบอกสูงประมาณ ๑ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ต่างวัวสานชั้น ๒ ใบ มีขนาดเท่ากัน ใช้ไม้คานยาวประมาณ ๒ เมตร สอดรูลูกต่าง ๒ ใบ

วางพาดกับหลังวัว ด้านข้างที่ลูกต่างชนิดสีข้างวัวต้องใช้หมอนกันไม่ให้เสียดสีกับผิวหนังวัว เพราะจะทำให้
วัวรำคาญ หรือเป็นแผลเมื่อเดินทางไปไกล

ต่างวัวไม่ค่อยมีใช้ในปัจจุบันแล้ว เพราะเส้นทางคมนาคมสะดวก การบรรทุกสิ่งของมักใช้รถยนต์
บรรทุกของได้สะดวกรวดเร็ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แก้ว ขำปลอด, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๓/๒๒ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชัน พรหมบัน, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๓ หมู่ ๑ ถ.วิเชียรจางง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๓. พูน มุ่นเชย, นาย อายุ ๔๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๓ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. มอง แก่นอินทร์, นาย อายุ ๔๔ ปี
บ้านเลขที่ ๗๒ หมู่ ๕ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก
๕. ลำไย คงเจริญ, นาง อายุ ๗๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๒ ต.กำแพงดิน อ.สามง่าม จ.พิจิตร

ตานั่ง

ตานั่ง เป็นเครื่องดักกระต่าย อีเห็น และพังพอน ทำเป็นบ่วงเร็ว ตัวรัดตัวสัตว์ที่ผ่านช่องทาง ดักไว้ บางท้องถิ่นเรียกว่า ตาน่าง

การเรียกว่า "ตานั่ง" เพราะจะใช้เชือกปอเส้นเล็ก ๆ ให้ขาดได้ง่าย ถ้าเป็นตาข่ายซึ่งมีตาใหญ่ผูกติดกับโครงไม้ไผ่วางติดกับพื้น และเรียกตาข่ายดักติดดินว่า "ตานั่ง" ในขณะเดียวกัน เมื่อสัตว์วิ่งมาชนตาข่าย ตาข่ายจะหลุดกองกับพื้น จึงเรียกชื่อ "ตานั่ง" ได้เช่นเดียวกัน

โครงเร็วตานั่ง ทำจากลำไม้ไผ่ขนาดย่อมผ่าซีกตลอดลำ ยาวประมาณ ๓-๕ เมตร หักมุมไม้ไผ่ทำโครงสามเหลี่ยมหน้าจั่วถักเชือกปอกกล้วยหรือปอกระเจาผูกขวางโครงไว้ การถักตาข่ายขวางโดยใช้ปอเชือกขาดง่าย ก็เพราะว่าต้องการให้กระต่ายวิ่งมาชะลอความเร็วลงบ่วงเร็วจะรัดได้ทัน ตาข่ายที่ถูกแรงกระต่ายวิ่งชนจนขาดนี้ จะทำให้บ่วงเชือกมัดคู่กับตาข่ายหลุดจากเดือยข้างง่ายขึ้น ใช้เรียวกังไม้ไผ่เป็นคันเร็ว ยาวประมาณ ๕ เมตร ปลายคันเร็วผูกเชือกทำเป็นบ่วง ๒ บ่วง ผูกไว้กับตาข่าย การผูกบ่วงทั้ง ๒ บ่วง เพราะรัดกระต่ายในช่วงต้นคอและกลางตัว กระต่าย จะดิ้นไม่หลุด

การใช้ตานั่ง จะดักตานั่งไว้ตามบริเวณชายทุ่ง บ่าละเมาะ และใกล้แหล่งน้ำ เป็นต้น หากดักกระต่ายต้องดูบริเวณนั้นมีซีกกระต่ายหรือไม่ ถ้ามีซีกกระต่ายยังใหม่ ๆ อยู่ กระต่ายจะออกมากินเวลากลางคืนอีก ใช้กังไม้ไผ่เป็นแนวรั้วมีช่องให้วิ่งผ่านระหว่างช่องทางดักตานั่งไว้ โดยใช้บ่วงเร็ว ๒ บ่วง รูดเป็นวงกว้างติดกับตาข่าย กลางเส้นเชือกมัดบิ่นเพื่อขัดกับไม้ขวาง การขัดกันของไม้บิ่นกับเดือยไม้จะดึงคันเร็วโค้งโค้งลงมา ทำให้มีแรงตึงมากขึ้น เวลากระต่ายหรือสัตว์อื่น ๆ วิ่งมาชนตาข่าย ตาข่ายจะหลุดหรือขาดไม้ขัดกันจะหลุดออก คันเร็วก็ตึงขึ้น บ่วงทั้ง ๒ จะรูดรัดตัวสัตว์ทันที

ตานังไม่มีใช้กันในพื้นบ้านแล้ว เพราะสัตว์ประเภทกระต่าย อีเห็น พังพอน ลดน้อยลง รวมทั้งผู้สูงอายุสมัยก่อนล้มตายไป ตานังจึงพลอยสูญหายไปด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชม ต๊ะสุ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕ ถ.ประสาทวิถี อ.แม่สอด จ.ตาก
๒. ทองดี จันดาหาร, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๙ ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ผ่อง แก้วตา, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๒ ต.ป่าโทก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. สนอง เหล็กเพชร, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ ต.ในเมือง อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์
๕. ลิริ สุกใส, นาง อายุ ๗๑ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย

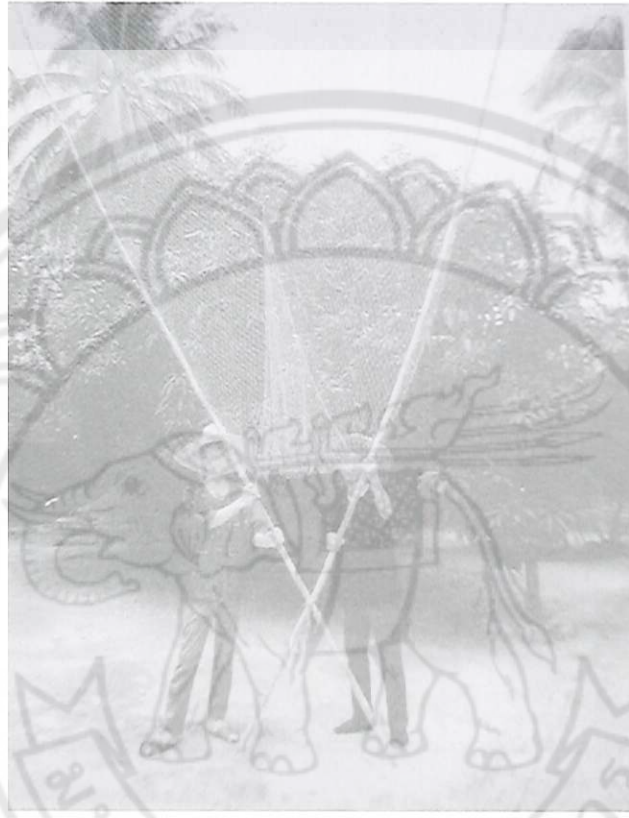
ตานาบ

ตานาบ เป็นเครื่องมือใช้ดักนกโดยใช้ตาข่ายซึ่งมีความกว้างและยาวมาก ๆ ซึ่งกับไม้ไผ่ ๒ ลำ คอยตลบนก หรือนาบตัวนกที่บินผ่านช่องทางมา การเรียกชื่อตานาบเพราะใช้ตาข่ายนากับพื้นดิน เวลา นกชนตาข่าย บางแห่งเรียกว่า ขนาบ มีลักษณะเหมือนสายทลขของภาคเหนือตอนบน

ในสมัยก่อนการทำนาทำไร่มักถูกลสัตว์ต่าง ๆ มาจิกกินทำความเสียหายให้แก่ชาวบ้านมาก โดยเฉพาะช่วงฤดูข้าวออกรวง หรือช่วงการเก็บเกี่ยวข้าว นกกระจิบ นกกระจาบ และนกเขาจะบินมาเป็นฝูง จิกกินเมล็ดข้าว ชาวบ้านต่างหาวิธีป้องกันหลายวิธี เช่น ทำไม้โป่งไล่นก ใช้ไม้ตะขบตีให้เกิดเสียงดัง จน กระทั่งทำหุ่นไล่กา แต่วิธีดังกล่าวเพียงไล่กไปเท่านั้น ฝูงนกจะวนเวียนกลับมาอีก ดังนั้นจึงคิดวิธีกำจัดฝูง นกโดยนำมาเป็นอาหารอีกทางหนึ่ง ชาวบ้านได้ถักตาข่ายหาวิธีการดักนกหลายรูปแบบ ตานาบจึงเป็น เครื่องมือดักนกชนิดหนึ่ง ถักตาข่ายมีความกว้างประมาณ ๕ เมตร ยาวประมาณ ๑๐ เมตร ทำท่างตาข่าย ด้านข้างสำหรับผูกกับลำไม้ไผ่ ๒ ลำ เพื่อชิงตาข่ายกางออก ลำไม้ไผ่จะใช้ไม้ไผ่รวกหรือไผ่เลี้ยง มีความสูง ตั้งแต่ ๑๐ เมตรขึ้นไป ปลายตาข่ายด้านล่างจะมัดย้อมเป็นถุงเมื่อนกบินมาชนจะร่วงมากองในถุง จับได้ สะดวก

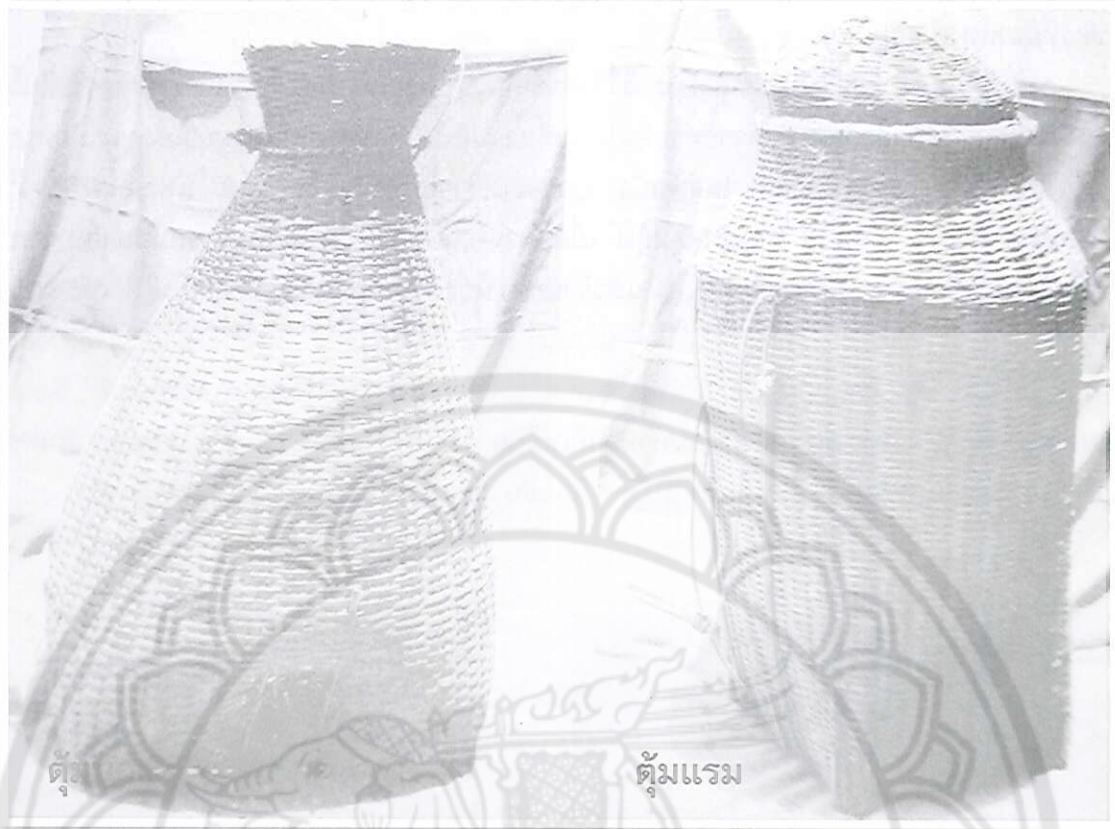
การใช้ตานาบดักนกตามป่าละเมาะหรือชายทุ่ง เช่น นกกระจาบ นกเขาไฟ ที่หากินเป็นฝูง คนดัก นกต้องออกไปสังเกตเวลาเช้าว่าฝูงนกส่วนใหญ่จะบินผ่านไปทางใด หรือช่องใดเป็นประจำ นกมักบินไป ทางนั้นเสมอ จากนั้นก็ถากถางบริเวณที่จะตั้งตานาบ นำตานาบไปตั้งขวางช่องทางที่นกเคยบินผ่านไป มีคนจับโดยใช้กิ่งไม้ใบไม้พรางตัวอีกคนหนึ่งแอบอยู่ข้าง ๆ เพื่อคอยดักจับนก อีกคนหนึ่งจะอยู่บนต้นไม้

ห่างไปประมาณ ๑๐ เมตร เมื่อเห็นฝูงนกบินมาบนหัวจะเป่าหวีดให้นักตกใจกลัว ฝูงนกจะบินหนีและบิน
ถลาลงมาชนตานาบที่ซึ่งไว้ คนจับจะรวบไม้ไผ่ ๒ ลำ เข้าหากันทำให้นักออกจากตาข่ายไม่ได้ แล้วนาบลง
กับพื้น คนที่ซ่อนตัวอยู่ข้าง ๆ จะรีบมาจับนก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๔ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ดัน หมี่คง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ถนอม อินทร์พงษ์, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๔๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. หวาย เจริญวงศ์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

ตุ้ม

ตุ้ม เป็นเครื่องมือดักปลา สานด้วยตอกไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายกับอี่จู้ดักปลาไหล มีงาแขงอยู่ริมกัน ตุ้มเช่นเดียวกัน แต่ตุ้มมีงา ๒ ชั้น ไม่มีกะพล้อใส่เหยื่อล่อเหมือนอี่จู้ แต่มีงายาวเรียกว่า งาโห่ง

ตุ้มสานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นลายขัด เริ่มต้นสานส่วนกันมีตาเหลี่ยมช่องที่บกว่าอี่จู้ แล้วสานต่อข้างบนเป็นลายขัดทึบ ขนาดของตุ้มสูงตั้งแต่ ๓๐ เซนติเมตร จนเกือบ ๑ เมตร ตุ้มมีหลายประเภท เช่น

ตุ้มบอง มีรูปทรงคล้ายอี่จู้ ด้านล่างป่องค่อย ๆ เรียว ส่วนบนมักใช้กะลามะพร้าวปิดปากข้างบน ซึ่งใช้เป็นที่เทปลาออกมีขนาดย่อมเท่าเสื่อบอง จึงเรียกว่า ตุ้มบอง ใช้ดักปลาตามแ่งน้ำทั่วไป และตามหุบเขา

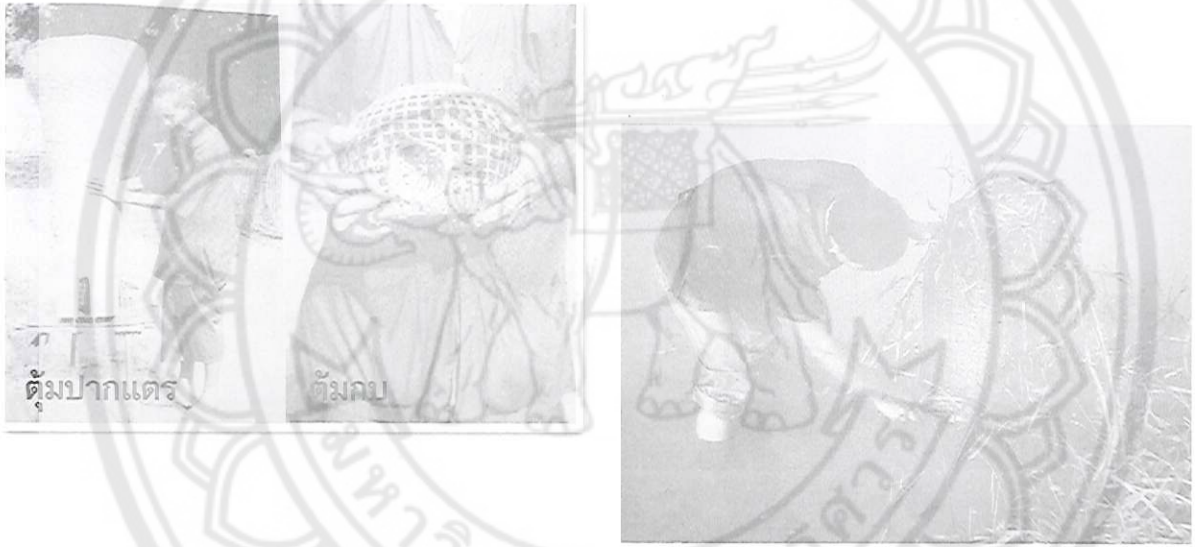
ตุ้มแรม มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอก มีขนาดใหญ่กว่าตุ้มบองมาก สานเป็นลายขัดทึบและลายไพรยักคิ้ว ส่วนล่างมีงา ๒ ชั้น ชั้นนอกเรียกว่า งาไห้ว ชั้นในเรียกว่า งาโห่ง เป็นทางเข้าของปลา ปลาขยปากตุ้มบานออกเล็กน้อยเหมือนปากแตร สานฝาปิดเปิดเทปลาออก สานด้วยตอกไม้ไผ่เช่นเดียวกัน การที่เรียกตุ้มแรมเพราะว่าเป็นตุ้มขนาดใหญ่กว่าประเภทอื่น ๆ ภายในกว้างขวางปลาว่ายได้สะดวกไม่ตายง่าย ชาวบ้านจะดักตุ้มทิ้งไว้นาน เป็นแรมคืนแรมวัน คอยเติมเหยื่อ เมื่อปลาเข้าไปมากแล้วจึงค่อยไปกู้ จึงเรียกตุ้มนี้ว่า ตุ้มแรม ปลาที่ติดตุ้มแรมมักเป็นปลาดุกและปลากด

ตุ้มข้อง สานเป็นรูปทรงข้องมีขนาดเท่ากัน ดักปลาน้ำตื้น ๆ กันเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสปากแคบอย่างคอกหม้อดิน

ตุ้มกบ สานรูปทรงคล้ายข้องแต่ลายขัดห่าง เป็นตาสี่เหลี่ยมใช้เฉพาะดักกบ ดักเขียด ใช้เหยื่อ

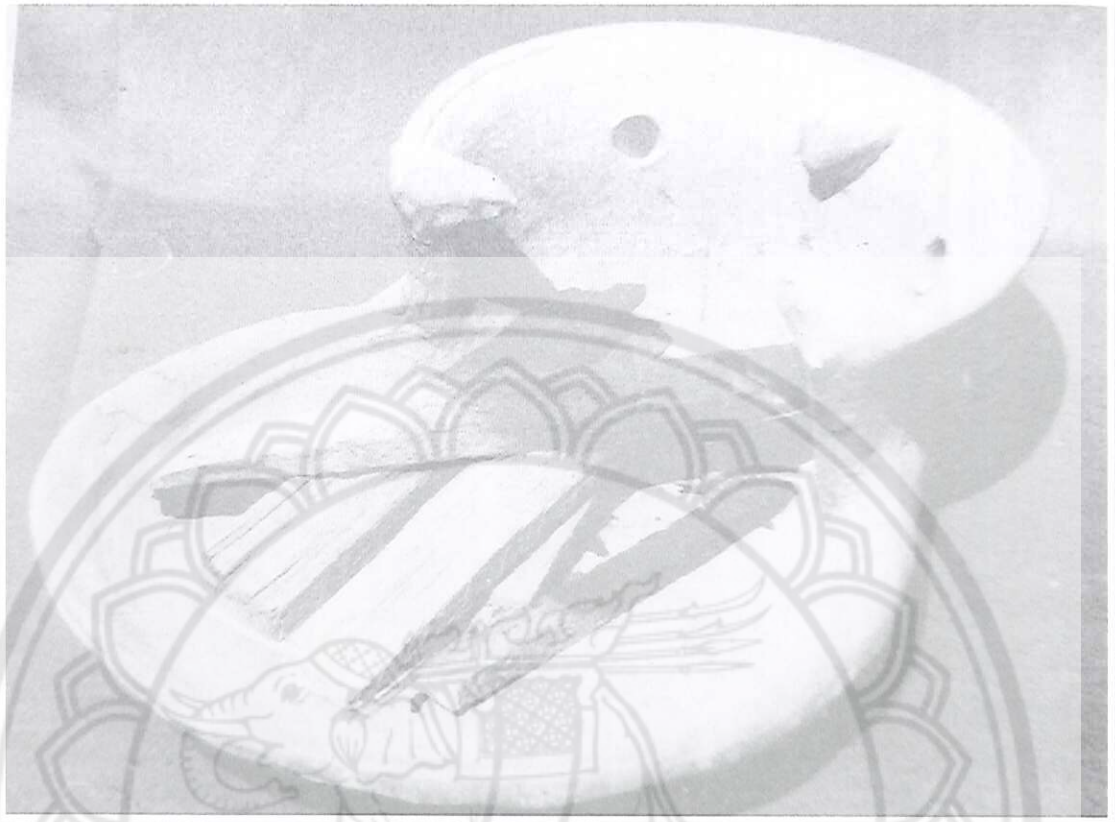
ประเภทลูกปลา หอยใส่ไว้ภายใน วางในน้ำตื้น ๆ มีเงาแสงชั้นเดียว กบ เขียด เมื่อเห็นเหยื่อล่อจะเข้าไปทางช่องที่มีเงาแสงตกอยู่

การใช้ตุ้มบอง ตุ้มแรม และตุ้มซ้อง มีวิธีการดักปลาเหมือนกัน ก่อนใช้จะเอาซี่ควายหรือดินโคลนทาตุ้มด้านนอกให้รอบ ดากตุ้มให้ซี่ควายหรือดินโคลนที่ทาจนแห้ง การทาเช่นนี้เพราะต้องการให้กลิ่นเหยื่อตกตุ้มในบริเวณน้ำนิ่งให้ปลายปากตุ้มโผล่พ้นน้ำ ปลาจะได้ว่ายขึ้นมาหายใจไม่ตาย แหวกทางปลาช่วยให้เป็นช่องเข้ามาทางงา หากใบไม้ ใบหญ้าคลุมตุ้ม เมื่อปลาได้กลิ่นซี่ควาย กลิ่นโคลนเลนแหล่งอื่น ๆ จะว่ายเข้ามาใกล้ และเข้าช่องงาไปกินเหยื่อภายใน แล้วจึงลอดงาช่องอีกชั้นหนึ่ง ปลาจะออกไม่ได้ เพราะงาสวนข้างในแข็งแรงกว่า งาด้านนอกซึ่งถักไว้ห่าง ๆ เท่านั้น ปลาลอดได้ง่าย บางครั้งอาจไม่ต้องใช้เหยื่อล่อใส่ไว้ภายในตุ้มก็ได้ ปลาเข้าตุ้มมักขึ้นอยู่กับเหยื่อล่อภายในด้วย หากใส่เหยื่อประเภทรังปลวก รังมดแดง ปลาดุชอบเข้าไปกิน หากใช้เหยื่อประเภทหัวปลาที่เหม็นคาวเป็นเหยื่อล่อ ปลาที่เข้าไปกิน มักเป็นปลากด ปลาแขยง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีตุ้มประเภทอื่น ๆ อีก เช่น ตุ้มปลาสร้อย ตุ้มปลากด และตุ้มสามทาง เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๔ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ตัน หมี่คง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ถนอม อินทร์พงษ์, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๔๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. ทวาย เจริญวงศ์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

เตาเซิงกราน

เตาเซิงกราน เป็นเตาไฟสำหรับตั้งหม้อหุงต้ม บันด้วยดิน ยกตั้งได้ ส่วนล่างเป็นฐานรอง คล้าย ถาด ใช้วางท่อนฟืน พัฒนารูปแบบมาจากเตาก้อนเล้า และเตาฟืนชนิดมีฐานดินบันติดกับตัวเตา เตาเซิงกรานเมื่อปั้นแล้วจะนำไปเผาไฟเช่นเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาทั่ว ๆ ไป เตาเซิงกรานเบากว่าเตาฟืน ในยุคก่อน เพราะต้องวางอยู่บนแม่สีไฟ

การทำเตาเซิงกรานใช้ดินเหนียวผสมทรายละเอียดคลุกเคล้าให้ทั่ว บันส่วนล่างแบนกว้าง เป็น ฐานมีรางคล้ายถาด ส่วนบนที่ตั้งหม้อปั้นเป็นท่อนสูงชันเป็นครึ่งวงกลม ปลายท่อนแผ่ออกคล้ายปากแตร ภายในเป็นเดือยหรือเป็นปุ่มเล็ก ๆ ยื่นออกมา ๓ ปุ่ม สำหรับรองภาชนะเมื่อตั้งบนเตาเซิงกราน ส่วนที่ วางภาชนะด้านหนึ่งจะเปิดช่องว่างไว้เพื่อเป็นช่องใส่ท่อนฟืน โดยวางที่ฐานคล้ายถาด ชุกฟืนเข้าไปข้างใน ให้เผาไหม้ เจาะรูกลม ๆ ไว้ ๒-๓ รู เป็นช่องถ่ายเทอากาศ

เตาเซิงกรานมีหลายขนาด ถ้าท่อนหรือเตาวางภาชนะเล็ก ฐานเป็นฐานคล้ายถาดใส่ฟืนจะ เล็กด้วย เตาเซิงกรานขนาดเล็กมักใช้สำหรับต้มยา หรือต้มน้ำร้อน หากเตาเซิงกรานขนาดใหญ่มีฐานใส่ ฟืนกว้าง ก็จะใช้หุงต้มหม้อใหญ่ ๆ การใช้เตาเซิงกรานค่อนข้างสะดวกในการขนย้ายมากกว่าเตาก้อนเล้า และเตาวงเพราะจะปั้นบางจึงเบากว่า เมื่อเผาดินแล้วเตาเซิงกรานจะมีสีแดง เตาเซิงกรานยุคแรกจะหนา และหนักมาก ต่อมาปั้นให้บางเบาขึ้นจวบจนหันมาทำเตาอั้งโล่ ขึ้นใช้แทน ปัจจุบันการใช้เตาเซิงกรานไม่มี ใช้กันในพื้นที่บ้านแล้ว เพราะมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ นำไปใช้แทนเตาเซิงกรานได้สะดวกยิ่งขึ้น เช่น เตาแก๊ส หม้อไฟฟ้า กระทะไฟฟ้า เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำ ใจทวงค์, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕/๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. พริ้ง บำรุงน้, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. พา บุระชาติ, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗๗ หมู่ ๗ ต.สามแยก อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์
๔. สุขเมศ บุญเกิด, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๔ ต.มะขามสูง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ไสว อ่าปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

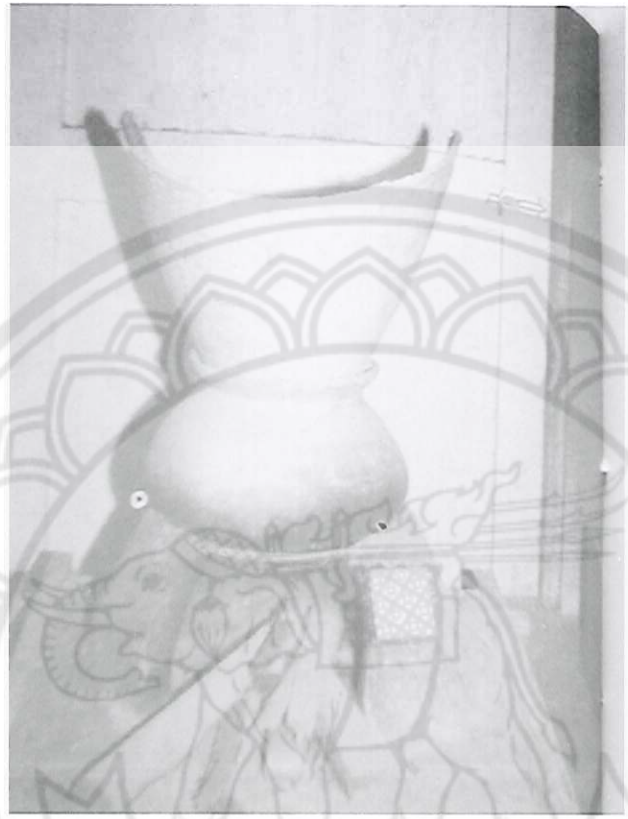

เตาไฟ

เตาไฟ ใช้เป็นที่ก่อไฟสำหรับตั้งหุงข้าว และทำอาหาร การทำเตาไฟในสมัยก่อน มีหลายลักษณะ เช่น การใช้ก้อนดิน วางเป็นเสา ๓ ก้อน ใช้หม้อวางก็เป็นอันว่าใช้ได้ ต่อมาประดิษฐ์ที่วางหม้อให้สวยงามขึ้น โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นก้อน ปลายเรียวโค้งเข้าหากัน ตากดินให้แห้งใช้ทำเป็นก้อนเสา การใช้ก้อนเสาเป็นเตาไฟ มักหุงข้าว และทำอาหารตามได้ถนุบ้านไม่สามารถยกขึ้นไปทำบนบ้านได้ เพราะไฟจะไหม้พื้นกระดาน จึงได้คิดฐานดินรองรับก้อนเสา โดยหมักดินเหนียวกับเกลบ หรือรำหยาบไว้ประมาณ ๗ วัน ทำโครงไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้ดินที่หมักใส่ไปในโครงไม้ให้ดินหมักแผ่ราบเรียบไปกับแบบโครงไม้นั้น ความหนาของดินประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ตากดินหมักให้แห้งเพื่อนำไปใช้เป็นที่รองก้อนเสา โครงไม้ดังกล่าวนี้เรียก "แม่สีไฟ"

หลังจากการใช้เตาไฟชนิดก้อนเสา ๓ ก้อนตั้งแล้ว ก็มาใช้เตาไฟชนิดปั้นด้วยดินหมักเป็นรูปวงกลม มีปากช่องว่างสำหรับใส่ฟืนได้สะดวก เจาะรูระบายอากาศรอบ ๆ ด้าน ช่วงด้านบนใช้วางหม้อ หากใช้หุงต้มบนบ้านต้องใช้โครงไม้แผ่นดินหมักอัดรองเป็นพื้นฐานเช่นกัน เตาชนิดใช้เสา และเตาวงหรือเตารูปวงกลมจะใช้ฐานดินรองคนละชิ้นส่วน โดยไม่ปั้นดินให้เชื่อมติดกัน ด้วยเหตุนี้จึงไม่สะดวกแก่การขนย้าย ดังนั้นจึงมีผู้คิดทำเตาไฟให้ที่รองรับกันหม้อกับฐานแผ่นดินหมัก เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าชิ้นเชื่อมติดกันรองกับกันหม้อที่วางหม้อทำเป็นรูปวงกลม ปล่อยสูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร มีช่องด้านหน้าเปิดสำหรับใส่ฟืนได้ เตาวงวางหม้อหนาเหล็กโค้งเป็นวงกลม ใช้ดินพอกเพื่อจะได้รับน้ำหนักได้มากขึ้น

ปัจจุบันเตาฟืนดังกล่าวนี้หาดูได้ยากในพื้นที่ เพราะมีการใช้ไฟฟ้าและแก๊สเข้ามาแทน จึงจะเห็น
แต่เตาไฟฟ้าและเตาแก๊สแทนเตาฟืนในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แจ้ว ลอยเลิศ, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๑ ต.บ้านใหม่ชัยมงคล อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. เชิด อิมขุนทอง, นาย อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๘๔ หมู่ ๑ ต.บ้านใหม่ชัยมงคล อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๓. บุญธรรม ทิมพงษ์, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๗/๘ หมู่ ๒ ต.ปากทาง อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. ละเมียด พันธุ์ภักดี, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๙/๓๔ ถนนธรรมวิถี อ.เมือง จ.นครสวรรค์
๕. เทว่า ใจซื่อ, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก

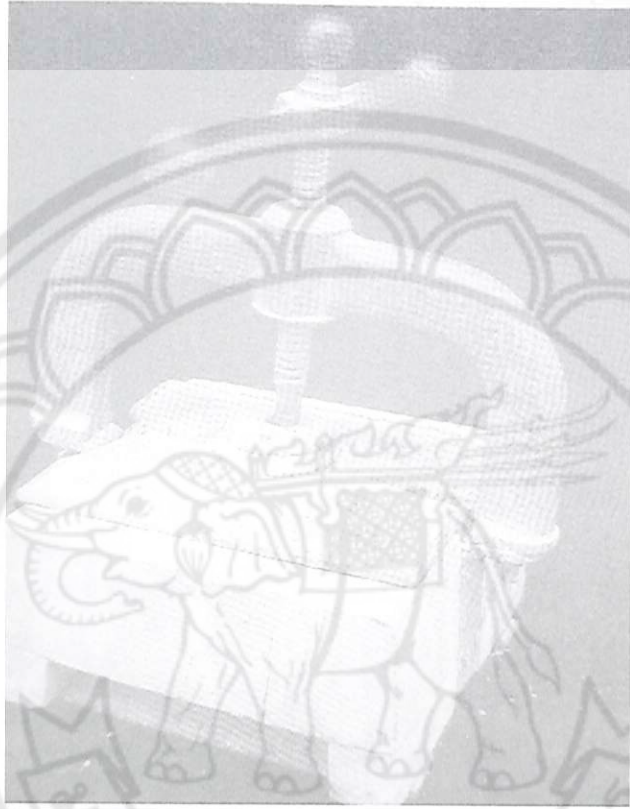

ด้ายรีดผ้า

ด้ายรีดผ้า หรือเตารีดผ้าสมัยก่อน ใช้เหล็กหลอมเป็นถ้วยกันลิกใส่ถ่านไฟ มีด้ามจับสำหรับรีดผ้าให้เรียบ

ในอดีตการสวมใส่เสื้อผ้าของชาวบ้านไม่ค่อยพิถีพิถันแต่งตัวมากนัก ผู้ชายอยู่กับบ้าน ส่วนใหญ่จะถอดเสื้อ นุ่งผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกงขาก๊วย ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้า นุ่งโจงกระเบนหรือผ้าถุง การใช้เสื้อผ้าสวมใส่หากอยู่ในบ้านหรือออกไปทำไร่ไถนา เสื้อผ้าที่ใช้ เนื้อจะหยาบราคาถูก ไม่ต้องรีดเสื้อผ้าเวลาสวมใส่ แต่ถ้าไปทำบุญที่วัดและงานมหรสพอื่น ๆ หญิงชายชาวบ้านค่อนข้างมีฐานะดี จะใช้ผ้าม่วงผ้าไหมสวมใส่ไปในงานสำคัญดังกล่าว ดังนั้นจึงหาวิธีทำให้เสื้อผ้าราบเรียบ มีกลิ่น ระยะเวลา ๆ อาจใช้ที่นอนทับกลีบ ต่อมาใช้ไม้แผ่นหนาวางทับกลีบ ในยุคที่ประเทศไทยเริ่มติดต่อกับชาวตะวันตก เริ่มมีการใช้แท่นพิมพ์ขนาดเล็ก ซึ่งคนไทยนำมาใช้พิมพ์สลากตราบ้ำปลาและของใช้อื่น ๆ แท่นพิมพ์นี้นำมาใช้อัดกลีบเสื้อผ้าด้วย ชาวบ้านเรียกว่า "กระบี่" ซึ่งเพี้ยนเสียงมาจากคำก๊อปปี้นั่นเอง เมื่อมีการใช้เหล็กประดิษฐ์ของใช้ จึงมีการหลอมเหล็กด้วยเบ้าดิน ทำขนาดใหญ่กว่าถ้วยกันลิกเล็กน้อย มีรูสำหรับใช้ไม้สอดเป็นด้ามจับ เวลารีดผ้าจะใช้ถ่านที่เผาไฟวางลงในถ้วย เพื่อให้เหล็กร้อนรีดทับได้เรียบ หากด้ายรีดผ้าร้อนเกินไปหรือรีดติดเสื้อผ้าจะ نابกับใบตองกล้วยให้ลื่น ต่อจากช่วงการใช้ด้ายรีดผ้าแล้วมีการหลอมเหล็กและโลหะอื่น ๆ เป็นเตารีดถ่าน ซึ่งยังมีใช้อยู่ในชนบท เตารีดที่นิยมใช้คือ เตารีด ตราไก่ จะมีรูปไก่เป็นสลักเดียวปิดเปิดฝาเตารีดจนกระทั่งมีการพัฒนามาใช้เตารีดไฟฟ้า เช่นทุกวันนี้

ถ้วยรีดผ้าแบบดั้งเดิมไม่มีใช้ในยุคนี้แล้ว เพราะชาวบ้านนำไปขายเป็นเศษเหล็ก หรือหลอมทำ
สิ่งของใหม่ๆ ขึ้นมาใช้แทน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. งวม นุ่มตุม, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๒/๓ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชิด มหาสรานนท์, นาง อายุ ๔๔ ปี
บ้านเลขที่ ๓๙๐ ถ.จรดวิถีถ่อง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๓. ธรรม แซ่อึ้ง, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. พิน ภูเมือง, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒/๑๑ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ลอย พันธุ์ทอง, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ - ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

ไถ

ศตวรรษกรรม ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ไถ เป็นเครื่องมือประกอบการทำนาทำไร่ ใช้ควายหรือวัวลากเพื่อกลับดินแล้วใช้คราดหรือขลุบทำดินที่ไถไว้ให้ก้อนเล็กกลง เพื่อเพาะปลูกพืชได้สะดวก

การใช้ไถของชาวบ้านในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ มักใช้ไถเดี่ยวมากกว่าไถคู่ ที่เรียกว่า ไถเดี่ยวเพราะใช้ควายลากไถนาเพียงตัวเดียว เหตุที่นิยมใช้ควายลากเพราะว่ามีความแข็งแรงไม่กลัวฝนที่ตกอยู่เสมอ หากใช้วัวเตรียมดินเพาะปลูก มักใช้วัวเป็นคู่สำหรับเตรียมลากคราดและขลุบ

ไถมีส่วนประกอบ คือ

คันไถ เป็นส่วนโค้งงอเสียบเข้าเดียวกับหางยาม ไม้ที่นำมาทำคันไถจะใช้ไม้แดง ไม้ประดู่ และไม้ชิงชัน โดยใช้เลือกกิ่งต้นที่มีลักษณะโค้งงอคล้ายรูปคันไถอยู่แล้ว ใช้ขวานถากไม้ให้มีขนาดเล็กกลง ใช้บั้งและกระดาดขยาดเนื้อไม้ให้เรียบ ปลายคันไถมักทำเป็นรูปดอกบัวตูม เจาะรูส่วนปลายเพื่อร้อยเชือกหนังมัดกับแอกน้อยให้ควายลากไถ

หางยาม เป็นส่วนที่เข้าเดียวกับคันไถ ซึ่งใช้ลิ้มตอกให้สนิทและแน่น โคนไม้หางยาม จะเข้าเดียวกับหัวหมู ส่วนปลายหางยามถากและเหลาเล็กกลง ปลายงอเป็นมือจับเวลาไถนา

หัวหมู เป็นส่วนฐานวางติดพื้น มีรูปร่างเหมือนหัวหมู ปลายหัวหมูด้านหน้า ถากเป็นเดือยสอดเข้ากับพาลไถนา ก่อนใส่พาลกับหัวหมูจะเคียวครั้งจนเหลว ทาครั้งร้อน ๆ บนผิวไม้หัวหมูประกบกับพาลเหล็ก เมื่อครั้งเย็นจะทำให้พาลและหัวหมูยึดติดกันแน่น

คอม เป็นไม้โค้งวางพาดคอควายหรือวัว เพื่อมัดเชือกปลายคอม ๒ ด้าน ชาวบ้านเรียกว่า "เชือกค้ำ" นำปลายเชือกไปมัดกับปลายแอกน้อยอีกทอดหนึ่ง

แอกน้อย เป็นไม้ท่อนสั้นประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เจาะรูกึ่งกลางแอกน้อยเพื่อร้อยเชือกหนังหรือหวาย ปลายแอกน้อย ๒ ข้าง ควั่นรอยลึกสำหรับผูกเชือกค้ำวให้ควายดึงไถไปข้างหน้า

การไถนา ใช้วัว ควาย ลากไถกลับดินเตรียมเพาะปลูกเหมือนสมัยก่อน เริ่มหาตุ๋นได้ยากขึ้นเป็นลำดับ เพราะเปลี่ยนมาใช้รถไถนาชนิดเดินตามเกือบหมด วัว ควายที่เลี้ยงไว้พลอยลดน้อยลงไปด้วย แม้จะหาปุ๋ยคอกหรือมูลวัว มูลควาย มาใช้ทาหรือยาลานนา นวดข้าวยังหาลำบากขึ้น ไถซึ่งเคยใช้ก็กลายเป็นเศษฟืนก่อไฟไปเกือบหมดแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จันทรี ทองนาค, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๒. น้อย อินทร์ถม, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๒ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๓. ประพันธ์ บุญพบ, นาย อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๙ หมู่ ๓ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๔. โพร้ ครุฑเมือง, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๕. สว่าง พรหมดี, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๕ แขวงทางนครสวรรค์ อ.เมือง จ.นครสวรรค์

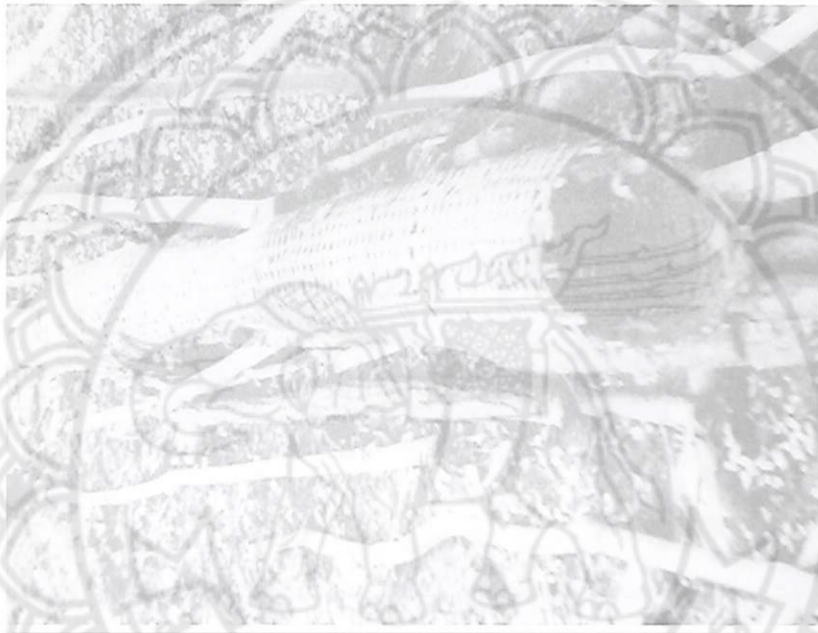
ท่อปลา

ท่อปลา เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับดักปลาทุกชนิดทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอกคล้ายเซ่งเลงของภาคใต้ แตกต่างตรงที่ปากท่อกว้างผายออกเหมือนปากแตร

วิธีทำท่อ จะตัดไม้ไผ่สุกลำใหญ่ ๆ ที่แก่จัดลำต้นตรง เพื่อที่ให้เป็นโครงท่อใช้มีดเหลาข้อให้เรียบ ไม้ไผ่ที่ทำเป็นโครงท่อยาวประมาณ ๕-๘ เมตร ผ่าลำไม้เป็นซี่ ๆ ประมาณ ๒๐-๓๐ ซี่ ผ่าให้ยาวตลอดลำให้เหลือเฉพาะข้อที่กันท่อเท่านั้น เหลาข้อไม้ไผ่ภายในลำให้เรียบ การเริ่มสานท่อเริ่มสานกันท่อก่อน ตอนแรกชาวบ้านจะใช้กะลามะพร้าวหรือชันน้ำรองเป็นแบบกันเตรียมตอกที่เหลาให้เหลือผิวไม้ไผ่เส้นยาวๆ มีความหนาประมาณ ๑ เซนติเมตร สานโครงไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ สานเป็นลายขัด ส่วนกันท่อจะแคบเรียวและจะค้อยกว้างป่องในส่วนกลางท่อ ปลายปากท่อจะบานปลาย วิธีที่ให้ท่อใหญ่ตามต้องการอาจจะใช้ไห หม้อ หรือโอ่งน้ำเล็ก ๆ รองเป็นแบบค้อยขยับขึ้นมาที่ปลายท่อเรื่อย ๆ สานตอกไม้ไผ่ไปตามแบบรอง เมื่อทำท่อปลาเสร็จ ชาวบ้านจะสานงาไล่ไปในท่อให้งาทอดติดอยู่ที่คอคอดท่อส่วนปาก เวลาน้ำไหลแรง ๆ งาจะไม่ไหลไปกองที่ ส่วนกัน เพราะคอคอดเล็กบีบงาไว้แน่น กันท่อหากจะให้แข็งแรงทนทานอาจรัดด้วยหวายหรือลวดเพื่อไม่ให้ข้อปล้องไม้ไผ่แตกได้ง่าย

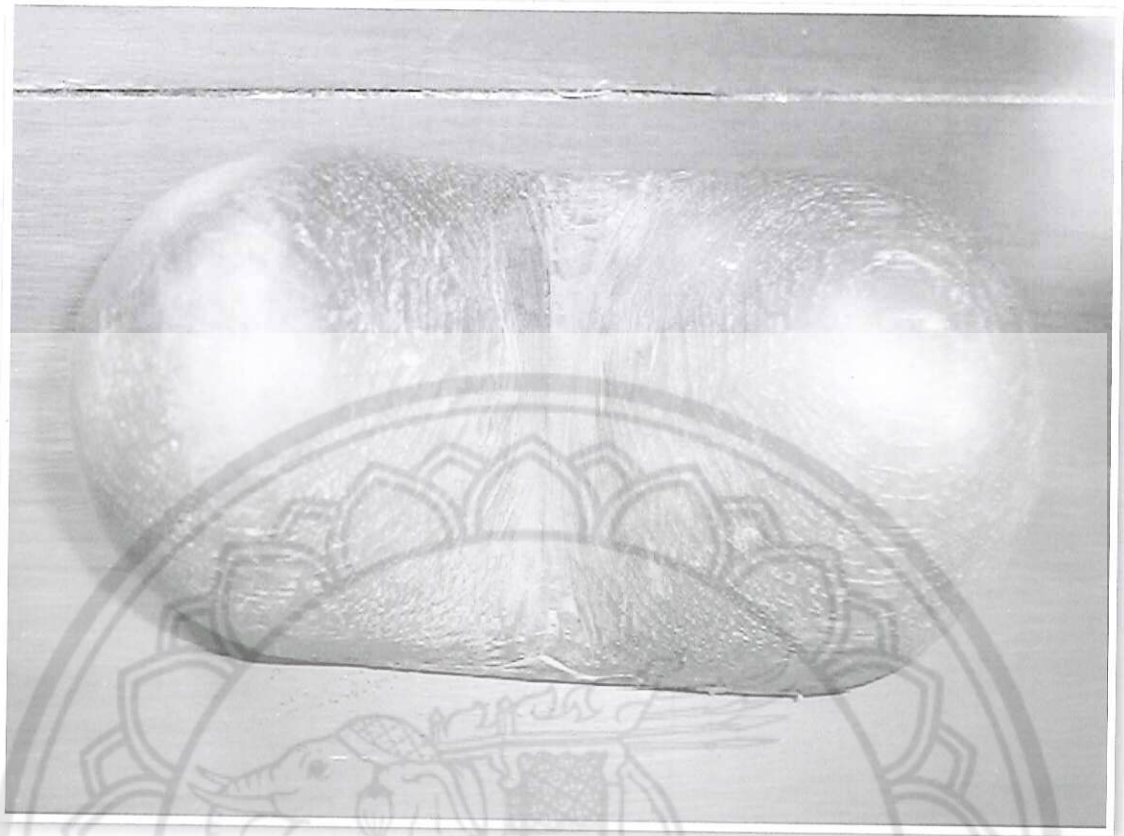
การใช้ท่อดักปลา จะใช้ดักปลาในบริเวณน้ำไหลแรง ๆ เช่น ดักปลาที่ท่าบรบ ผายกันคลอง ดักปลาตามที่ระบายน้ำเข้านา เป็นต้น การดักปลาในที่น้ำไหลแรง ๆ ชาวบ้านจะทำท่อไม้ไผ่ภายในกลวงระบายน้ำได้ ทำที่ปิดเปิดน้ำ เวลาดักท่อให้ปลายปากท่อสวมท่อไม้ กันท่อปลาจะมีหลักไม้กันที่ส่วนปลาย อาจใช้เชือกมัดไว้กับหลักให้แน่นเพื่อกันน้ำพัดพาไป การกู้ท่ออาจจะกู้ปลา วันละ ๑-๒ ครั้ง แต่ถ้าไม่หมั่นไปกู้แล้ว

ปลาที่ติดอยู่ในท่อจะเน่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะดักปลาตอนเย็นแล้วไปกู่ท่อตอนเช้าตรู่ วิธีกู่ต้องแก้เชือกที่มัดหลัก ส่วนค้ำยันไว้โยกหลักออกให้พื้นดินปากท่อออกจากท่อไม้ ยกปลายปากท่อขึ้นมาบนพื้นดิน ดึงงาออกจากปากท่อเพปาลงพื้นหรือลงที่ช่อง ท่อดักปลานี้มีใช้จะดักปลาได้อย่างเดียว แต่จะดักสัตว์น้ำได้ทุกประเภท แม้แต่ปู และกุ้งตัวเล็ก ๆ ก็ดักได้ท่อแต่ละอันที่ชาวบ้านทำจะสูงท่วมหัวคนเสมอ ๆ การรักษาท่อให้แข็งแรงและใช้ได้นาน ควรฝังแดดบ่อย ๆ เมื่อเลิกจากการดักปลา

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คล้อย รุงคะ, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๕ ต.โตนด อ.ศีร์ษะเกษ จ.สุโขทัย
๒. โพธิ์ ครุฑเมือง, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๓. เรียง ชาวเหลือง, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๕๐ หมู่ ๒ ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๔. แว่ว นุชชม, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๘๐ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก
๕. เสริม จันทรสหายทอง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔/๔๖ แขวงการทางตาก อ.เมือง จ.ตาก

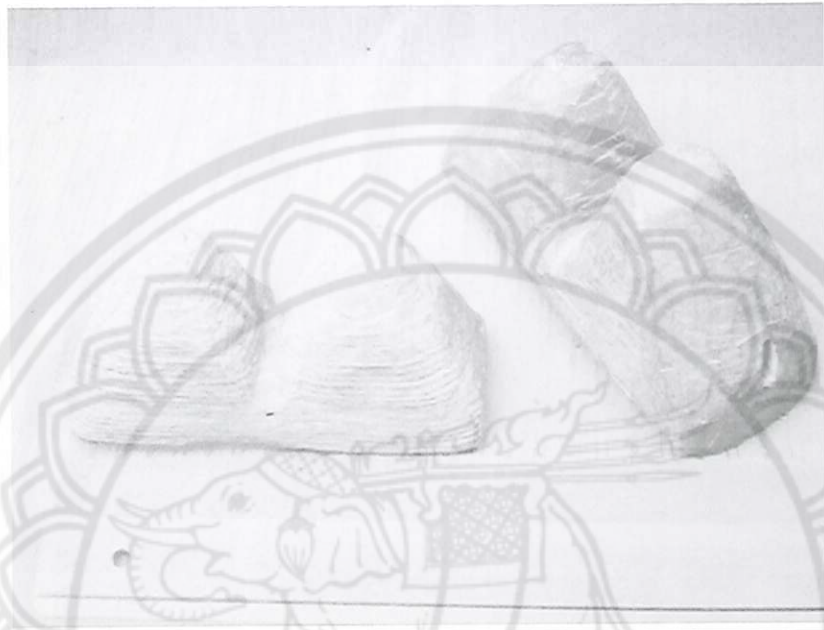
นมนาง

นมนาง เป็นของใช้พื้นบ้านที่ใช้สำหรับนวดหรือกดบริเวณที่ปวดเมื่อยต่าง ๆ การที่เรียกนมนางก็เพราะมีรูปร่างลักษณะคล้ายนมของผู้หญิง

นมนางมักใช้ไม้เนื้อแข็งทำ เช่น ไม้แดง ไม้ชิงชัน ไม้เต็ง เป็นต้น การทำนมนางจะทำได้ค่อนข้างง่ายเพียงแต่หาแผ่นไม้หนา ๆ ล้วน ๆ หรืออาจเป็นท่อนไม้สักก็ได้ ใช้มีดหรือขวานถากให้มีรูปร่างเหมือนนมทั้ง ๒ ข้าง ตรงกลางให้มีลักษณะคอด ๆ เพื่อใช้มือจับกดในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย แล้วใช้บั้งถูเนื้อไม้ให้เรียบหรืออาจใช้กระดาษทรายถูตามให้เรียบสนิท

วิธีใช้ จะใช้มือจับตรงกลางในส่วนที่เว้าคอด ใช้ส่วนนมนางคลึงหรือกดบริเวณที่ปวดเมื่อยไปให้ทั่ว ส่วนใหญ่เป็นวิธีการนวดด้วยตนเองมากกว่าให้คนอื่นกดนวดให้ โดยปกติจะวางนมนางไว้ที่พื้นแล้วนอนทับนมนาง โดยให้นมนางถูบริเวณที่ปวดเมื่อยนั้น นอกจากนั้นนมนางยังสามารถนำมาเป็นหมอนหนุนนอนสำหรับคนแก่เฒ่า ในระหว่างไปถือศีล ภาวนา ในวันพระได้อีกด้วย เพราะในระหว่างส่วนเว้าของนมนางสามารถเอาศีรษะหนุนได้พอดี โดยเนินของนมนางจะช่วยนวดหรือกดบริเวณได้ทุ หรือต้นคอให้คลายปวดเมื่อยได้อีกด้วย มีนมนางอีกชนิดหนึ่งเป็นนมนางเดี่ยว ใช้สำหรับกดที่ท้องโดยเฉพาะ

ปัจจุบันหาคุณมนางได้ยากขึ้นตามลำดับเพราะมีใช้เฉพาะบางพื้นบ้านเท่านั้น ที่ใช้กันโดยทั่วไปมักเป็นคนที่มียุคค่อนข้างสูงแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. งวม นุ่มตุม, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๒/๓ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชิด มหาสารนนท์, นาง อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๓๙๐ ถ.จรดวิถีถ่อง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๓. ธรรม แซ่อึ้ง, นาง อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. พิน ภูเมือง, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒/๑๑ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ลอย พันธุ์ทอง, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๑๒ เบ็ดตกลปลา

เบ็ดตกลปลา หรือเบ็ดชักปลา เป็นเครื่องมือสำหรับตกลปลาโดยเฉพาะ ปลา เป็นปลา น้ำจืด มีปากอยู่ในแนวเดียวกับลำตัว ไม่มีเยื่อหุ้มนัยน์ตา สีของลำตัวม่วงแก่จนดำ เกล็ดทุกเกล็ดมีจุดกลม สีเหลือง ครีบสีดำ บางทีก็เรียกปลาเพี้ย เวลากินอาหารจะใช้ปากดูดอาหาร ชอบหากินตะไคร่ที่จับตาม ตอไม้ การใช้ปากดูดกินอาหารโดยใช้วิธีนี้ ชาวบ้านจึงคิดเบ็ดตกลปลา ให้เหมาะกับวิธีการกินของปลา

เบ็ดตกลปลาในปัจจุบันไม่มีใช้ในพื้นบ้านอีกแล้ว การทำต้องตัดลำไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒-๓ เมตร ผ่าลำไม้เป็นครึ่งซีกให้เหลือกระบอกสำหรับใส่อาหารให้ปลา ๑ ปล้อง เลี่ยมปลายสำหรับปักพื้นดินให้ แหลมคม ด้านเหนือกระบอกซึ่งผ่าไม้เป็นครึ่งซีกเหลาเป็นเรียวเล็ก ๆ สำหรับเป็นด้ามยกกระบอกขึ้นมาดู หากตกลปลาน้ำจืดก็ต่อปลายด้ามให้ยาวตามต้องการ ใช้เส้นเชือกมัดเบ็ดขนาดเบอร์ ๑๐ ไว้ ๓ ตัว ปลาย เชือกอีกด้านผูกมัดกับปลายกระบอกไม้ไผ่ ในรูกระบอกใส่เบ็ด ๓ ตัว นำข้าวสุก ปุยนุ่น และขมิ้นผงใส่ผสม ปนเปกกับขอเบ็ด ใช้เนื้อมะพร้าวเหลาเป็นแผ่นยาว วางเสียบไว้ปากกระบอก อัดให้แน่น อาจใช้เนื้อเค็ม ปลาเค็ม ใส่ไว้ก็ได้ เพราะจะทำให้เกิดกลิ่นคาว และไม่ให้อาหารภายในลอยออกหมดด้วยแรงดูดของปลา ปลาได้กลิ่นจะว่ายเข้ามาดูดของที่อยู่ในกระบอก

การตกลปลามีหลายวิธีที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง คือ การใช้กระบอกไปปักไว้ข้าง ๆ ตอไม้ ใส่อาหารไว้ ปลาเมื่อเห็นอาหารจะดูดกิน เมื่อดูดข้าวสุกเข้าไปในปาก เบ็ดที่ผูกเชือกไว้ ๓ ตัว จะถูกแรง ดูดจากปากของปลาเข้ามาเกี่ยวปาก ปลา เบ็ดที่เหลือจะช่วยเกี่ยวอีก เมื่อปลากัดัน

การตกปลาอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า ชักปลา กักปลาในบริเวณน้ำลึกและน้ำไหล เมื่อปลา กำลังดูดกินอาหารอยู่นั้น ปลายไม้ที่ต่อไว้จะสั้นเร็ว ๆ หากปลายไม้สั้นเพราะแรงกระแสน้ำไหลพัดมาปลาย ไม้จะสั้นยาว ๆ เมื่อเห็นปลายไม้สั้นเร็ว เป็นระยะ ๆ แสดงว่าปลากำลังดูดกินอาหารแล้ว ก็กระตุกปลาย เชือกอย่างรวดเร็ว เบ็ดมัดไว้ ๒ ตัวจะเกี่ยวติดปลาทันที การตกปลาในบริเวณน้ำไหล จะต้องใช้ไม้ ประกบเส้นเชือกไว้ไม่ให้กระแสน้ำพัดพาไปได้ เบ็ดตกปลาในปัจจุบัน เลิกใช้กันแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๕๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๔ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ต้น หมี่คง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ถนอม อินทร์พงษ์, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๕๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. หวาย เจริญวงศ์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

เบ็ดนางรำ

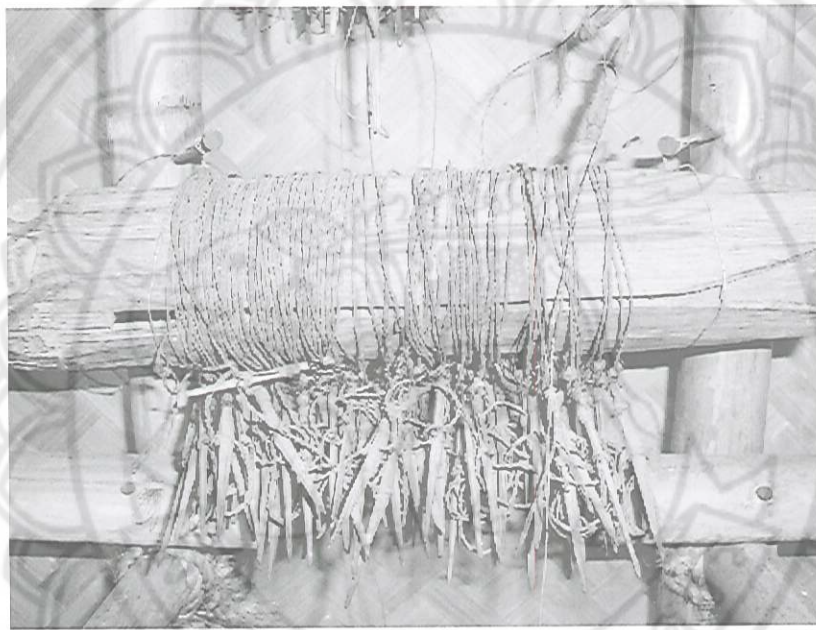
เบ็ดนางรำ หรือเบ็ดหยกมาต เป็นเครื่องมือสำหรับตกปลา มีเบ็ดมัดไว้ ๔ ด้าน เบ็ดนางรำส่วนใหญ่ใช้ตกปลาหางเบือน แต่ชาวบ้านเรียกปลาเบี้ยว หรืออ้ายเบี้ยว การเรียก เบ็ดตกปลาชนิดนี้ว่า เบ็ดนางรำ ก็เพราะลักษณะการมัดเบ็ดเข้ากับเชาควายเผือก มีรูปร่างโค้งงอ และอ่อนไปตามแรงน้ำที่ไหลปะทะ อาจคล้ายคลึงกับท่วงท่าการรำรำอันอ่อนช้อยของนางละคร จึงเรียกเบ็ดตกปลาชนิดนี้ว่า เบ็ดนางรำ การเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เบ็ดหยกมาต เพราะว่าการตกปลาจะต้องหยกปลา คือ การกระตุกเชือกขึ้น และหย่อนเชือกลงอย่างสม่ำเสมอในเวลาตกปลา ประกอบกับตกปลาต้องใช้มดพายไปในที่ต่าง ๆ จึงเรียกรวมกันว่า "หยกมาต" เบ็ดนางรำใช้ตะกั่วหล่อเป็นรูปตัวปลาสร้อย ตัวเล็ก ๆ ผูกมัดกับสายเชือกตะกั่ว ตัวปลาด้านหางปลาเจาะรู ๒ รูทะลุ เพื่อเสียบเชาควายเผือก ๒ เส้น ซึ่งเหลาเส้นเล็ก ขนาดเส้นเอ็นร้อยเป็นรูปกากบาท เส้นเชาควายเผือกเหลาเส้นกลม มีความยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ปลายเส้นเชาควายเผือก ๔ ด้านใช้เชือกมัดเบ็ดขนาดเบอร์ ๑๐ ในลักษณะคว่ำขอลงเข้าหาตะกั่วเป็นรูปตัวปลา ก่อนตกปลาจะใช้ใบข่อยขัดตัวปลาตะกั่วให้ขาวเป็นเงา ปลาในน้ำเห็นนึกว่าเป็นปลาจริง ต่างว่ายเวียนไปมาเพื่อจะเข้ามากินปลาล่อ จะถูกเบ็ดเกี่ยวเมื่อปลาตื่นแรง เบ็ดติดเชาควายเผือกอันอื่น ๆ จะแกว่งไปแกว่งมาเข้าเกี่ยวตัวปลาอีก

เบ็ดนางรำที่ใช้กันอยู่ในพื้นบ้านมี ๒ ชนิด คือ เบ็ดนางรำชนิดใช้สายเชือก และเบ็ดนางรำชนิดใช้คันไม้

เบ็ดนางรำชนิดใช้สายเชือก ใช้ตัวเบ็ดและตะกั่วพิมพ์รูปปลา มัดสายเชือกพ่อนให้ตัวเบ็ดจมลงไป

ในน้ำลึก มักใช้เบ็ดชนิดนี้ ในบริเวณน้ำไหล ดิ่งปลายเชือกขึ้น ๆ ลง ๆ เพื่อเป็นการกระตุกเบ็ด ปลาซึ่งว่าย โฉบตัวปลาหลุดด้วยตะกั่ว จะถูกเบ็ดด้านหนึ่งด้านใดเกี่ยวและด้านอื่น ๆ จะช่วยเกี่ยวตัวปลาเมื่อเดินมาถูก ตัวปลาตัวเบ็ดนั้น

เบ็ดนางรำชนิดใช้คันไม้ ผูกเส้นเชือกกับเรียวคันไม้ไฟ ที่ปลายคันมีห่วงหรือรอกเพื่อร้อยสายเบ็ด ห่วงหรือรอกนี้มีไว้สำหรับผ่อนสายเบ็ดเมื่อปลาติด ใช้ในบริเวณน้ำลึก น้ำวน ยกคันเบ็ดขึ้น ๆ ลง ๆ วาดไป มาหรือกระตุกให้เบ็ดนางรำเคลื่อนไหวเพื่อล่อปลาให้มาโฉบเหยื่อ เบ็ดที่ มัดไว้จะเกี่ยวกับตัวปลาหรือหาง ปลา นอกจากจะติดปลาเบี้ยวแล้ว ยังติดปลาประเภทไม่มีเกล็ดทั้งหลาย เช่น ปลาควาย ปลาชวย ปลากด เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. พวง มีชู, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๑ ต.วัดพริก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. โพร้ วัดแจ้ง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. แว่น ทรัพย์ประสม, นาง อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๒/๑๑ ถนนทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. สุพรรณ ตรีสอน, นาง อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๕. สุรินทร์ ขุนพิชัย, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ ๓ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

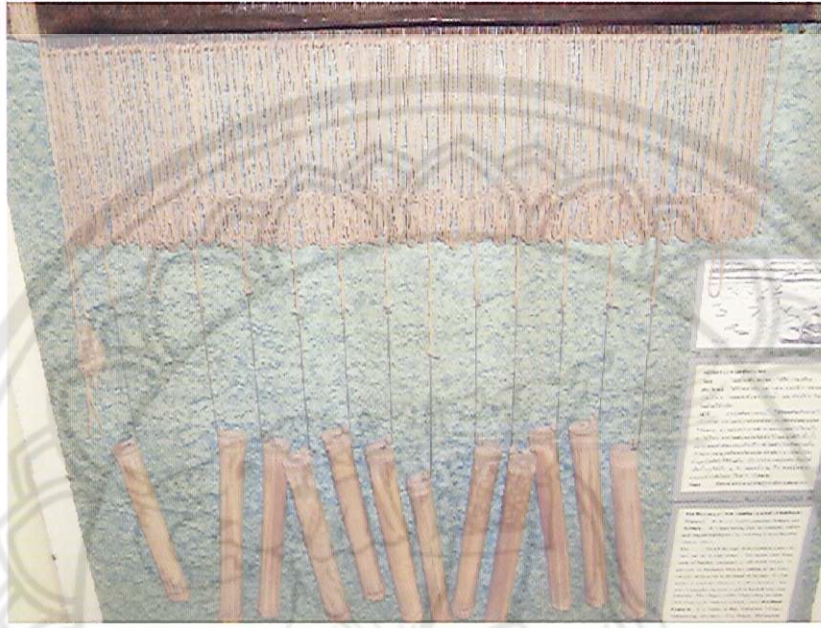
เบ็ดพาน

เบ็ดพาน เป็นเครื่องมือตกปลาชนิดหนึ่ง โดยมัดเบ็ดไว้เป็นจำนวนมากที่ค้ำว เชือกเรียงกันเป็นระยะ ๆ แต่ไม่เกี่ยวเหยื่อล่อปลาใด ๆ ทั้งสิ้น บางทีชาวบ้านเรียกเบ็ดประเภทนี้ว่า เบ็ดอนาถา หรือเบ็ดระวาง

การทำเบ็ดพานจะซื้อเบ็ดขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้เบ็ดเบอร์ ๕ พันเชือกทำเป็นค้ำยาวประมาณ ๕๐ เมตร ใช้เชือกพันมัดกับตัวเบ็ดเป็นเงื่อนเรียกว่า เงื่อนตะกรุด สายเบ็ดแต่ละสาย จะยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ระยะมัดเบ็ดห่างกันแต่ละสายประมาณ ๑๐ เซนติเมตร การมัดเบ็ดถี่เช่นนี้ เพราะต้องการให้ปลาตัวใหญ่ ๆ ที่ว่ายผ่านไปมาถูกเบ็ดเกี่ยว โดยเฉพาะในสมัยก่อน มีปลาชุกชุมมาก ดังในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงได้กล่าวไว้ว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ได้สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ในสมัยนั้นเป็นอย่างดี แม้ในสมัยอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็ยังมีทรัพยากรทางธรรมชาติอยู่มากมาย การใช้เบ็ดพานขนาดใหญ่ไม่เกี่ยวเหยื่อล่อปลามัดค้ำวขวางแม่น้ำไว้ ถ้าเป็นสมัยนี้ยากที่ปลาจะว่ายมาถูกเบ็ดเกี่ยวตัวได้ เพราะปลาในแม่น้ำ ตัวใหญ่ ๆ มีน้อยไม่ชุกชุมเหมือนสมัยก่อน

วิธีใช้ ซึ่งค้ำวขวางแม่น้ำให้ตึง มักใช้เรือพายไปชิงค้ำวเบ็ด ใช้ก้อนหินมัดถ่วงค้ำว เป็นระยะแต่อย่าให้ก้อนหินถ่วงหนักมากเกินไป บริเวณที่มัดก้อนหินถ่วงก็จะมัดทุ่นลอยไว้ ตลอดค้ำว ทุ่นลอยอาจทำจากกระบอกไม้ไผ่ ทุ่นไม้ไผ่ หรือลูกมะพร้าวแห้ง การมัดทุ่นดังกล่าวจะทำให้เบ็ดไม่จมอยู่ใต้ก้นพื้นน้ำ แต่จะจมเท่ากับระยะเส้นเชือกที่มัดตัวเบ็ดกับค้ำวนั้น เบ็ดพานจะหย่อนลงไปใต้มัน้ำ ถ้าปลาว่ายมาถูกเบ็ด ขอบเบ็ดจะเกี่ยวตัวปลา ปลายิ่งดิ้นเบ็ดมัดไว้ในระยะถี่ก็จะเกี่ยวกับตัวปลาอีก ส่วนใหญ่ปลาที่ติดเบ็ดพานมักเป็นปลาตัวใหญ่ ไม่มีเกล็ด เช่น ปลาควาย ปลาเก็ด ปลาสาวย เป็นต้น การเก็บเบ็ดพานจะทำให้ประกับตัวเบ็ดไว้ให้มิดชิด และ

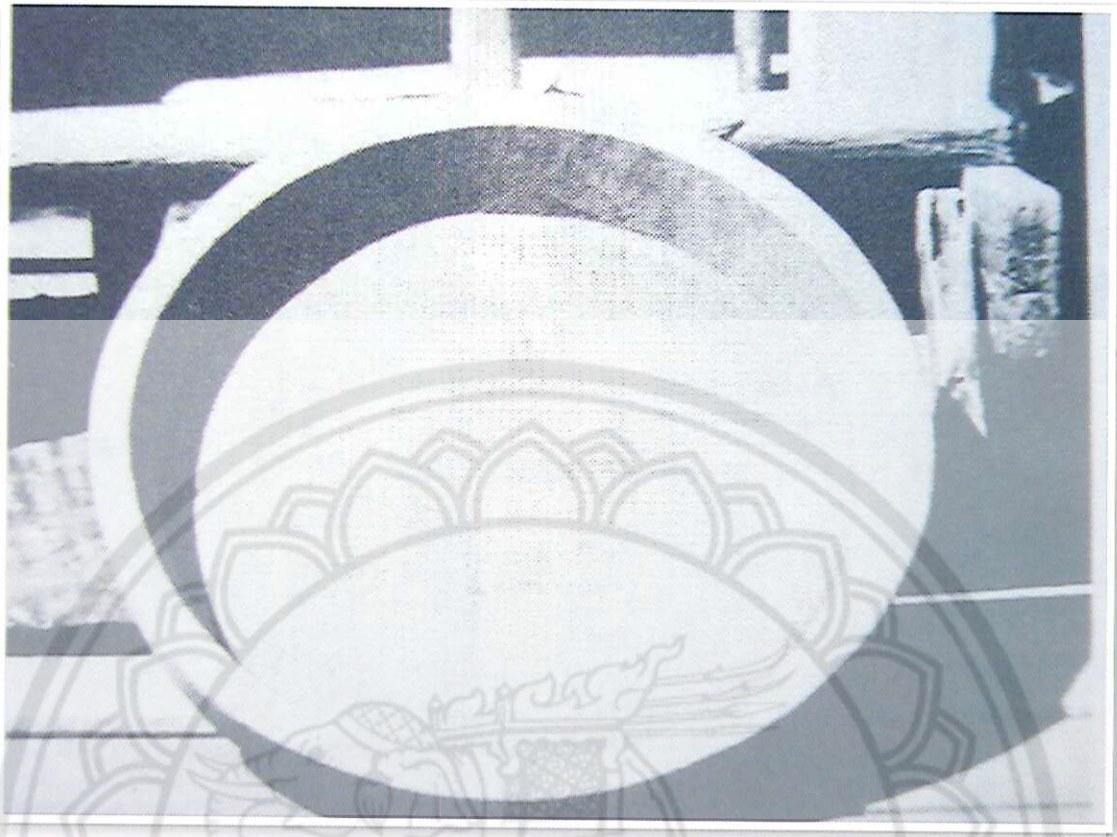
สะดวกในการใช้ ไม่ทำให้สายเชือกค้ำพันทนยุงติดกันปัจจุบันเบ็ดพานหาตู้ได้ยาก และไม่มีใช้ในการตกปลาแล้ว

สารานุกรม
ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

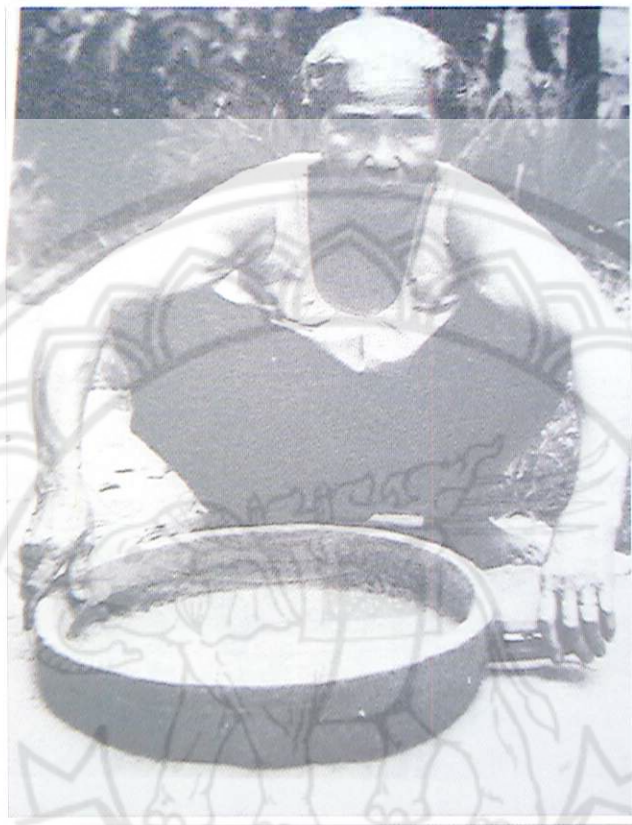
๑. แก้ว ขำปลอด, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๓/๒๒ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. จรูญ เขียวขำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๖ ถ.พิษณุโลก-บางกระพุ่ม ต.วังน้ำคู้
อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.ศิรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. โพธิ์ วัดแจ้ง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๙๕ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ละเมียด พันธุ์ภักดี, นาง อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๙/๓๔ ถ.ธรรมวิถี อ.เมือง จ.นครสวรรค์

โบริม

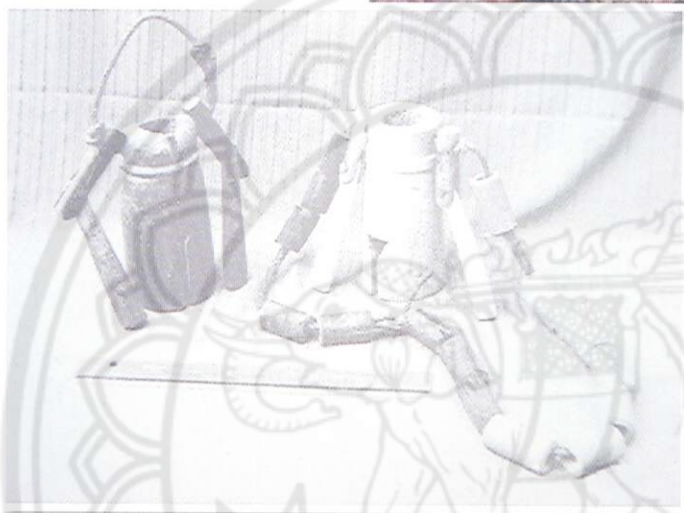
โบริม บางถิ่นก็เรียกว่า กระบม กระโบม อัวะ อัว หรือกัวข้าว เขียน กระเขียน หรืออ่างไม้ก็เรียก โบริม เป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับนวดข้าวให้อ่อนนุ่ม เมื่อเวลานึ่งข้าวเหนียวสุกแล้ว จะนำมาใส่ โบริมนวด โดยใช้ตำข้าวที่มีลักษณะคล้ายพายคนให้อ่อนนุ่ม บางทีก็ใช้สำหรับนวดแป้งทำขนมจีน โบริม มีลักษณะเป็นอ่างไม้กลมเหมือนถาดที่ใส่สำหรับกับข้าว การทำมักใช้ไม้เนื้อแข็งหรือไม้สัก วัสดุเส้นรอบวงกลม อาจเป็นไม้แผ่นเดียวหรือหลาย ๆ แผ่นมาต่อกัน ใช้มีดหรือขวานถากไปตามเส้นรอบวงกลมนั้น เว้นด้ามไว้เพื่อใช้สำหรับจับถือได้สะดวก จากนั้นก็จะขุดเนื้อไม้ให้ลึกลงไปเป็นหลุมลึกเหมือนถาดเว้าขอบไว้ประมาณ ๕ เซนติเมตร ตกแต่ง ขัดเกลาให้ผิวไม้ราบเรียบ

การคิดทำโบริม หรือโบริมส่วยข้าวของชาวบ้านนี้ อาจเป็นเพราะไม้ในสมัยก่อนมีมาก หาได้ง่าย จึงมี ผู้คิดทำที่สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ให้ได้มากขึ้น ไม่ควรทิ้งโบริมทิ้งเด็ดไฉน เพราะอาจทำให้เนื้อไม้แตกได้ นอกจากโบริมจะใช้ประโยชน์ในการนวดข้าวเหนียวให้อ่อนนุ่มก่อนใส่กลองข้าวเหนียว หรือใส่กระต๊อบแล้ว บางแห่งยังใช้โบริมเป็นถาดเป็นสำหรับใส่อาหารต่าง ๆ อีกด้วยในระยะหลัง ๆ มีการสานกระดิ่งด้วยดอกไม้ไผ่ นอกจากจะใช้ผัดเศษผง เศษข้าวสับแล้ว ยังใช้นวดข้าวเหนียวได้เหมือนโบริม การยกเคลื่อนย้ายไปที่ใดก็ เบากว่าและสะดวกกว่า ในปัจจุบันโบริมยังมีใช้อยู่ในบางพื้นบ้าน ตามแถบตัวเมืองแทบไม่มีให้เห็นแล้ว เพราะมีการใช้ถาดสังกะสี อะลูมิเนียม หรือถังพลาสติก มารองนวดข้าวเหนียวแทนโบริม

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถม พาลี, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕/๒ หมู่ ๕ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๒. ทรัพย์ พลมาก, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๙/๔ ต.ศรีลัชชาลัย อ.ศรีลัชชาลัย จ.สุโขทัย
๓. สำเนียง กุฎิมณี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. เหล่า ใจซื่อ, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. อาน ทองมา, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๖ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

ปุกหลก

ปุกหลก ปุกกะหลก หรือเกราะราง ใช้แขวนคอวัว คอควาย เพื่อบอกเสียงสัญญาณของสัตว์เลี้ยงให้รู้ว่าไปหากินอยู่ในทิศทางใด การเรียกชื่อว่า ปุกหลก เพราะเรียกตามเสียงที่ได้ยิน "ปุก-หลก" ส่วนภาคอีสานได้ยินเสียง "โปง-โปง" ซึ่งเรียกว่า ไม้โปง หรือขอ

การเลี้ยงวัว ควายสมัยก่อนจะปล่อยไปตามธรรมชาติ พอเสร็จการทำงานทำไร่ เจ้าของวัวควายจะผูกปุกหลก เกราะกระดิ่ง แขวนคอสัตว์เลี้ยงของตนปล่อยออกหากินตามท้องนา ท้องไร่ ในป่า กันเป็นฝูงไม่มีพวกรวมโยมลักวัว ลักควาย สังคมของชาวบ้านอยู่ด้วยความสงบเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน พอถึงฤดูไถล้าทำนาชาวบ้านก็จะออกตามวัวควายของตนโดยฟังเสียงสัญญาณจากปุกหลกส่วนหนึ่ง หรือตามหาในทำเลที่สัตว์เคยหากินอยู่เสมอ ระยะเวลาเมื่อเศรษฐกิจฝืดเคืองขึ้น คนในสังคมทางไกลศาสนา มีการลักวัวลักควายกันมาก ชาวบ้านจึงต้องกันคอกไว้ใกล้บ้าน ตอนเช้าจะต้องออกไปหากิน ตอนเย็นก็ต้อนกลับเข้าคอกตามเดิม ต้องแขวนปุกหลกห้อยไว้ ส่วนใหญ่ผูกแขวนคอวัวหรือควายตัวเมีย เพราะชอบหากินหญ้าไกล ๆ ตัวผู้ทำหน้าที่เดินตามคุมฝูงไปด้วย

วิธีทำปุกหลก ต้องเริ่มต้นด้วยการหาไม้ไผ่ป่าหรือไม้สีสุก ลำโตแก่จัด เนื้อแน่น และหนา มีความยาวขนาด ๑ ปล้อง ตัดเหลือข้อหัวท้าย ปอกเอาผิวไม้ไผ่ออก คว้านกระบอกด้านหนึ่งเป็น รางยาว ใช้ไม้ดีลองเสียงอยู่เสมอ หากเสียงดังไม่พอก็จะคว้านรูกระบอกขยายขึ้นเป็นลำดับ การลองเสียงปุกหลกชาวบ้านมักใช้ปล้องไม้ไผ่แช่น้ำให้เปียกแล้วจึงดีลองเสียง เพราะสภาพวัวควายต้องลงไปในน้ำปุกหลกเปียกอยู่เสมอ บางที่ใช้วิธีลั่นหรือตัดไม้ไผ่ให้สั้นเข้า เพื่อให้เสียงดังขึ้น วิธีการลองเสียงปุกหลก เช่นนี้ ชาวบ้าน

เรียกว่า "การลिनน้ำ" ทำลูกปกลอกหรือลูกกระาะไว้แกว่งตีภายในรางกระบอ ก ๑ ลูก ใช้เชือกร้อยรูและมา
อ้อมรัดคอวัวควาย ตอนกลางคืนเจ้าของมักใช้เศษใบหญ้าอัดไว้ในรางปกลอก เพื่อไม่ให้เกิดเสียงดังทำให้
เกิดความรำคาญเวลาคนนอนพักผ่อน เพราะคอกจะสร้างไว้ใกล้บ้าน ด้วยเกรงว่าขโมยจะมาลักนั่นเอง

ปกลอก ที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งนำมาเจาะเป็นรางจึงเรียกว่า กระาะราง สำหรับผูกคอช้าง จะทำปกล
ลอกขนาดใหญ่กว่าปกลอกผูกคอวัว คอควาย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ตัน หมีคง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๒. ถนอม อินทร์พงษ์, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๓. ฟิ้น เพ็ชรโต, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๒ ต.ดงตะขบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๔. เสาร์ นิลขาว, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๒ ต.ดงตะขบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๕. หอม ตินมาศ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๗๑ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก

บัจจายไม้

บัจจายไม้ เป็นภาชนะทำด้วยไม้สักแกะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ภายในตัวสัตว์เจาะเป็นรางลึกเพื่อบรรจุของมีค่า เครื่องหมากพลู ยาสูบ และสิ่งของอื่น ๆ ถวายพระภิกษุสงฆ์ หรือเก็บไว้ในบ้านเรือนของตน

บัจจายไม้เดิมทีเดียวเกิดจากประเพณีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งน่าจะเริ่มมีใช้บัจจายไม้มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมแล้ว เพราะคนไทยสมัยนั้นนิยมฟังและรับกัณฑ์เทศน์ ซึ่งสมเด็จพระยาตำราภานุภาพทรงพิเคราะห์สาเหตุ การเทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมกันในพวกคนไทยเพราะ มีสาเหตุสรุปได้ ๓ ประการ คือ

๑. เชื่อกันว่าเป็นพุทธวัจนะ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสประทานแด่ภิกษุสงฆ์ พุทธบริษัท ณ นิโครธาราม ในกรุงกบิลพัสดุ์ ผู้ใดสดับข้อมเกิดสิริมงคลเป็นกุศลบุญราศี ผู้แสวงบุญจึงมุ่งหมายจะบำเพ็ญ

๒. เชื่อกันว่าพระศรีอาริยมุตไตรยเทพบุตร ซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ถ้าผู้ใดปรารถนาจะเกิดในสมัยพระศรีอาริย์ที่เต็มความสมบูรณ์พูนสุขแล้ว ต้องตั้งใจฟังเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ให้ครบหนึ่งพันคาถาในวันและคืนเดียวกัน

๓. การฟังเทศน์มหาชาติทำให้เกิดความสนุกเพลิดเพลิน เพราะเป็นเรื่องราวที่สนุกสนาน พระภิกษุสงฆ์ ผู้เทศน์ล้วนมีความสามารถจะเทศน์ได้อย่างไพเราะ บางครั้งทำให้พุทธศาสนิกชนผู้ฟังเทศน์ดีใจ และร้องไห้ไปกับเรื่องราวที่เทศน์

ดังนั้นเมื่อถึงประเพณีการเทศน์มหาชาติชาวบ้านจะรับใบฎีกา ซึ่งเป็นใบตอบรับการเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ การเทศน์มหาชาติทั้งหมดนั้นมี ๑๓ กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์จะมีเจ้าภาพหลาย ๆ คน ชั้นกัณฑ์เทศน์ก็ใช้ชั้นเงิน ชั้นทองเหลืองเป็นภาชนะใส่สิ่งของที่เก็บบัจจายถวายพระ เช่น ใส่รูปเทียน ดอกไม้

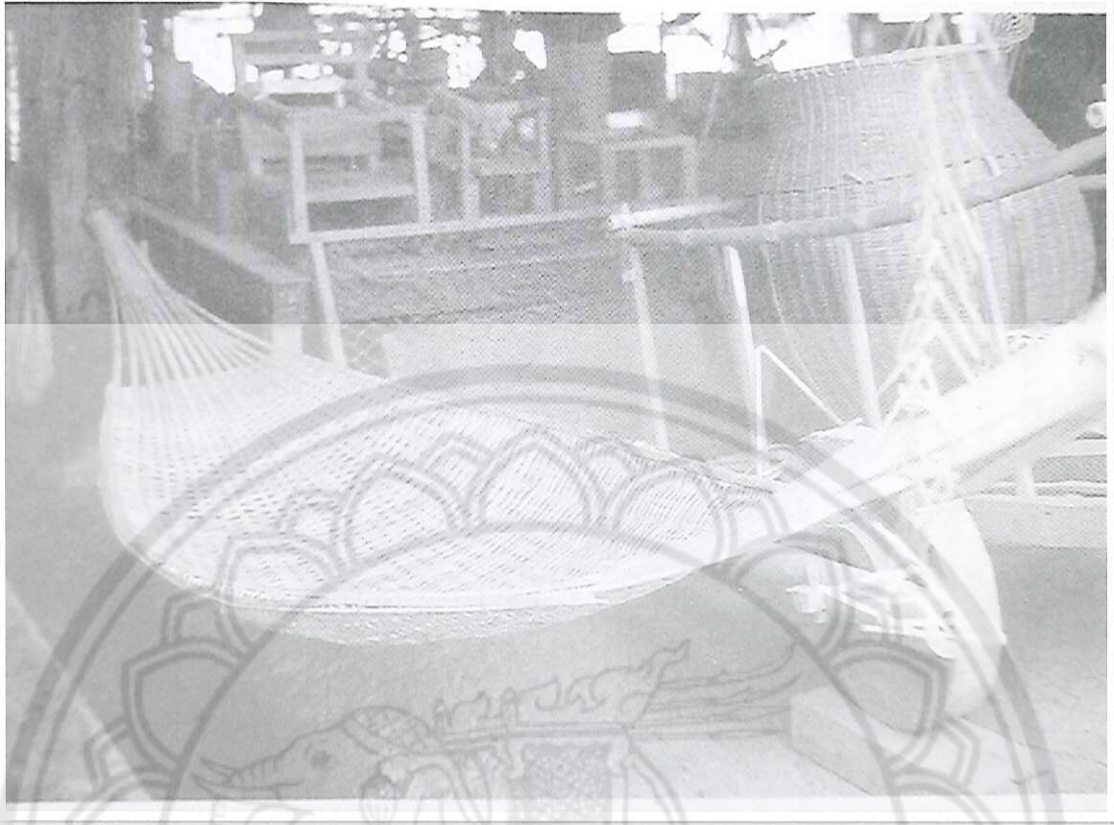
เงินทองเครื่องหมากพลูเครื่องยาสูบ ยารักษาโรค อาหารแห้ง เป็นต้น เมื่อพระเทศน์จบ เจ้าของกัณฑ์ จะประเคนปัจจัยดังกล่าว แล้วหยิบสิ่งของในชั้นใส่ถุงย่ามพระ หากไม่ห่อสิ่งของไว้ของที่ใส่จะปนกันหมด โดยเฉพาะเงินทองของมีค่า ที่ชาวบ้านถวายพระเพื่อนำไปสร้างถาวรวัตถุ หรือการใช้จ่ายภายในวัดอาจหาญได้ เจ้าของกัณฑ์เทศน์บางคนที่มีฝีมือในการแกะสลักไม้ จึงได้คิดทำตัวสัตว์ด้วยไม้สัก เช่น เป็นต้นนก ไก่ ลิง ปลา เต่า หมู แมว เป็นต้น ภายในทำเป็นกล่องหรือเป็นรางลึกใส่ของมีค่าและสิ่งอื่นถวายพระการถวายพระ จะประเคนปัจจัยไม่ไปทั้งหมด พระสงฆ์เมื่อรับแล้วจะไปเปิดดูที่กุฏิ นำของมีค่ามารวมกันเพื่อพัฒนาวัดต่อไป สำหรับปัจจัยไม้ที่ชาวบ้านทำขึ้นจะเก็บไว้ใส่สิ่งของประเภทเครื่องหมาก พลู ยาสูบ ไว้ต้อนรับญาติโยมที่มา ทำบุญที่วัด นอกจากนี้ปัจจัยไม้ยังใช้ใส่เหรียญไว้เพื่อโปรยทานตอนนาคเข้าโบสถ์ ปัจจัยไม้ดังกล่าวจะทำเป็น รูปตัวนกแก้ว นกกระเจาบ นกเขา เป็นต้น

ระยะหลัง ๆ ปัจจัยไม้นำมาใช้ในบ้านเก็บของมีค่าต่าง ๆ รวมทั้งใส่หมากพลูยาสูบต้อนรับแขกมา เยี่ยมบ้าน แต่ปัจจุบันนี้การทำปัจจัยไม้แกะสลักรูปสัตว์เป็นอาชีพอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกขายให้ชาวไทย และชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยว นับเป็นการสร้างเสริมเศรษฐกิจให้แก่หมู่บ้าน อีกทางหนึ่งด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทองอินทร์ ปลาเงิน, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๓ ต.บ้านโคก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๒. บุญเกลียว แดงโชติ, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๕ ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. วิชัย พรหมมา, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ต.บ้านโคก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๔. สมนึก เข้มพงษ์, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๗ หมู่ ๗ ต.สามแยก อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์
๕. สุวรรณ เพ็ญน้อย, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๗๓๗ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

เปลไม้ไผ่

เปลไม้ไผ่ หรือเปลกระบอกไม้ไผ่ มักแขวนไว้ตามใต้ถุนบ้านหรือตามใต้ร่มไม้ เพื่อให้นอน หรือนั่งเล่นในยามว่าง บางทีใช้สำหรับเด็ก ๆ นอนก็มี การใช้ไม้ไผ่มาทำเปลนั้น ก็เพราะไม้ไผ่มีมากมายในชนบท มีทั้งขึ้นเองโดยธรรมชาติ และปลูกไว้ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงใช้ไม้ไผ่ประดิษฐ์ของใช้นานาชนิด เปลไม้ไผ่จึงเป็นผลงานของบรรพบุรุษซึ่งทำไว้ในสมัยก่อน ปัจจุบันไม่ค่อยมีการทำกันแล้วเพราะมีเปลเชือก เปลนอนหรือเปลญวน นำมาใช้แทนเปลไม้ไผ่เพราะสะดวกต่อการใช้สอยและเก็บรักษา

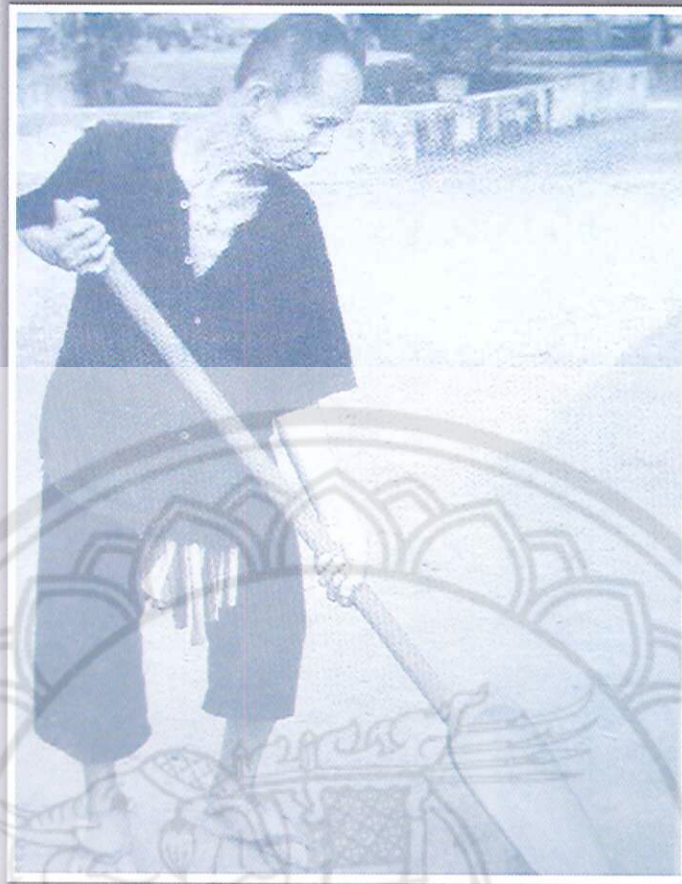
การทำเปลไม้ไผ่ ชาวบ้านจะเลือกไม้ไผ่สีสุก ลำต้นตรง แก่จัด และลำโต ความยาวประมาณ ๙- ๑๐ ปล้อง หรือ ๓ เมตร การตัดลำไม้ไผ่จะต้องตัดให้เหลือข้อไม้ไผ่ เพราะข้อจะช่วยยึดส่วนปลายเปลให้คงทน และใช้ส่วนข้อไม้ไผ่ทั้ง ๒ ข้างผูกเชือกกับเสาหรือต้นไม้ แกว่งโยนไปมาได้สะดวก เหลือข้อไม้ไผ่ให้เรียบริ้วย แล้วปาดไม้ไผ่ด้านใดด้านหนึ่งออกให้มีความลึกประมาณ ๕ เซนติเมตร การปาดนั้นต้องห่างจากปลายข้อไม้ไผ่ทั้ง ๒ ข้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร เมื่อปาดหรือผ่าลำไม้ไผ่ให้เห็นข้อไม้ไผ่ข้างใน ลำไม้ไผ่เลาะข้อด้านในออกให้หมดลำไม้ไผ่ในช่วงนี้มีลักษณะคล้ายเรือไม้ไผ่ จากนั้นผ่ากระบอกไม้ไผ่เป็นซี่ ซี่หนึ่งๆ มีความกว้างประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร มีทั้งหมดประมาณ ๑๕ ซี่ โดยผ่าไม้ไผ่ไปตามแนวนอนยาวเกือบถึงข้อปลายทั้งสองข้าง ไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นซี่ ๆ นี้จะเป็นโครงเพื่อใช้สาน เสร็จจากขั้นตอนนี้แล้วจะจักเส้นตอกด้วยผิวไม้ไผ่ซึ่งเตรียมไว้ต่างหาก เป็นเส้นยาวมีความกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร มาสานกับโครงซี่ ๆ ที่ผ่าไว้ ๑๕ ซี่ในลำไม้ไผ่ โดยจะสานเป็นลายขัดขยายไม้ไผ่ ๑๕ ซี่นั้น ให้มีระยะห่างพอสมควร ถ้าขยายมาก เปลไม้ไผ่ก็กว้างขึ้นตามต้องการ เมื่อสานเสร็จเรียบริ้วยแล้วใช้เชือกร้อยรูที่ข้อไม้ไผ่ทั้ง ๒ ข้าง ผูกแขวนตามเสาบ้านหรือตามต้นไม้

การใช้เปลไม้ไผ่ อาจจะใช้นั่งเล่นหรือนอนในช่วงตอนกลางคืน บางทีก็ใช้เชือกผูกตรงกลางเปล เพื่อ
ดึงไปดึงมาให้เด็ก ๆ นอนก็ได้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แจ็ก เจียนพันธุ์, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๒ หมู่ ๖ ต.วังลึก อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๒. ทองดี ชิตพันธุ์, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๓. ทองมี หินตั้ง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านดงหมี่ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๔. ยง บุญเกิด, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๖ ต.บ้านตาก อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. วิจารณ ศุภกิจ, พระครู อายุ ๖๕ ปี
วัดทองวราราม ต.วังทอง อ.วังทอง จ. พิษณุโลก

พลั่ว

พลั่ว เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งใช้สำหรับสาดข้าว เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกที่ต้องการนั้นไม่มีเมล็ดข้าวลีบเศษผง เศษฟาง เศษดินและอื่น ๆ เจือปน พลั่ว บางหมู่บ้านออกเสียงเพี้ยนไป เช่น หมูบ้าน ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เรียกว่า พลั่ว ตำบลวังสำโรง ตำบลวังกรด ตำบลห้วยเรียง อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ก็เรียกว่า พลั่วเช่นกัน แต่ที่ตำบลศรีคีรี อำเภอศรีรัตนา จังหวัดสุโขทัย เรียกว่า ลั่ว

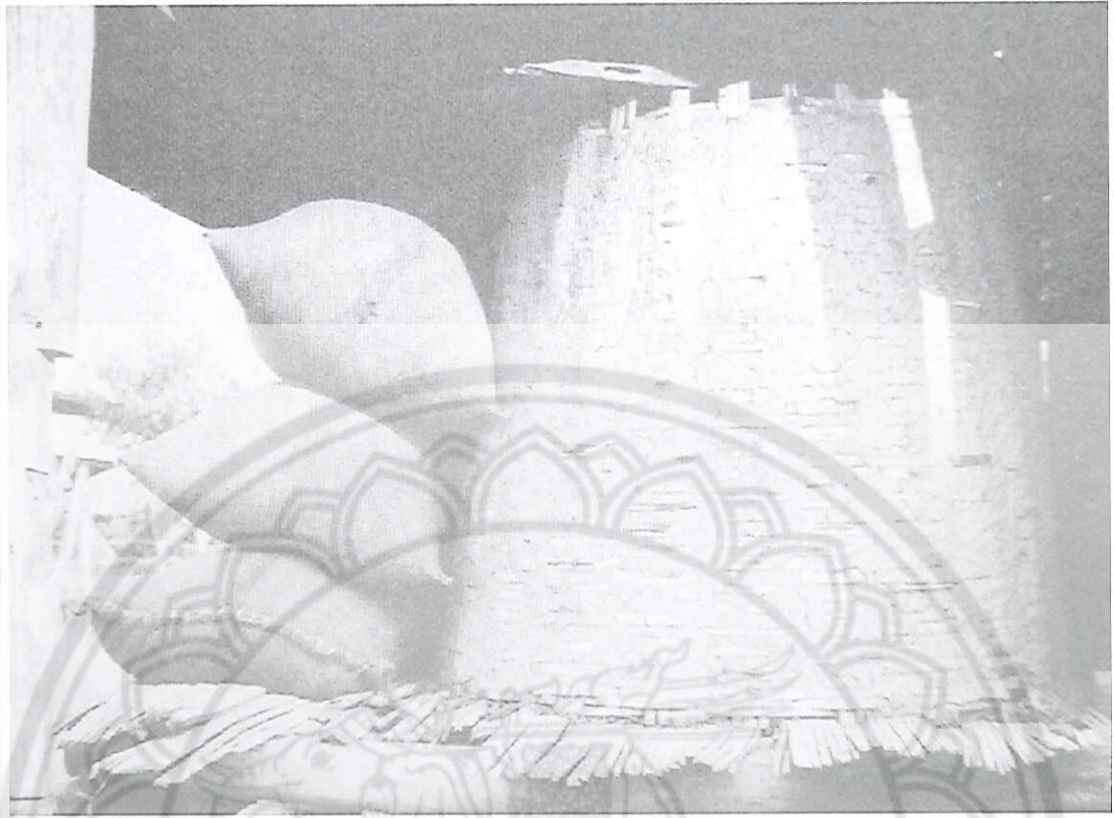
ลักษณะของพลั่วในส่วนปลายที่ใช้สำหรับตักเมล็ดข้าวเปลือก จะใช้เครื่องมือเช่นลั่ว เจาะลึกเป็นราง ประมาณ ๑ นิ้ว คล้าย ๆ ซ้อน แต่ส่วนปลายสุดจะไม่อ่อนเหมือนซ้อน การเลือกไม้มาทำพลั่ว ชาวบ้านมักจะเลือกไม้สัก เพราะค่อนข้างเบา ตกแต่งง่าย หากไม่มีไม้สักใช้ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า หรือไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ ก็ได้ ไม้ที่นำมาทำพลั่วจะเป็นไม้แผ่นยาวประมาณ ๒ เมตร หนาประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ตัวพลั่วที่ตักข้าวสำหรับสาดจะกว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เจาะเป็นรางลึกยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ด้ามพลั่วจะเป็นไม้ชิ้นเดียวกัน ยาวประมาณ ๒ เมตร เหลาและไสกบกลม ๆ เหมือนด้ามพาย วิธีใช้พลั่ว มือจะจับที่ด้ามพลั่ว ใช้ปลายพลั่วที่เป็นรางหรือส่วนเว้านั้น ตักเมล็ดข้าวที่ได้จากการทุบฟ่อนข้าว และการนวดข้าว ซึ่งกองรวมอยู่ในลานข้าวเมื่อเวลามีลมพัด หรือหากไม่มีก็ใช้วิธีพัดให้เกิดลมก็ได้ การใช้พลั่ว ตักเมล็ดข้าวเปลือกสาดให้เมล็ดข้าวลีบและเศษฟางที่ไม่ต้องการออกจากกัน เวลาสาดจะสาดขวางทางลม เพื่อให้ส่วนที่ไม่ต้องการปลิวไปตามลม คงเหลือแต่เมล็ดข้าวเปลือกหล่นอยู่ในลานหากลมแรงเกินไปก็ไม่เหมาะที่จะสาดข้าวในเวลานั้น เพราะจะพัดเอาเมล็ดข้าวเปลือกไปได้ เมล็ดข้าวลีบที่ปลิวไปไม่ไกลกองเมล็ดข้าวเปลือก ชาวบ้านจะนำใส่

กระด้างผิดอีกทีหนึ่ง ปัจจุบันการใช้พลั่วสาดข้าวมีใช้กันน้อย เพราะมีเครื่องวีข้าวที่ใช้แรงคนหมุนต่อมาพัฒนาใช้เครื่องยนต์หมุนแทนคน และทุกวันนี้ตามพื้นบ้านมักจะมีเครื่องนวดข้าวโดยเฉพาะ เมื่อใส่ฟ่อนข้าวไปแล้ว เครื่องจักรกลจะแยกเมล็ดข้าวเปลือกเศษฟางเศษผงอื่น ๆ ออกไปตามแรงลมของเครื่องยนต์ เศษผงต่าง ๆ จะปลิวแยกออกไปคนละช่องกับเมล็ดข้าวเปลือก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชม ต๊ะสุ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕ ถ.ประสาทวิถี อ.แม่สอด ต.ตาก
๒. ทองดี จันดาหาร, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๙ ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ผ่อง แก้วตา, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๒ ต.ป่าโทก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. สนนง เหล็กเพชร, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๕. ลีรี สุกใส, นาง อายุ ๗๑ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย

พ้อม

พ้อม เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่มีขนาดใหญ่สำหรับบรรจุข้าวเปลือก บางท้องที่เรียกว่า กระพ้อม การเก็บข้าวเปลือกเพื่อสำหรับกินตลอดปี หรือเอาไว้ขายในช่วงใดช่วงหนึ่งก็ตาม จำเป็นจะต้องหาที่เก็บข้าวเปลือกไว้ให้ดี เพราะหากข้าวเปลือกถูกฝนหรือมอดเข้าไปกักกิน จะทำให้ข้าวเปลือกไม่ได้ราคา ระยะแรก ๆ อาจจะกองกับพื้นไว้อย่างง่าย ๆ แล้วมาคิดทำพ้อมที่เก็บข้าวเปลือกให้มิดชิดยิ่งขึ้น

พ้อม มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอก ตรงกลางมักสานให้ป่องออกเล็กน้อย มีความสูงตั้งแต่ ๑-๓ เมตร วัดเส้นผ่าศูนย์กลางยาวตั้งแต่ ๑-๓ เมตรเช่นกัน การทำพ้อมชาวบ้านใช้ไม้ไผ่สีสุกลำแก่จัดผ่าไม้ไผ่ตลอดลำ เลาะข้อไม้ไผ่ด้านนอกด้านในออกให้หมด เหลาไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ ยาวตามลำไม้ ให้มีผิวติดอยู่ ก่อนสานพ้อมชาวบ้านมักนำไม้ไผ่ที่เหลาแล้วไปแช่น้ำ เพราะจะทำให้ไม้กรอบและโค้งงอตามต้องการได้ การสานพ้อมจะสานส่วนขอบล่างก่อน ชาวบ้านเรียกจุดเริ่มการสานว่า "ไม้ยืน" สานเป็นลายขัดทึบ เมล็ดข้าวเปลือกจะได้ไม่ลุดออกจากพ้อม หากสานพ้อมขนาดใหญ่ก็จะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นแผ่นขวางไว้ ตรงกึ่งกลางพ้อมให้ปลายไม้ไหลลงจากตัวพ้อมทั้ง ๒ ข้าง การทำไม้ขวางนี้ เพราะต้องการให้คนตวงข้าวเปลือกป็นเหยียบได้สะดวก ในเวลาขนข้าวเปลือกเข้าพ้อม หรือขนออกไปสีข้าว ริมขอบพ้อมจะเหลาตอกไม้ไผ่หรือหวายเส้นเล็ก ๆ ถักรัดให้แน่น ชาวบ้านเรียกว่า "การเก็บริม" เมื่อสานเสร็จจะใช้ขี้วัว ขี้ควายผสมน้ำละเลงให้เหลว นำไปทาพ้อมให้รอบทั้งด้านนอกและด้านในการทำเช่นนี้เพราะต้องการไม่ให้เมล็ดข้าวเปลือกลุดออกจากซี่ไม้ไผ่ที่ขัดเป็นพ้อม ซึ่งอาจมีรูห่าง ๆ อยู่บ้าง รวมทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้ตัวมอดและแมลงอื่น ๆ เข้าไปกินหรืออาศัยอยู่ในกองข้าวเปลือกได้ สถานที่ตั้งพ้อมชาวบ้าน

จะทำเพียงยกแครงติดกับตัวเรือนหรือปลุกเป็นยั้งแยกจากตัวเรือน ซึ่งจะอยู่ใกล้ ๆ กับที่อยู่อาศัยเสมอ
พ้อมสามารถบรรจุข้าวเปลือกได้เป็นจำนวนมาก แล้วแต่ขนาดของพ้อม ปัจจุบันที่เก็บข้าวเปลือก
จะสร้างยั้งฉางเป็นผนังไม้สังกะสี และปูนซีเมนต์แทนไม้ไผ่ พ้อมจึงหาดูได้ยากในยุคนี

ผู้ให้ข้อมูล

๑. โต๊ะ นวลละ, นาย อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๒. พัน แสนคำ, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๓. เลี้ยง ศรีบุตร, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๔. อ้วน น้อยมา, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๕. เอื้อน นาดี, นาย อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๔ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

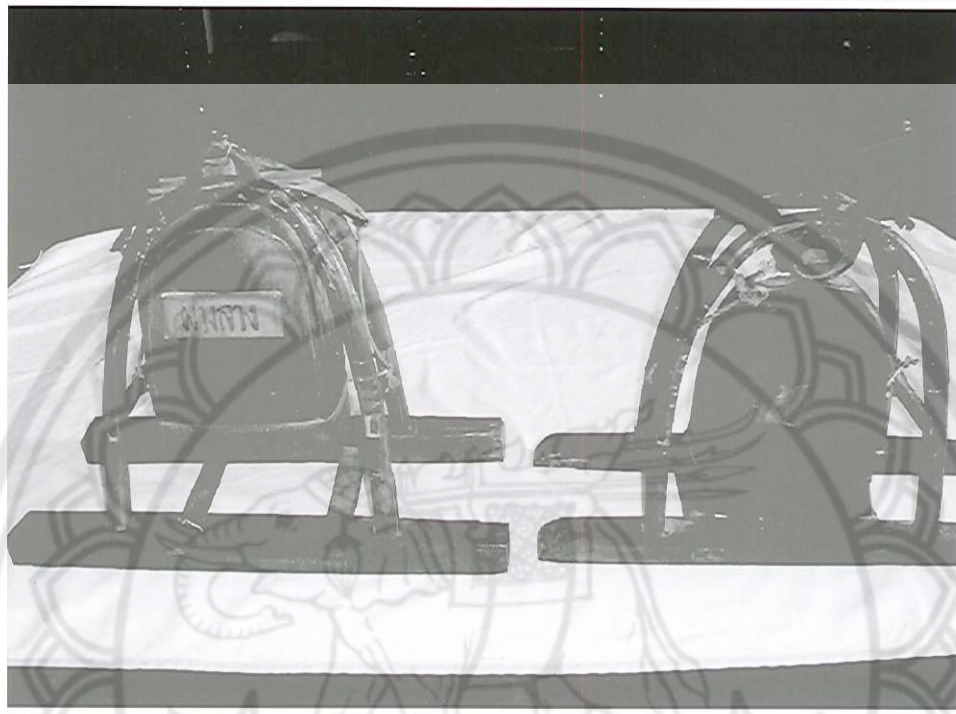

พวงลาง

พวงลาง เป็นเครื่องทำให้เกิดเสียง บางทีเรียกว่า พังลาง พวงลาง หรือกระดิ่ง ก็มี พวงลางทำด้วยโลหะลักษณะคล้ายระฆังแต่แบนแคบมีหูหรือ ลูกพวงลางหรือลูกตีจะมัดห้อยอยู่ใน โพรงกลวงนั้น ทำไม้ยึดพวงลาง และให้วางบนหลังสัตว์ได้ โดยการตีไม้ยึดให้ชนานกัน ๒ ท่อน ตัดเส้น หวาย ๒ เส้น สอดไปในรูไม้ที่เจาะไว้โน้มให้โค้งงอเท่ากับควมสูงของพวงลาง เส้นหวายโค้งทั้ง ๒ เส้นนี้ จะชนานกับพวงลางให้แน่น ใช้เชือกร้อยหูพวงลางแล้วมัดกับเส้นหวายชนานกัน นำพวงลางไปตั้งวางบน หลังสัตว์ ใช้เชือกผูกมัดรอบตัวสัตว์แล้วกลับมามัดตัวไม้รองพวงลางอีกครั้งหนึ่ง

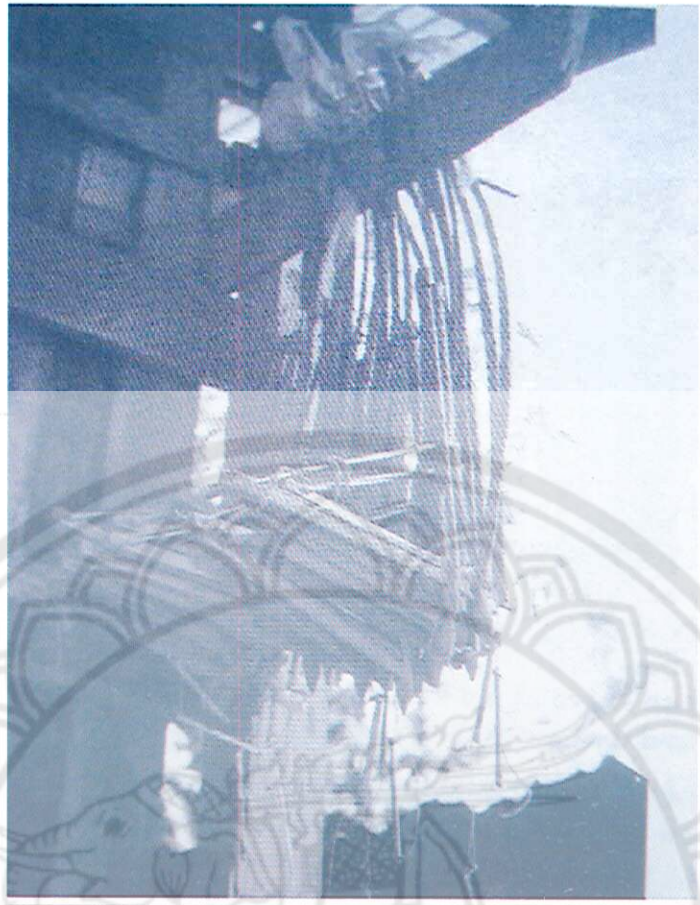
การใช้พวงลางคงพัฒนามาจากการใช้กระดิ่งแขวนคอวัว คอควาย แต่เสียงกระดิ่งจะแหลมเล็ก เหมือน ๆ กัน จนไม่สามารถแยกสัญญาณได้ว่า เสียงที่ดังนั้นเป็นฝูงวัว ควาย ของตนหรือไม่ การทำให้ เสียงดัง และเสียงใหญ่จำเป็นต้องทำโพรงเหล็กกว้าง มีลูกตีใหญ่ขึ้น เมื่อพวงลาง มีขนาดใหญ่จึงไม่เหมาะ ที่จะใช้ผูกคอสัตว์ จึงได้นำมาวางบนหลังสัตว์แทน

ชาวบ้านและชาวเขามักนิยมใช้พวงลาง ต่างบนหลังวัว ม้า ลา และล่อ ในขณะที่ต่างลิ่งของหรือ บรรทุก เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ เพื่อนำไปกินหรือไปขาย หนทางที่สัตว์เดินในระยะทางไกลเป็นกอง การรวาน อาจมีป่าไม้ ภูเขาสลับซับซ้อนทำให้หลงทางแตกกระบวนได้ง่าย เสียงสัญญาณของพวงลางจะ บอกทิศทางให้คนเดินคุมกระบวนตามหลังมาติดตามไปได้ถูกต้อง พวงลางทำเล็ก ๆ ขนาดกระดิ่งผูกคอวัว คอควายก็มี

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทองผัด ทุมแพง, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๒. ผวน จงปางมูล, นาง อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐/๒ ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตาก
๓. เพ็ง เปรมใจ, นาย อายุ ๔๒ ปี
บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. สงคราม ชมมี, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗๕ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๕. แสงว กั้นไชย, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๒/๔ ต.ห้วยใหญ่ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์

๒ ฟ้่าล้่าน

ศักรรกรรม ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ฟ้่าล้่าน เป็นเครื่องสำหรับดักหนูที่ขุดคู้ยอยู่ในรูดินตามท้องไร่ท้องนา ชาวบ้านเรียกหนูชนิดนี้ว่า หนูนา หรือหนูพุก ฟ้่าล้่านบางพื้นบ้านเรียกว่า ฟ้่าผ่า และกับดักหนูก็มี

ฟ้่าล้่านทำด้วยซี่ไม้ไผ่ มีค้่านร้่าวเหมือนค้่านธนู เหลาค้่านร้่าวให้ร้วยปลายด้านหนึ่ง ไม้ค้่านธนูยาวประมาณ ๕ ฟุต ใช้เชือกมัดปลายไม้ดิ่งเชือกให้ดิ่งม้ามัดกับปลายไม้ที่ดิ่งฉากกับพื้นดิน ไม้ดิ่งฉากนี้จะประกอปกันเป็นรูปสามเหลี่ยมมีความยาวประมาณ ๒ เมตร เจาะรูยาว ๆ ตรงกึ่งกลางไม้ดิ่งฉากให้ยาวประมาณ ๑ เมตร สอดคานไม้ไผ่เพื่อใช้วิธีบากใบเข้ากับไม้คาน หนีบหนู หากไม่แน่นจะใช้หวาย ลวด หรือเชือกรัดอีก ปลายไม้คานหนีบหนูซึ่งมัดติดกับโคนค้่านร้่าวธนู ใช้เชือกผูกกับคานไม้ไผ่อีกท่อนหนึ่ง ยาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ปลายไม้คานอีกด้านหนึ่งใช้เชือกมัดกับบ้่าน

วิธีใช้ ฟ้่าล้่านดักหนูในบริเวณทางเดินของหนูซึ่งขุดคู้ยเป็นขุยดิน ใช้ฟ้่าล้่านดักขวางทางเดินหนู ไม่ต้องใช้เหยื่อล่อก็ได้ เพราะหนูจะเดินออกหากินตามทางที่หนูเคยเดิน การดักฟ้่าล้่านจะดิ่งปลายค้่านร้่าวธนูในมลงมา ค้่านร้่าวธนูจะโก่ง ดิ่งไม้คานที่ผูกกับบ้่านข้ดยกขึ้นให้ไม้คานพาดอยู่บนบ้่าไม้ที่ดิ่งฉากกับพื้น ไม้คานหนีบหนูก็จะยกขึ้นตามด้วย ใช้บ้่านไปข้ดกับไม้เดือยซี่เล็ก ๆ ซึ่งสอดไว้ใต้ไม้คานหนีบหนู ให้ไม้เดือยและไม้คานวางระยะห่างกันพอที่หนูจะเดินผ่านเข้าไปได้ หนูเมื่อเดินมาตามทางเห็นไม้เดือยซี่เล็ก ๆ ขวางอยู่ก็จะเดินข้าม ไม้เดือยจะเคลื่อนตกลงมาทำให้บ้่าน ที่ข้ดไว้หลุดออกจากกัน ค้่านร้่าวธนูจะล้่านไม้คานจึงหนีบตัวหนูไว้ทันที

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ตาก ปราชจักร, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๕ หมู่ ๗ ต.ไทรย้อย อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก
๒. บุญเรือง งามคณะ, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๔/๑ ต.ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
๓. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๔. ละม่อม ทองอยู่, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖/๖ หมู่ ๕ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. สมบุญ ชำโชติ, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๙/๑ ต. ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

ม้าหันยา

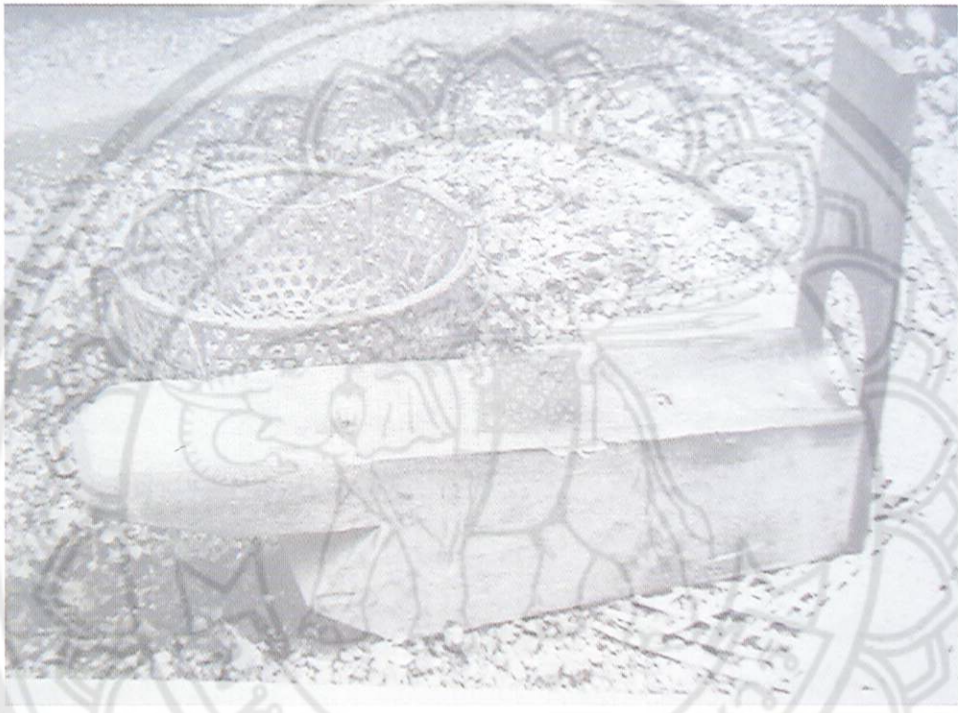
ม้าหันยา เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีราง และปล่องเพื่อใช้ใส่ใบยาสูบ สำหรับหันใบยาหรือขยใบยาให้เป็นเส้นยาว ๆ นำไปผึ่งแดดจนแห้งแล้วเก็บไว้เป็นม้วนเป็นยาสูบ ตัวม้าหันใบยา มีไม้ประกอบอยู่ ๒ ส่วน คือ ไม้ราง และไม้ปล่องหรือหู

ไม้ราง หรือตัวม้าใช้ไม้เป็นท่อน ๆ ถากด้วยขวานโยนเป็นท่อนไม้สี่เหลี่ยมมีความยาวประมาณ ๑ เมตร กว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ด้านหลังตัวม้าใช้ลิ้วและขวานเจาะร่องลึกเป็นรางใส่ใบยาสูบ ปลายไม้รางส่วนใหญ่ทำเป็นหางเบ็ดเพราะตัดไม้ในส่วนที่ไม่จำเป็นออกไปทำให้ไม้รางหรือตัวม้าม้วนหน้าขึ้น

ไม้ปล่อง หรือหน้าม้า ซึ่งอยู่ด้านหน้า เป็นไม้แผ่นบางมีความยาวประมาณ ๑ เมตร กว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ใส่ไม้ให้เรียบเจาะปล่องเป็นวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๕-๒๐ เซนติเมตร เรียกว่า หู เจาะหูให้รับกับไม้รางซึ่งเป็นตัวม้าพอดี ใช้ไม้ปล่องตั้งตีประกบกับไม้รางด้านหน้า การตีประกบต้องใช้ไม้เคียวเป็นสลักตีสกัดให้ล็อกไม่ให้ไม้เคียวไพล่หัวออกมา มิเช่นนั้นแล้วใบมิดหันยาจะพันไปถูกทำให้เสียคม

การใช้ม้าหันยาต้องมีมารองนั่งสำหรับนั่งหันยา และมิดหันยาประกบกันใช้ไม้แผ่นยาวสำหรับนั่งตัวต่ำ ๆ ส่วนมิดหันยาใช้ใบเลื่อยขนาดใหญ่ใช้เหล็กชุดลัดทำเป็นคม หากต้องการให้ใบมิดหนักก็ใช้เหล็กประกบกันให้ใบใหญ่ขึ้น ใบยาสูบซึ่งนำมาหันนั้นต้องบ่มให้สุกจนใบเหลืองหรือสีคล้ำใส่ไว้ในตะกร้ายกกำใบยาสูบอัดใส่ไม้รางซึ่งทำเป็นร่องตันเข้าไปในไม้ปล่องให้เต็มรู หันหรือขยใบยาสูบเป็นเส้นบาง ๆ ระหว่างใช้มิดหันยาก็จะมีหินลับมีดวางไว้บนมารองหิน สำหรับลับมีดให้คมอยู่เสมอ เมื่อหันเป็นเส้นยาว ๆ

แล้วจะมีการตากยา ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะตาก ผู้ชายจะหัน ใช้แผงยารองนำผึ่งแดดให้แห้ง แล้วเก็บห่อไว้ใช้
มวนเป็นยาสูบหรือขาย ปัจจุบันชาวบ้านไม่นิยมปลูกยาชนิดที่หันเป็นยาเส้นเช่นนี้อีกแล้ว แต่กลับมาปลูก
ยาชนิดที่เรียกว่า ยาใบ โดยเก็บใบมาเสียบไม้ตากให้แห้งขายเป็นใบ ๆ เลย ฉะนั้นการปลูกยาชนิดนี้ต้อง
หันยาจึงไม่ค่อยมีใครทำกัน เพราะมีขั้นตอนวิธีการไม่สะดวกและเหนื่อยกว่าการทำยาใบ ดังนั้นการใช้
ม้าหันยาชนิดยาเส้นจึงหาดูได้ยากมาก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ช่าง พันธุ์ทอง, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๔ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๒. ถัง ศรีพระจันทร์, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๓. บุญเกลียว แดงโชติ, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๕ ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๔. ประทีป มีเกิดมูล, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๕. ผวน จงปางมูล, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐/๒ ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตาก

ม้าทาบข้าว

ม้าทาบข้าว เป็นคานไม้ใช้สำหรับทาบฟ่อนข้าว ทาบต้นกล้า และสิ่งของอื่น ๆ ม้าทาบข้าวคงพัฒนามาจากการใช้หลาวและไม้คาน ม้าทาบข้าวมีความสะดวกในการใช้มาก โดยเฉพาะเวลาลูกขึ้นยืน ทาบของ วางของ ไม่ต้องก้มให้เมื่อย และหนักแรง การใช้หลาวซึ่งปาดปลายไม้ไฟให้แหลมเป็นปลายปาก ฉลามทั้ง ๒ ด้าน ใช้ปลายที่แหลมคมแทงเสียบฟ่อนข้าวเข้าไปนวดในลาน ซึ่งจะทำให้ข้าวนา ประสบอุบัติเหตุ เช่น เวลาก็มลงทาบข้าวพอจะลุดย็นอาจเสียวหลักหกล้ม หรือทำให้เกิดการเคล็ดขัดยอก เสียวสันหลัง การใช้หลาวจึงไม่ค่อยสะดวกในการใช้ทาบฟ่อนข้าวนัก สำหรับไม้คานก็ไม่เหมาะที่จะ นำมาทาบเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงได้ทำม้าทาบข้าวไว้ทาบฟ่อนข้าวโดยเฉพาะ

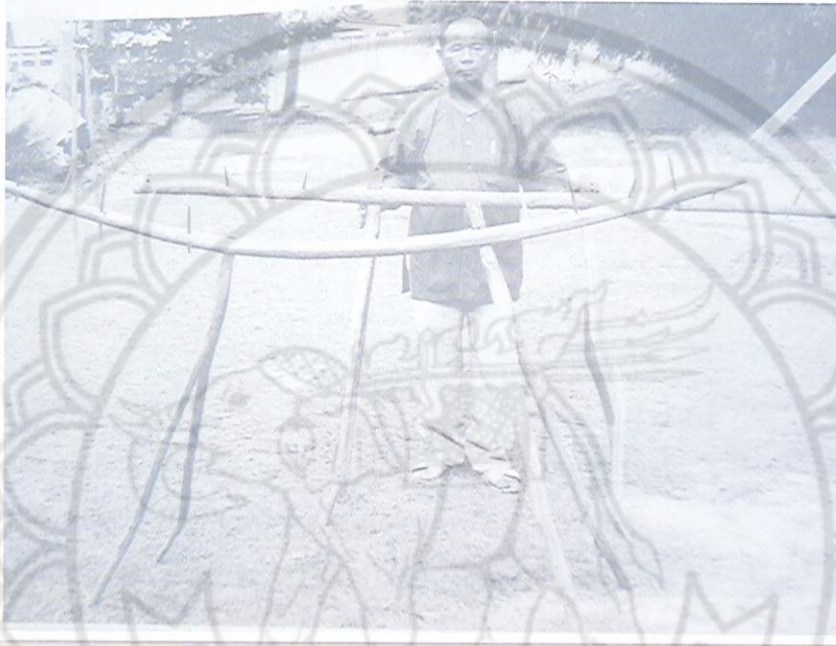
ม้าทาบข้าว มีลักษณะคล้ายม้าเพราะมีขาตั้ง ๔ ขา คานทาบคล้ายตัวม้าจึงเรียกว่า ม้าทาบข้าว หรือไม้ม้าทาบฟ่อนข้าว ม้าทาบข้าวมีส่วนประกอบในการทำ ๓ ส่วน คือ ขาม้า ไม้คาน และไม้เดือย

ขาม้า ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง โดยเลือกตัดต้นไม้ที่มีง่ามเป็น ๒ กิ่งแยกจากกัน เพื่อทำเป็นขาตั้ง คานทาบ ขาวบ้านบางแห่ง เรียกว่า ไม้ค้ำ หรือไม้ค้ำล้อ ขาม้าไม้ใช้ ๒ ท่อนทำเป็นขาหน้า ๑ ท่อน ขาหลัง ๑ ท่อน โคนง่ามขาม้าด้านบนเข้าเดียวกับตัวคานทาบ ขาม้าสูงประมาณ ๑ เมตร

ไม้คาน ซึ่งเป็นลำตัวของม้าใช้สำหรับเป็นคานทาบ และเสียบฟ่อนข้าว บรรทุกสิ่งของต่าง ๆ ทำ จากท่อนไม้เนื้อแข็งหรือลำไม้ไผ่ก็ได้ มีความยาวประมาณ ๓ เมตร เข้าเดือยไม้กับขาม้า เว้นระยะขาม้า คู่หน้า และคู่หลังห่างกันประมาณ ๑ เมตร

ไม้เดือย ใช้ไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่เหลาให้ปลายแหลมทั้ง ๒ ข้าง ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร

เจาะรูไม้คานด้านหน้าและด้านหลังขาม้าเป็นระยะหลาย ๆ รู สอดไม้เดียวให้ทะลุ ส่วนแหลมไม้เดียวจะ โผล่ออกมาทั้ง ๒ ข้าง ปลายแหลมใช้สำหรับแทงเสียบฟ่อนข้าวตรงบริเวณช่วงมัดฟ่อนข้าว ซึ่งชาวนาใช้ ตอกหรือคะเน็ดฟาง เสียบฟ่อนข้าวข้างละเท่า ๆ กัน ขนาดพอแรงหาบโดยชนจากแปลงนาไปยังลานนวด ข้าว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แกม ม่วงสอน, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๑ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชัน พรหมบัน, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๓/๑ ถ.วิเชียรจางค์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๓. ละม่อม แสงงาม, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓/๕ ต.ไผ่ตะล่อม อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๔. สำลี ยาดิ, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๓ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๕. อาน ทองมา, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๖ ต.น้ำขุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

ไม้กวาดเมืองลับแล

ไม้กวาด เป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ทำความสะอาดสถานที่อยู่อาศัย และคงมีใช้มาตั้งแต่โบราณกาลที่มนุษย์เริ่มรู้จักคิด รู้จักประดิษฐ์ สิ่งที่เอื้ออำนวยความสะดวก จากการสอบถามชาวบ้านที่มีอายุมาก ๆ ซึ่งอยู่ในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ สรุปใจความได้ว่า ไม้กวาดที่ใช้กวาดตามบ้านเรือนอยู่ขณะนี้ ไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่ครั้งใด และแหล่งใดเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นก่อนรู้เพียงว่าเคยใช้ "ไม้กวาด" และ "ไม้กวาด" คู่กันมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ๆ ไม้กวาดสมัยก่อนจะผูกยึดด้วยหวายที่แน่นหนาและประณีตกว่าในปัจจุบันนี้ จำนวนหวายที่ผูกมัดกับดอกลูกไม้กวาด หรือชาวเมืองลับแลเรียกว่า ดอกตองกง จะขมวดมัดเป็นปมหรือเป็นเงื่อน ไม่ต่ำกว่า ๒๔ ปม ต่อมจะเป็นหวายมิใช่ไม้หรือไม้ไผ่

ส่วน "ไม้กวาด" พระสงฆ์จะใช้สำหรับกวาดลานวัด และใช้สำหรับกวาดโบสถ์แห่ง ๆ เท่านั้น การทำไม้กวาดจะใช้ด้ามไม้ไผ่ค่อนข้างยาวไม่น้อยกว่า ๒ เมตร วัสดุที่จะใช้สำหรับมัดกวาดก็ใช้ไม้ไผ่ เช่นเดียวกัน แต่จะเหลาเป็นซี่ ๆ เหมือนไม้เรียวแต่จะเล็กกว่ามีประมาณ ๒๐ อัน แล้วมาผูกมัดด้วยดอกลูกไม้ไผ่ หรือหวายก็ได้ ไม้กวาดดังกล่าวหาได้ยากในยุคนี้

สำหรับไม้กวาดเมืองลับแลซึ่งอยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นไม้กวาดที่มีชื่อเสียงและแพร่หลายมากที่สุด มีประวัติความเป็นมา ดังนี้

ครั้งหนึ่งพระศรีพนมมาศ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ขณะนั้นได้ลงไปพบเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ท่านได้หยิบไม้ซึ่งนำมาจากเมืองจีน ส่งให้พระศรีพนมมาศดูและถามว่าพืชชนิดนี้ในเมืองไทยจะมีหรือไม่ พระศรีพนมมาศบอกว่า จะขึ้นไปค้นคว้าเมื่อกลับมาถึงลับแลก็ได้สำรวจ

จึงพบว่าในเขตอำเภอลับแลมีต้นไม้ดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ชาวพื้นบ้านเรียกว่า ต้นตองกง พระศรีพนมมาศ จึงนำต้นตองกงไปให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ในโอกาสที่ไต่ลงไปราชการที่กรุงเทพฯ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีบอกว่า ต้นพืชชนิดนี้แหละดอกของมันใช้ทำไม้กวาดได้ ครั้นพระศรีพนมมาศ กลับถึงลับแลก็เริ่มลงมือให้ราษฎรช่วยกันเก็บดอกตองกงมารวบรวมไว้มากพอสมควร แล้วเรียกชาวบ้าน ตำบลฝายหลวง ตำบลแม่พูล ตำบลหัวดง ตำบลละ ๒ คน มาฝึกทำกับพระศรีพนมมาศ เมื่อฝึกหัดทำได้ดีแล้วก็เรียกราษฎรมาฝึกทำเรื่อย ๆ จนทำไม้กวาดเป็นเกือบทุก ๆ คน ในลับแลพระศรีพนมมาศได้รวบรวมไม้กวาด ส่งไปให้เจ้านายหลายพระองค์ เพื่อโฆษณาเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านลับแล บรรดาเจ้านายหลายพระองค์ได้ทรงตอบขอบใจ ดังสำเนาหลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงพระศรีพนมมาศ ดังนี้

ศาลาว่าการมหาดไทย

๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔

ถึงพระศรีพนมมาศ นายอำเภอลับแล

ได้รับจดหมายลงวันที่ ๙ เมษายน ศกนี้ กับไม้ยุงกวาด ดอกตองกงและน้ำผึ้งที่ส่งมาให้แล้ว มีความชอบใจเป็นอันมาก ไม้ยุงกวาดนั้นดีทีเดียว ถ้าคิดอ่านให้ราษฎรทำขายจะเป็นสินค้าได้อย่างหนึ่ง และควรส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายบ้าง

ดำรงราชานุภาพ

เมื่อได้รับแนะนำจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพแล้ว พระศรีพนมมาศได้นำสิ่งที่ชาวลับแลทำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกระทรวงมหาดไทย ได้มีสารตราดำเนินกระแสพระบรมราชโองการตอบรับถึงพระศรีพนมมาศมีใจความว่า "ถ้าพระศรีพนมมาศทำไม้ที่ใช้ดอกตองกงออกจำหน่ายเป็นสินค้าได้แล้ว จะทรงยินดีและเป็นประโยชน์แก่ประเทศสืบไป" หลังจากนั้นพระศรีพนมมาศก็ได้ประกาศให้ชาวลับแลทำไม้กวาดเป็นการใหญ่ส่งไปขายจนเป็นสินค้าที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย สมดังพระราชประสงค์ ทุกประการ

ไม้กวาดเมืองลับแลมีชื่อเสียงมากที่สุดในประเทศไทย ก็เพราะที่สำหรับมัดกวาด คือ ส่วนที่เป็นดอกไม้กวาดหรือดอกตองกงมีลักษณะแน่นหนาทนทาน ซึ่งชาวบ้านลับแลดั้งเดิมจะใช้หวายสีชาวผูกมัดเป็นเงื่อนไขไม่ต่ำกว่า ๒๔ ปม ยังมีปมหรือมีเงื่อนไขมาก ๆ ไม้กวาดจะหนามากขึ้น การผูกมัดด้วยหวายจะเหนียวแน่นกว่าปอหรือเชือก ขนาดดอกไม้กวาดจะยาวประมาณ ๑ ฟุต เมื่อผูกมัดแล้วแผ่นไม้กวาดจะกว้างประมาณ ๑ ฟุต ด้ามจะทำด้วยหวาย ชาวบ้านลับแลจะทำไม้กวาด ๓ ขนาด คือ ขนาดเล็กจะใช้สำหรับเป็นของที่ระลึก มีความยาวทั้งด้ามและที่สำหรับกวาดประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ขนาดกลางมีความยาวทั้งด้ามและที่สำหรับกวาดประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ส่วนขนาดใหญ่ที่มักใช้กันโดยทั่วไป จะมีความยาวทั้งด้ามและที่สำหรับกวาดประมาณไม่ต่ำกว่า ๑ เมตร

ปัจจุบันจังหวัดต่าง ๆ ได้ทำไม้กวาดกันทั่วไปในประเทศไทย วัสดุที่ทำไม้กวาดอาจแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น หวายสำหรับผูกมัดดอกไม้กวาดค่อนข้างจะหายาก ก็จะใช้เชือกไนลอน พลาสติกหรือปอ ผูกมัดแทน จะให้เหนียวแน่นมากขึ้นก็อาจจะชุบด้วยชันผสมน้ำมันยาง ส่วนด้ามแทนที่จะใช้หวายก็ใช้ไม้ไผ่ หรือไม้จริง ๆ ก็มี ส่วนดอกไม้กวาดหรือดอกตองกง บางแห่งก็ใช้ใบตาลฉีกเป็นส่วนเล็ก ๆ แล้วมัดหรือถักด้วยปอก็มี แต่ความคงทนแล้วสู้ไม้กวาดดั้งเดิมของชาวเมืองลับแลไม่ได้และหากวัสดุ

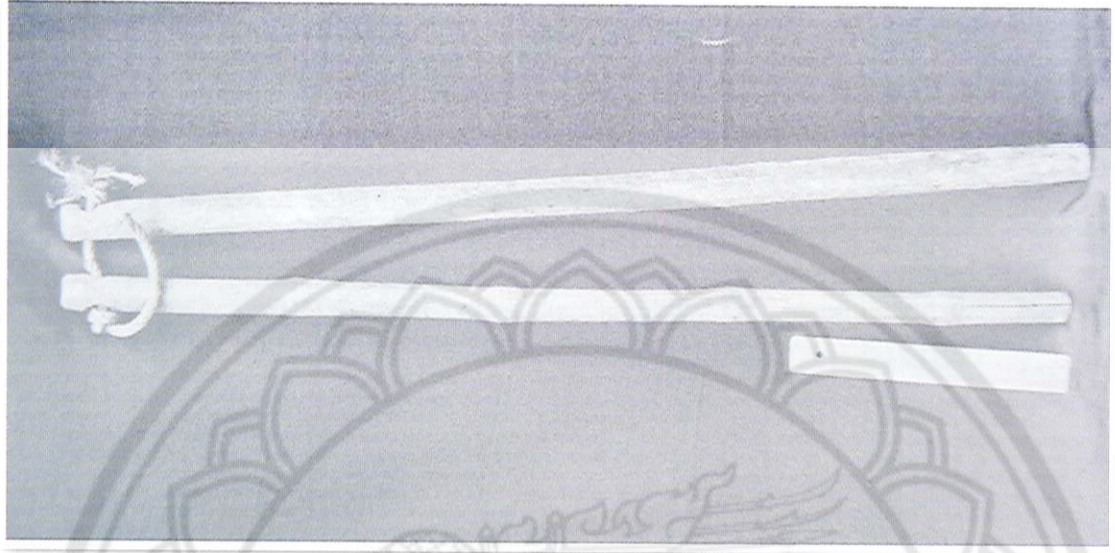
ที่ทำไม้กวาดหายากยิ่งขึ้น อาจมีผู้คิดไม้กวาดพลาสติกแทนหรือมีเช่นนั้นในอนาคต อาจใช้เครื่องดูดฝุ่น แทนไม้กวาดกันหมดทุกครัวเรือนก็ย่อมเป็นไปได้

ไม้กวาดใช้ขัดกวาดตามสถานที่อยู่อาศัยและที่อื่น ๆ ให้เกิดความสะอาดเรียบร้อย การเก็บรักษา ให้คงทน เมื่อใช้ไม้กวาดเสร็จแล้วควรให้ด้ามไม้กวาดตั้งกับพื้น ส่วนปลายที่บิดกวาดอยู่ข้างบนหรือพียงกับผนัง เพราะจะทำให้ด้ามไม้กวาดไม่หลุดลุ่ยได้ง่ายเกินไป

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุหลาบ ปลั่งเปลื้อง, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ ๒ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๒. ทม พรหมสุวรรณ, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๑/๑ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๓. น้อย ตุนาโง่ง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ ๗ ต.แม่พูล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๔. หลง ทองนาค, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๑ ต.ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๕. อ้วน น้อยมา, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

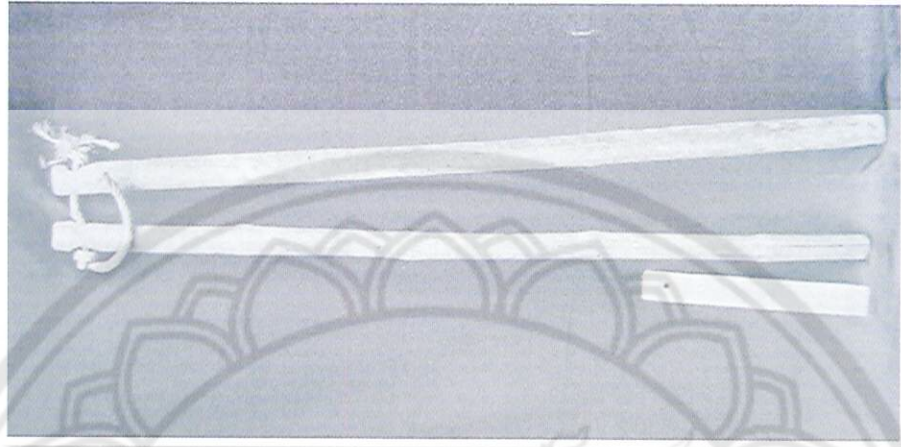

ไม้คอง

ไม้คอง เป็นไม้ท่อนยาว ๆ ๒ ท่อน ใช้สำหรับทุบหรือตีฝักถั่วเขียว ฝักถั่วเหลือง ฝักถั่วดำ และฝักงา เป็นต้น ไม้คองจะมีวิธีการทำคล้าย ๆ กับไม้ขนาดข้าว หรือไม้ทุบข้าว แต่วิธีการทุบหรือตีแตกต่างกัน ไม้คองอาจจะทำจากไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่รวก ไม้ไผ่เลี้ยงก็ได้ หากเป็นไม้ไผ่จะต้องเป็นไม้ที่แก่จัด ซอเส้นมีน้ำหนัก ถ้าไม้ไผ่หรือไม้จริงที่ทำไม้คองต้องเหลาให้กลม มีขนาดพอดีกับมือจับ ท่อนไม้ที่เตรียมมาทำไม้คองมี ๒ ท่อน แต่ละท่อนยาวประมาณ ๑ เมตร เจาะรู ที่ปลายไม้ทั้ง ๒ ท่อน หรือเหลาให้เป็นรอยคอดเว้าที่ปลายไม้ เพื่อใช้หนังหรือเชือกร้อยรูที่มีรอยคอดเว้าให้แน่น ปกติการมัดปลายไม้หรือร้อยรูให้ไม้ ๒ ท่อนผูกติดกันจะใช้หนังควายหรือหนังวัวเลี่ยมด้วยมีด แล้วตากให้แห้งทำเป็นเชือก ชาวบ้านเรียกว่า "เชือกหนัง" ทำเชือกหนังให้เป็นเกลียวเชือก บางทีเรียกหนังที่เป็นเกลียวชนิดนี้ว่า "หนังหัวเกวียน"

การใช้ไม้คองใช้เมื่อชนพ่อนหรือมัดต้นถั่วเข้ามาในลาน หรือใช้กระสอบผ้าใบรองการทุบหรือตีถั่ว วิธีใช้ไม้คองจะกำไม้อีกท่อนไว้ให้แน่นในมือ พาดไม้อีกท่อนหนึ่งทุบฝักถั่ว ตีฝักถั่วต่าง ๆ ให้เปลือกแตก เมล็ดถั่วจะได้ร่วงลงที่พื้นลานที่รอง การตีไม้คองจะตีไปเรื่อย ๆ จนคาดคะเนว่าเมล็ดถั่วร่วงจากฝักถั่วหมดแล้ว ชาวบ้านใช้ตะแกรงร่อนเมล็ดถั่วมิให้เศษดิน เศษหญ้า เปลือกถั่ว และสิ่งอื่น ๆ ปะปนกัน การใช้ไม้ทุบ ตีหรือพาดฝักถั่วชาวบ้านเรียกว่า "การคองไม้" ดังนั้น จึงเรียกไม้ชนิดนี้ว่า "ไม้คอง"

ปัจจุบันไม้คองไม่ค่อยมีใช้กันในหมู่บ้านแล้ว เพราะมีเครื่องสีถั่วได้อย่างรวดเร็วทันใจ

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถนอม เขาเทิร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑/๔ ต.ศรีลัชนาลัย อ.ศรีลัชนาลัย จ.สุโขทัย
๒. พัน อ่ำขำ, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. สำเนียง กุฎิมณี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๔. เทว่า ใจซื่อ, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. อินทร์ ลิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

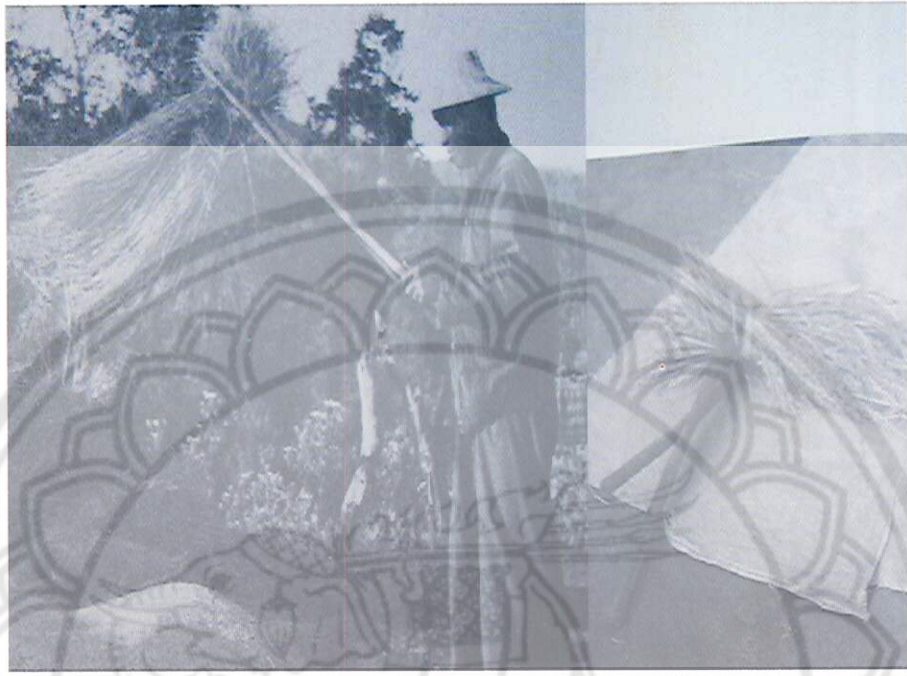

ไม้นวดข้าว

ไม้นวดข้าว บางทีก็เรียกว่า ไม่ตีข้าว หรือไม้ทุบข้าวก็มี ไม้นวดข้าวเป็นเครื่องมือของชาวนาที่ใช้สำหรับรัดฟ่อนข้าวเพื่อทุบหรือตีรวงข้าวที่มัดอยู่ในฟ่อนให้เมล็ดข้าวกระเด็นออกมาจากรวง โดยจะทุบฟ่อนข้าวในส่วนที่เป็นรวงเมล็ดข้าวเปลือกกับท่อนไม้กลม ๆ ที่ใช้เป็นทีรองรับ บางแห่งอาจจะใช้ครกกลิ้งให้อยู่ในแนวนอน การใช้ไม้นวดข้าวนี้จะทุบในลานข้าว ในเสื่อ หรือ ในผืนผ้าใบที่ปูพื้นกว้าง ๆ

ไม้นวดข้าวมักทำจากไม้ไผ่ที่มีเนื้อแน่น ไม้แก่จัด ข้อสั้น ลำต้นเล็ก ขนาดมือกำได้รอบ บางทีอาจใช้ไม้จริง เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ชิงชัน และไม้สัก เป็นต้น การเตรียมไม้นวดข้าวจะตัดไม้มา ๒ ท่อน ความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓ เซนติเมตร เหลาไม้ให้เรียบ หากเป็นไม้จริงต้องใช้ขวบไสแล้วใช้บั้งถูให้เรียบ เจาะรูที่ปลายไม้ทั้ง ๒ ท่อน ห่างจากปลายไม้ประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ใช้เชือกหนังที่เรียกว่า หนังหัวเกวียน หรือใช้เชือก ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร หรือประมาณเส้นรอบวงของฟ่อนข้าว หากฟ่อนข้าวในท้องถื่นนั้นฟ่อนเล็กๆ ก็ขมวดเชือกให้สั้นขึ้น ถ้าฟ่อนข้าวฟ่อนโตก็คลายเชือกให้ยาวตามความต้องการ ร้อยรูไม้ที่เจาะทั้ง ๒ ท่อนขมวดปมที่ส่วนปลายเชือก

วิธีใช้ ชาวนาจะจับไม้นวดข้าวทั้งสอง ใช้เชือกคล้องกับฟ่อน คะเน็ดข้าว หรือตรงส่วนที่ใช้ตอกรัดฟ่อนข้าว แล้วไขว้ไม้นวดข้าวในลักษณะที่ขัดกัน เพื่อรัดฟ่อนข้าวให้แน่น ยกฟ่อนข้าวขึ้นแล้วฟาดกับท่อนไม้ที่วางไว้ เมล็ดข้าวเปลือกจะร่วงจากรวง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ช่าง คงกรุด, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. นุกูล หมวกแก่น, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๔ หมู่ ๓ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. บัน จันตวงค์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๔. สอน ทองคำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐๗ หมู่ ๑ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๕. หวาน ธรรมคุณ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๗/๒ ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตาก

ไม้หนวดมมนาง

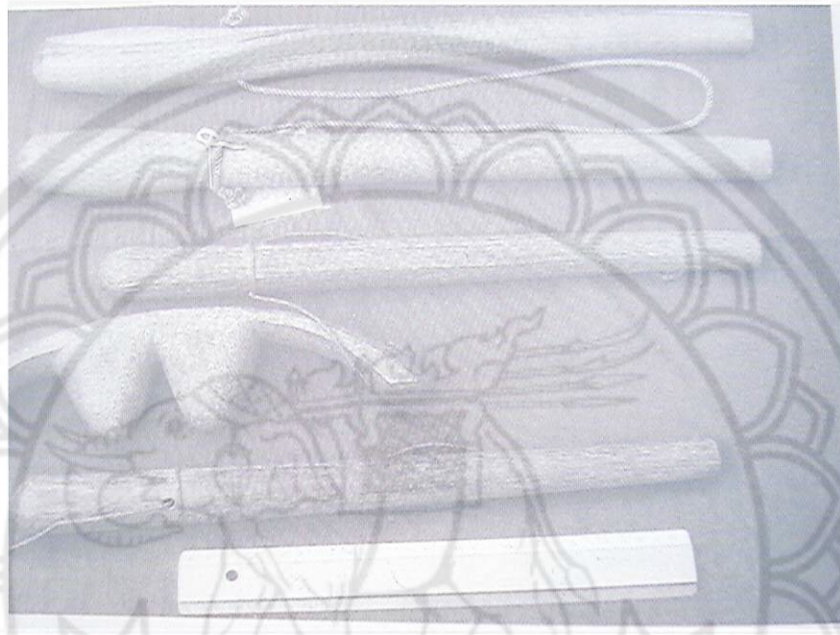
ไม้หนวดมมนาง บางแห่งเรียกว่า ไม้หมอนวด ทำไว้สำหรับนวดเส้นเอ็น และร่างกายบริเวณปวดเมื่อย การที่เรียกชื่อว่า ไม้หนวดมมนางก็เพราะมีไม้ ๒ ส่วนประกอบกัน คือ ไม้หนวด และไม้มมนาง

ไม้หนวด ทำจากไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง ๒ ท่อนใช้กบไสเป็นท่อนยาว ประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ไสให้เรียบ ปลายไม้มีจับทั้ง ๒ ท่อน จะเรียวล็กกว่าส่วนที่ใช้หนวด โคนไม้หนวดทำปลายมนเหมือนไม้ตีพริก และมีขนาดไม้เท่ากันเจาะรูไม้หนวดทั้ง ๒ ท่อน ห่างจากโคนไม้หนวดประมาณ ๑๕ เซนติเมตร การเจาะรูก็เพื่อใช้เชือกร้อยรู ผูกมัดไม้หนวดให้ติดกัน เวลาใช้หนวดจะจับปลายตามกตเข้ากตออกให้ส่วนปลายมนกตนวดบริเวณปวดเมื่อย การนวดโดยใช้ไม้หนวด อาจนวดได้ไม่ทั่วถึงเพราะเป็นการนวดด้วยตนเอง จึงทำมมนางผูกติดคู่กับไม้หนวดเพื่อนวดด้านหลังอีกทางหนึ่ง

มมนาง ทำจากไม้สักหรือไม้เนื้อแข็งเช่นกัน ทำเป็นมมนางทั้งสองไว้ตรงช่วงกึ่งกลางไม้ ไม้มมนางมีความยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ถากแผ่นไม้ที่นำมาทำมมนางให้โค้งรับกับลำตัว ไม้มมนางส่วนด้านในติดกับตัวคน มีมมนางไว้กตนวด ปลายไม้ทั้ง ๒ ช่างถากให้บาง และโค้ง เจาะรูปลายไม้ และใช้เชือกร้อยรูไม้หนวดเลยมาร้อยรูไม้มมนางด้วย

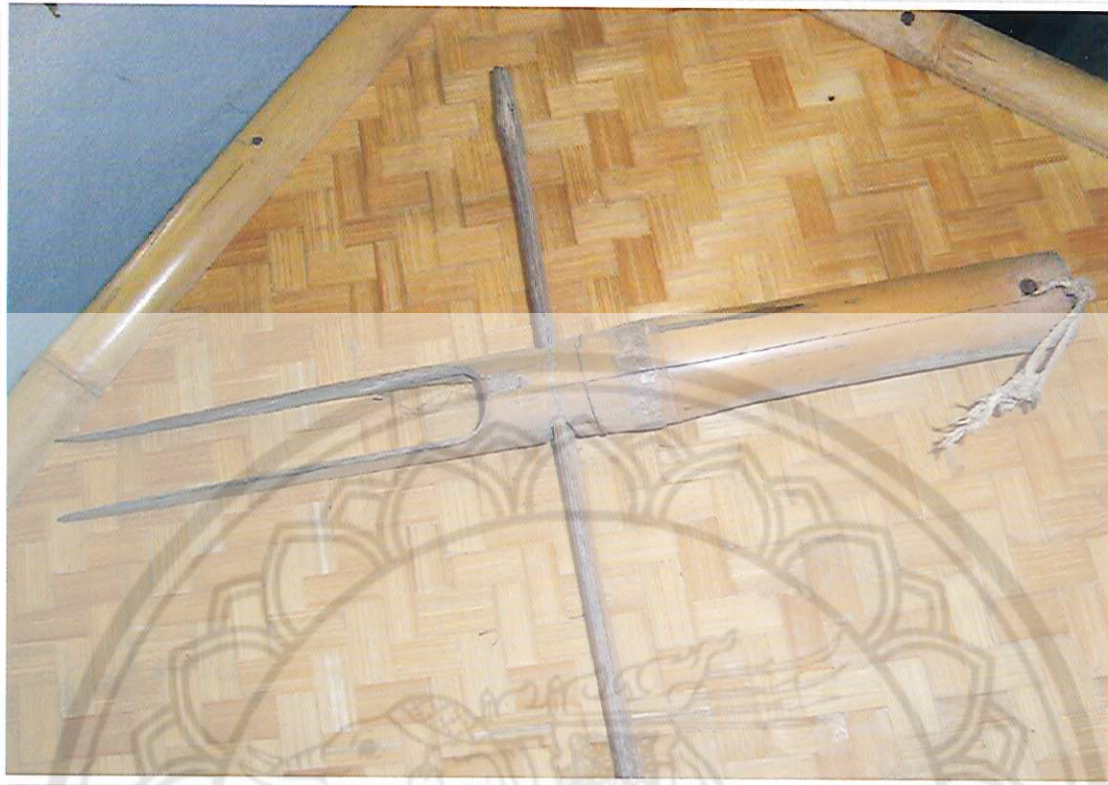
มมนางเดิมทีเดียวทำไว้เป็นอันเดียว ๆ สำหรับเอามือจับกตที่ปวดเมื่อยหรือวางตั้งไว้ ยามปวดเมื่อยจะนอนทับมมนาง การนำไม้หนวดและมมนางมาใช้ร่วมกันจึงทำให้หนวดไปได้ทั่ว การนวดด้วยไม้หนวดมมนางทำให้คลายความปวดเมื่อยได้มาก

ปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้ไม้รวดนมนาง เพราะคนสูงอายุเคยใช้กันล้มหายตายจากไปเสียมาก หรือหากจะมีการรวดในยุคนี้นี้ ก็มักจะให้คนอื่นบีบรวดให้มิใช่ใช้ไม้รวดนมนางรวดด้วยตัวเอง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชิด มหาศรานนท์, นาง อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๓๙๐ ถ.จรดวิถีถ่อง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๒. บุญมี เก่งธัญการ, นาง อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๖ ต.หนองหลวง อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี
๓. เบ็น จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๔. วิชัย พรหมมา, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ต.บ้านโคก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๕. เสาร์ นิลขาว, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๒ ต.ดงตะขบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร

ไม้ปากกา

ไม้ปากกา ใช้สำหรับวางหญาคาให้เป็นระเบียบก่อนที่จะนำมากรองเป็นดับ เพื่อใช้ในการมุงหลังคา การที่ใช้ชื่อว่า ไม้ปากกา เพราะมีลักษณะเหมือนปากของนกกา นั่นเอง ไม้ปากกาจะทำด้วยไม้ไผ่ ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ต้องมีขนาดเท่าที่มือกำรอบ จะได้จับอย่างถนัดมือ ความยาวของไม้ปากกาประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ตัดลำไม้ไผ่แล้วเหลาทั้งข้อให้เรียบริ้ว ส่วนที่เป็นปากกามี ความยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ใช้มีดปาดไม้ไผ่ทั้ง ๒ ด้านให้แหลมมีปลายแหลมเหมือน ปากขนนกกา เหลาไม้ที่เหลือ ๒ ซี่ให้เรียบริ้ว ไม้ปากกามีลักษณะเหมือนนกกา กำลังอ้าปาก ชาวบ้านจะเหลาปลายไม้ปากกาให้กว้างแล้วค่อยแควลงใน ส่วนโคนปาก ห่างจากโคนปากประมาณ ๕ เซนติเมตร เจาะรูไม้ไผ่ให้ทะลุกันทั้ง ๒ ด้าน เพื่อสอดสลักไผ่ ยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ให้อยู่แนวขวางกับปากกา ไม้ไผ่ที่สอดสลักนี้ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้หญาคา เลยปากกามาบาดมือในระหว่างวางหญาคา

วิธีการใช้ไม้ปากกา ชาวบ้านจะจับปลายหญาคาเท่าที่มือกำได้ แยกออกมาจากกอง หรือมัดยัก หญาคาขึ้นให้โคนตันอยู่ด้านล่าง ใช้มืออีกข้างหนึ่งจับไม้ปากกาจากส่วนบน คือ จากยอดหญาคา มา ส่วนโคนตันหญาคา ปลายไม้ปากกาที่แหลมจะคราดหรือเกี่ยวโบหญาคาที่สั้นและไม่เป็นระเบียบออกมา หญาคาที่สางแล้วจะกองไว้เพื่อนำไปผูกมัดหรือกรองเป็นดับต่อไป การผูกมัดหรือที่ชาวบ้านมักเรียกว่า "กรองหญาคา" จะใช้ปอแดงหรือปอกระเจาร้อยยัดให้แน่น สมัยก่อน ๆ มักใช้ดินเถาย่านางมาร้อยดับ เพราะร้อยได้สะดวกกว่า ปัจจุบันผู้ที่ร้อยดับหญาคา มักไม่ใช้ไม้ปากกาแล้ว เพราะวางหญาคาได้ชำนาญ ทันใจ จึงประดิษฐ์คราดหญาคาขึ้นมาแทน โดยคราดหญาคามีหลายซี่ คราดหญาคาแต่ละครั้งจะได้มาก และ รวดเร็วกว่าไม้ปากกา ซึ่งมีซี่คราด ๒ ซี่เท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จู ปานานนท์, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๒. ทองพัด ทุมแพว, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๓. ป้อง นาเมือง, นาย อายุ ๘๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๑ ต.ไผ่งาม อ.เมือง จ.ตาก
๔. วอน พลน้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๕. สิงห์ แสนอินอำนาจ, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑๐ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

ไม้โป่ง

ไม้โป่ง เป็นเครื่องมือสำหรับตีโม่แป้งที่มาจากกินผลไม้ และกินรวงข้าวในนา นอกจากนี้ ยังใช้ไล่ค่างควา บ่าง หมูป่า ซึ่งออกมาหากินตอนกลางคืนทำลายพืชผลไม้เสียหายอีกด้วย

การที่เรียกชื่อไม้โป่ง เพราะมีเสียงดังโป่ง ๆ ในเวลากระทบตีกัน การทำไม้โป่งขึ้น ก็เพราะมีสัตว์จำพวกสัตว์ปีก เช่น นกกระจิบ นกกระจอก นกหัวขวาน ค่างควา และบ่าง เป็นต้น มักมาจากกินทำลายพืชผลของชาวบ้านเสียหายอย่างมากมาย ด้วยเหตุนี้จึงได้คิดวิธีการโม่แป้งขึ้นหลายวิธีการ เช่น ทำหุ่นไล่กา ไม้ตะขาบ ลูกโยน ไม้โป่งก็เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่ง เพื่อโม่แป้งเช่นกัน

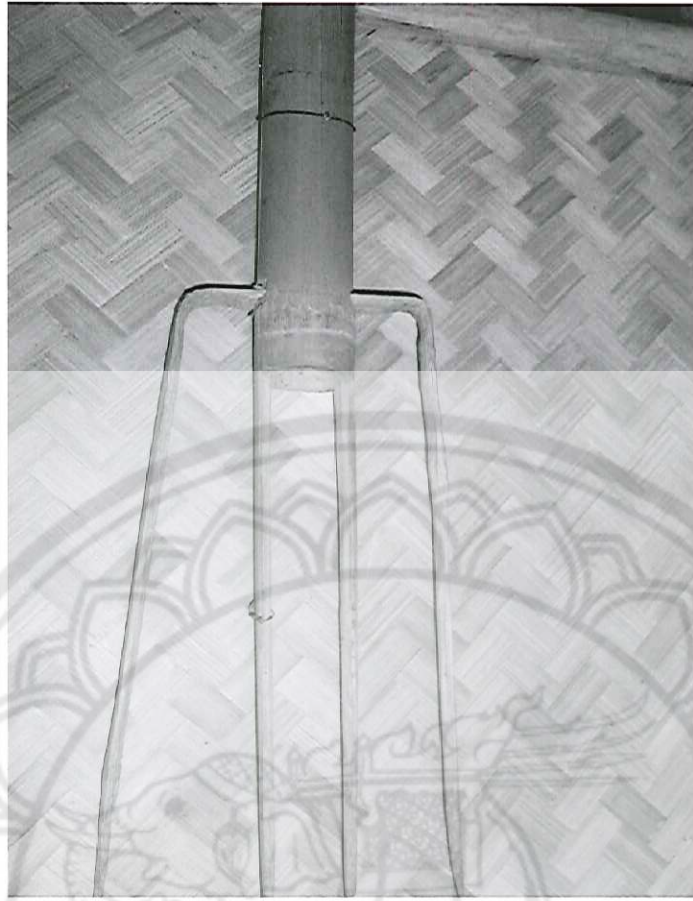
วิธีการทำไม้โป่ง จะเลือกตัดไม้ไผ่สีสุกลำโต ๆ ที่แก่จัด ตัดมา ๓ ปล้อง ปล้องไม้ไผ่ตรงกลางทำเป็นไม้แม่โป่ง เพื่อให้ท่อนไม้ ท่อนเล็กแกว่งมาตี ไม้ท่อนสำหรับตีแม่โป่ง เรียกว่า ลูกโป่ง ไม้ไผ่ส่วนปล้องบน และปล้องล่างจะเหลาเป็นซี่ไม้บาง ๆ ทำเหมือนคันธนู ใช้เชือกมัด ดึงปลายไม้ทั้ง ๒ ท่อน จะกระทบกัน เสียงดังก้องไปไกล เมื่อนกได้ยินเสียงจะตกใจกลัวภัยรีบบินหนีไป

ไม้โป่งในปัจจุบันไม่ค่อยมีใช้ในพื้นบ้านแล้ว ถ้าเป็นผลไม้ เช่น ลำไย มะม่วง ฝรั่ง น้อยหน่า ฯลฯ ชาวบ้านมักใช้วิธีท้อผลไม้ ซึ่งได้ผลมากกว่า อีกทั้งนกลดน้อยลงไป เพราะเป็นอาหารของมนุษย์ ไม้โป่งจึงไม่ค่อยมีความจำเป็นในยุคนี้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ไช ปลายร้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. ชูบ ชุนโต, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓/๑๕ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. โต๊ะ นวลมะ, นาย อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๔. เบ็น จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๕. ไสว อ่ำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

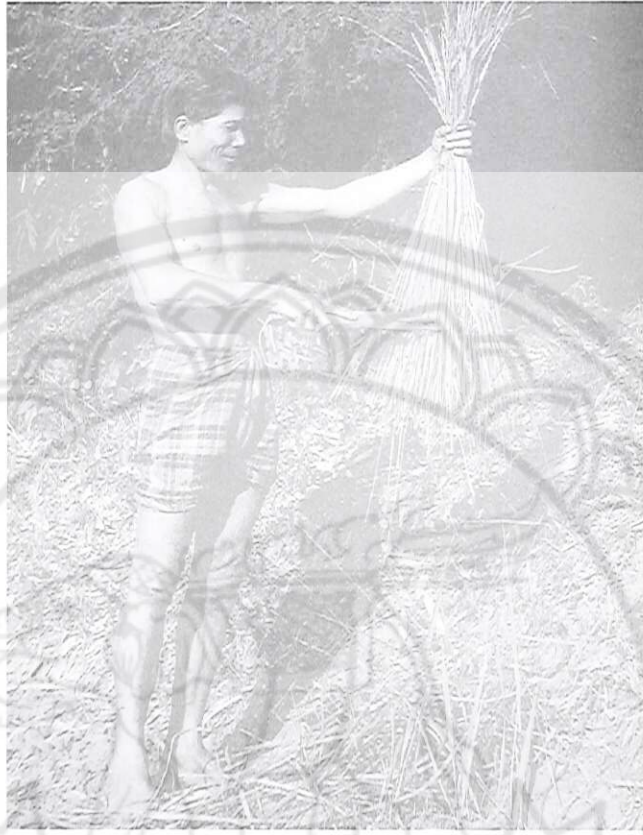

ไม้มือเสือ

ไม้มือเสือ เป็นเครื่องมือของชาวบ้านสำหรับสางหญ้าคา หรือแฝก ชาวบ้านเรียกว่า การไผหญ้า มีลักษณะเหมือนไม้ปากกา แต่แตกต่างกันที่ลักษณะรูปร่าง ไม้มือเสือ เพราะมีปลายไม้แหลมคมคล้ายเล็บมือของเสือ ทางภาคเหนือตอนบนเรียกเครื่องมือประเภทนี้ว่า "ไม้สางคา"

การทำไม้มือเสือนั้น ชาวบ้านจะตัดเอาไม้ไผ่สีสุกลำใหญ่ ๆ ตัดไม้ไผ่ ๑ ปล้องหรือ ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ผ่าซีกไม้ไผ่ ๑ ปล้อง สามารถทำไม้มือเสือได้ ๒ อัน เหล่าไม้ไผ่ ที่ผ่าซีกให้เรียบแบน ด้านปลายไม้ไผ่ถาก และเหลาให้เป็นซี่เหมือนซี่ของข้อล้อ มีปลายแหลมคมมีซี่ทั้ง ๔ ซี่ แต่ละซี่มีช่องว่างห่างกันประมาณ ๒ เซนติเมตร แต่ละซี่มีความยาวประมาณ ๑๕-๒๐ เซนติเมตร มือจับจะเหลาเรียวที่ปลายเพื่อให้สะดวกแก่การใช้ บริเวณมือจับจะรู้อยู่ออกหรือปอกให้เป็นบ่วงจะได้เก็บแฉวนไว้ในยามที่ไม่ใช้

วิธีการใช้ไม้มือเสือ ชาวบ้านจะแบ่งต้นหญ้าคาจากฟ่อน ถ้ายอดหญ้าคาไว้มือหนึ่งยกให้สูงขึ้น ใช้มืออีกข้างจับไม้มือเสือสางหญ้าคาจากส่วนยอดลงมา ส่วนโคนต้นให้ซี่ ๆ มือเสือเกี่ยวหรือคราดใบหญ้าคาที่ไม่ตรง ลั่นหรือพันกันนั้นสางให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เวลานำต้นหญ้าคาไปกรองเป็นตับจะได้ใช้ได้ง่าย และรวดเร็วยิ่งขึ้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แกม ม่วงสอน, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๑ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. น้ำค้าง พงษ์เหล็ง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๑ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. เพียร แยมรอย, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๕ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. ละม่อม ทองอยู่, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖/๖ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. หลง ทองนาค, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๑ ต.ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

ไม้หมอนวด

ไม้หมอนวด บางแห่งก็เรียกว่า "ไม้ตีนหมอ" เพราะบริเวณที่สำหรับนวดจะเป็นรูปไม้เหมือนขาคน ส่วนปลายไม้ จะทำเหมือนเท้าหรือตีน เพื่อใช้ กด บีบ หรือเหยียบที่ปวดเมื่อย จึงเรียกว่า ไม้ตีนหมอ

การนวดเส้นเอ็นสายของคนคงมีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล ดังที่เราอาจเห็นภาพฤๅษีตัดตน หรือที่เรียกว่า โยคะ ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการขจัดความปวดเมื่อยที่เกิดขึ้น ฉะนั้น ฤๅษีจึงถือได้ว่าเป็นปฐมแห่งศาสตร์ในเรื่องของการนวด

ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือเรียกโดยทั่วไปว่า วัดโพธิ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ครั้งนั้น โปรดเกล้าฯ ให้จาริกสรรพวิชาการต่าง ๆ ไว้มากมาย เพราะเกรงจะสูญหาย ตำราแผนการนวด ก็ได้จารึกไว้ที่ผนัง ระเบียงวัดด้วย และยังมีรูปปั้นฤๅษีตัดตนด้วยท่าทางต่าง ๆ รายรอบบริเวณวัด ซึ่งเป็นแนวทางในการนวดของคนสมัยหลัง ๆ ได้เป็นอย่างดี

การนวดของคนไทยคงได้สืบทอดหรือได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีต เดิมทีคงจะนวด ด้วยตนเอง เมื่อมีผู้ร่ำเรียนทางการนวดเส้นนวดสายโดยเฉพาะ จึงไปหาให้บีบนวด จึงเรียก หมอนวด ปัจจุบันการนวดแบบโบราณกลับเป็นที่นิยมของประชาชนอีก โดยมีการศึกษาร่ำเรียนอย่างเป็นทางการและให้วุฒิมัธยมแก่ผู้สำเร็จการนวดแผนโบราณด้วย

สำหรับไม้หมอนวดหรือไม้ตีนหมอ ก็เป็นเครื่องมือการนวดชนิดหนึ่งของคนในสมัยก่อน ที่ทำขึ้นเป็นเครื่องทุ่นแรง โดยใช้คนนวดด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยคนอื่นมานวดให้ ไม้หมอนวดเดิมอาจจะประดิษฐ์

อย่างง่าย ๆ เช่น ไม้มนนาง ที่มีรูปร่างเหมือนนมของผู้หญิง ต่อมาก็พัฒนารูปแบบให้สวยงามมากยิ่งขึ้น เช่น ไม้หอมขนาด เป็นต้น

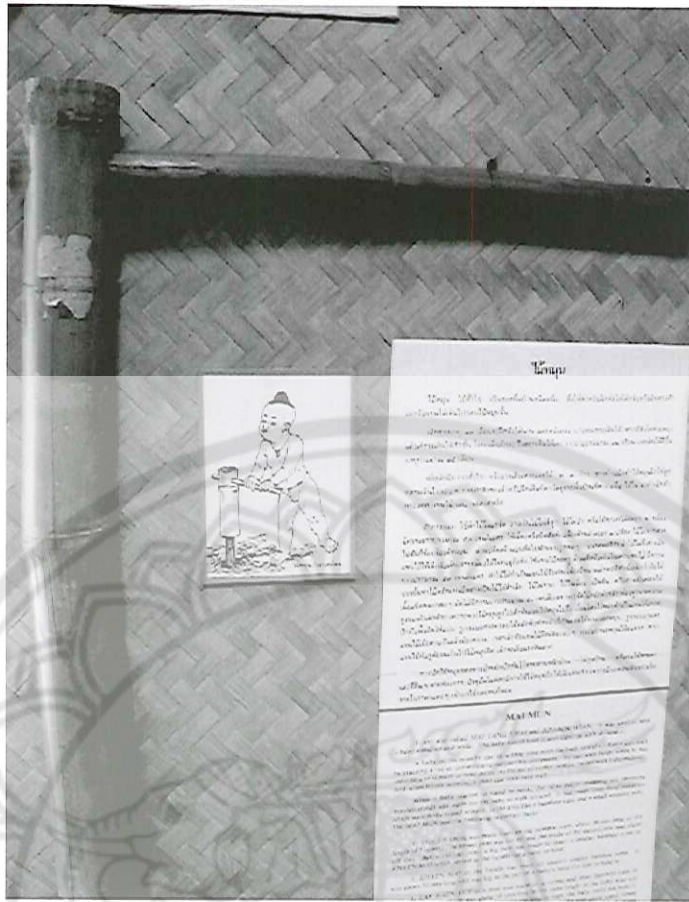
ไม้หอมขนาดหรือไม้ตีนหอม ส่วนที่เป็นไม้สำหรับนวดจะมีรูปร่างเหมือนขาคน ส่วนปลายที่จะใช้สำหรับกด หรือนวดจะมีรูปร่างคล้ายกับเท้าหรือตีนคน ปลายข้างบนอีกส่วนหนึ่ง คือ บริเวณโคนขาจะประดิษฐ์ประดอยเป็นรูปสัตว์ เช่น ลิง ไก่ กระต่าย เป็นต้น ส่วนที่มีมือจับสำหรับกดหรือนวด จะทำไม้เข้าเดียวกับไม้ขนาดจะผูกเชือกกับแผ่นไม้บาง ๆ ใช้ยึดโดยผู้จะใช้จะต้องนั่งทับแผ่นไม้บาง ๆ แผ่นนี้ เส้นเชือกอาจผูกให้ตึงหรือหย่อนก็ได้แล้วแต่ขนาดของคน ที่จะนวด หากเป็นคนที่อ้วนก็จะผูกเชือกให้หย่อน หากคนผอมก็จะผูกเชือกให้ตึง เพราะจะได้ขนาดได้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ไม้หอมขนาดหรือไม้ตีนหอมจะใช้ไม้สัก หรือ ไม้เนื้อแข็ง เพื่อความคงทนถาวร การนวดโดยไม้ตีนหอมจะนวดด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยคนอื่นมานวดให้

ใช้ไม้หอมขนาด สำหรับกดบีบ นวดเส้นสายให้คลายจากการปวดเมื่อย และทำให้เลือดลมแผ่ซ่านไปทั่วสรีระร่างกายดียิ่งขึ้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เขียน ศรศิริ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๓ ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๒. ครีบ รักนาค, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๒/๑๑ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. ชาติ จันทร์หีบ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕/๕ หมู่ ๓ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๔. ชุบ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. ประสิทธิ์ แสงตุ้ม, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๕ อำเภอพบพระ จ.ตาก

ไม้ทุบ

ไม้ทุบ ไม้ตั้งไข่ เป็นของพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้สำหรับฝีกหัดให้เด็กจับหรือยืนทรงตัว และจับ แขนไม้เดินไปรอบไม้ทุบนั่น

เด็กช่วงอายุ ๑๐ เดือนจะฝีกนั่งได้นาน และหลังตรง บางคนเกาะเดินได้ หากมีสิ่งใด ช่วยพยุงแล้ว เด็กจะเดินได้เร็วขึ้น โดยเฉลี่ยเด็กจะเริ่มออกเดินได้เอง ราวอายุประมาณ ๑๒ เดือน และเดินได้ดีขึ้นอายุ ประมาณ ๑๕ เดือน

เมื่อเด็กฝีกการตั้งไข่ หรืออาจเดินเตาะเตาะได้ ๒-๓ ก้าว ชาวบ้านมักทำไม้ทุบฝีกให้ลูกหลานเดิน ไปรอบๆ การทำสิ่งของสำหรับฝีกเดินก็หาวัสดุจากพื้นบ้านที่หาง่าย คือ ไม้ไผ่ มาทำเป็นตัว กระจบอก แขน ไม้ และหลักแกนยึด

ตัวกระจบอก ใช้ลำไม้ไผ่แก่จัด อาจเป็นไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ป่า หรือไม้ซางก็ได้ตัดมา ๒ ปล้อง มีความ ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ใช้เลื่อยหรือมีดตัดข้อปล้องด้านล่างออก ๑ ปล้อง ไม้ไผ่จะกลวงไปตันที่ข้อ ปล้องด้านบน ส่วนปล้องด้านบนถัดไปมักเจาะรูกลม ๆ ขนาดพอดีกับ ลำไม้ไผ่ซึ่งทำเป็นแขนไม้ให้เด็กจับ เดิน เจาะปล้องไม้ไผ่ทะลุถึงกัน ใช้แขนไม้สอดรู ด้านเด็ก จับเดินโผล่ทำแขนไม้ มีความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ลำไม้ไผ่ทำเป็นแขนไม้จับเดินนี้ ต้องมีขนาดเล็กพอดีกับมือเด็กกำจับได้ จากนั้นทำไม้หลักแกน ยึดอาจเป็นไม้ไผ่ลำเล็ก ไม้ไผ่รวก ไม้ไผ่เลี้ยง เป็นต้น หรืออาจเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งเหลากกลม ๆ ตัดไม้มี ความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร การตัดไม้หลักดังกล่าวต้องดูขนาดความสูงของตัวเด็กด้วย เพราะหาก ไม้ทุบสูงไปเด็กจับแขนไม้ทุบไม่ถึง เลี่ยมโคนไม้หลักทำเป็นแกนให้แหลมปักกับพื้นดินให้แน่น รูกระจบอก

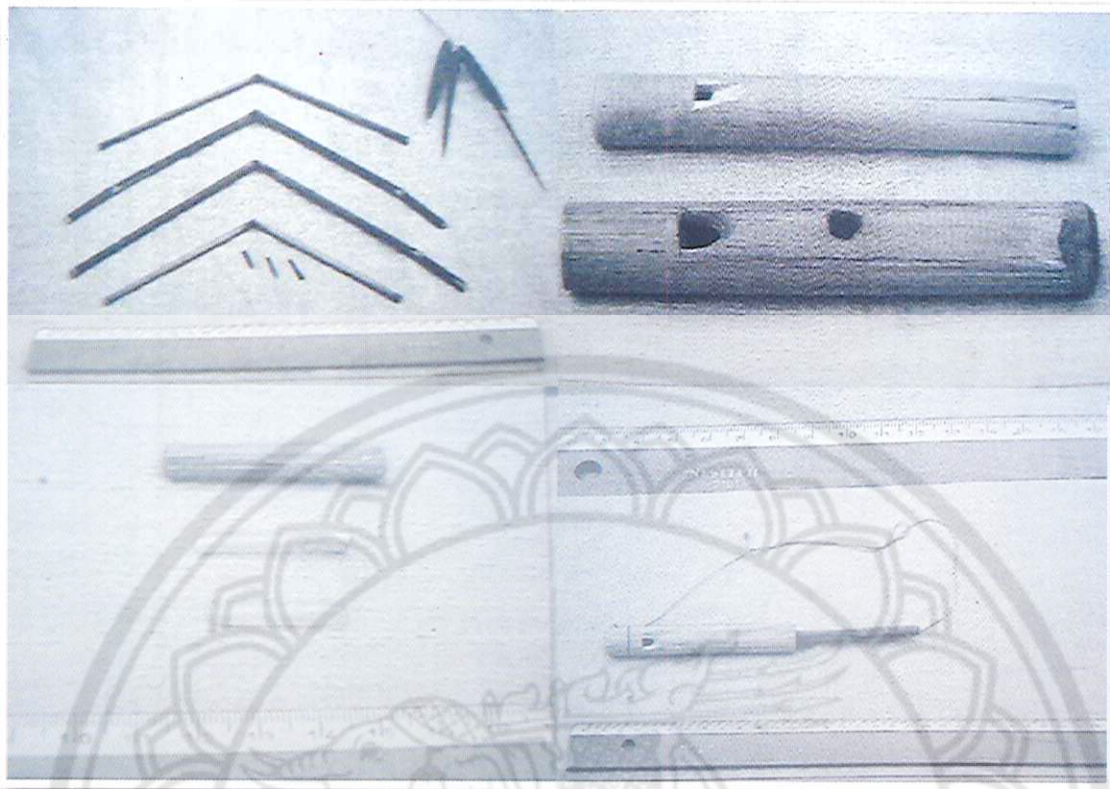
จะครอบไม้หลักซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนให้กระบอกหมุน รุกะบอกและแกนไม้เมื่อสวมกันแล้วต้องหลวม เวลาเด็กจับแขนไม้ฝักเดินรอบ ๆ กระบอกจะหมุนได้สะดวก หากแกนไม้กับรูกะบอกจนเกินไปไม้หมุนฝืด เด็กจะเสียวแรงดันมาก

การปักไม้หมุนของชาวบ้านมักปักกันไว้ตามลานหน้าบ้าน ใต้ถุนบ้าน หรือริมไม้ชายคา และที่อื่น ๆ ตามต้องการ ปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้ไม้หมุนฝักให้เด็กเดินเร็วเพราะมีรถสอนเดินของเด็กขายในราคาแพง ๆ เข้ามาใช้ทดแทน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ช่าง คงกรุด, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๒ ต.บ้านคลอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ถนอม เขาเหิร, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ ๔ ต.ศรีลัชนาลัย อ.ศรีลัชนาลัย จ.สุโขทัย
๓. น้อย จันทรเทียง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๔ ต.ป่ามะคาบ อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. เสริณ เก้าธัญการ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๗ ต.คณที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร
๕. ห่วง มากพันธ์, นาย อายุ ๔๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๑ หมู่ ๖ ต.วังกะพี้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

ไม้หวัดเสียง

ไม้หวัดเสียง เป็นเครื่องมือของชาวบ้านชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่เพื่อเป่าให้เป็นเสียงโก่ และเสียงนก เป็นต้น

จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เคยเห็นคนรุ่น ๆ ก่อนซึ่งเสียชีวิตไปหมดแล้ว ใช้ไม้หวัดเสียงชนิดเสียงโก่ และชนิดเสียงนก การเป่าไม้หวัดเสียงมีจุดประสงค์แตกต่างกันไป

ไม้หวัดเสียงชนิดเสียงโก่ ใช้กิ่งไม้ไผ่และใบไผ่หักมุมเป่าเป็นเสียงโก่ เพื่อเรียกไก่ป่าเข้ามาใกล้ ๆ เพื่อให้ติดแร้วหรือยิงด้วยหน้าไม้ ปกติชาวบ้านใช้ไก่แจ้ตัวผู้เป็นไก่ต่อ ชันเรียกไก่ป่าตัวอื่น ๆ เข้ามาใกล้ในบริเวณนั้นหากไม่มีไก่ต่อก็จะใช้กิ่งไม้ไผ่เรียวล็ก ๆ ยาว ๑๐-๑๕ เซนติเมตร หักครึ่งให้เป็นมุม ไม้ไผ่ที่หักยังติดกันอยู่ด้วยผิวไม้ไผ่ ส่วนมุมนี้ใช้ใบไม้ไผ่เสี้ยวเล็ก ๆ สอดไว้ตรงกลางมุมกิ่งไม้ไผ่ เวลาเป่าเสียงจับกิ่งไม้ไผ่ ๒ ช้างไว้ แรงลมเป่าจะผ่านช่องมุมกับใบไม้ไผ่ ทำให้เกิดเสียงขึ้น เสียงที่เป่านั้นจะเป็นเสียงโก่ตัวเมียกำลังจะออกไข่ หรือส่งเสียงเรียกไก่ตัวผู้ ไก่ตัวผู้เมื่อได้ยินเสียงจะขันรับ บินเข้ามาใกล้เสียง คนเป่าไม้หวัดเสียงต้องแอบตามพุ่มไม้ การจับไก่ป่าอาจใช้บ่วงคอ แร้ว ขด และตังตักไก่ป่า ใช้ข้าวเปลือก ข้าวโพดหวาน รอบ ๆ เครื่องมือตัก ไก่ป่าเข้ามาจิกกินอาหารหากติดแล้วจะเดินไม่หลุด หากไม่ใช่เครื่องมือตักสัตว์อาจใช้หน้าไม้ คันสุน หรือธนูยิงก็ได้ ไม้หวัดเสียงชนิดหวัดเป็นเสียงโก่นี้ หายสาบสูญไปพร้อมกับคนเคยเป่าเสียง แม้ลูกหลานญาติพี่น้องใกล้ชิด บางที่ยังไม่ทราบถึงลักษณะไม้หวัดเสียงชนิดนี้เลย เพราะเมื่อเข้าไปในป่าก็หักกิ่งไม้ไผ่เป่าเสียงโก่ในขณะนั้น ใช้แล้วจะโยนทิ้งไม่เก็บมาไว้ที่บ้าน เพราะต้องใช้ใบไผ่สดและทำงานง่าย ๆ

ไม้หวัดเสียงชนิดเสียงนก ไม้หวัดเสียงเป่าเป็นเสียงนก มีวัตถุประสงค์การเป่าเสียงอยู่ ๒ ประการ

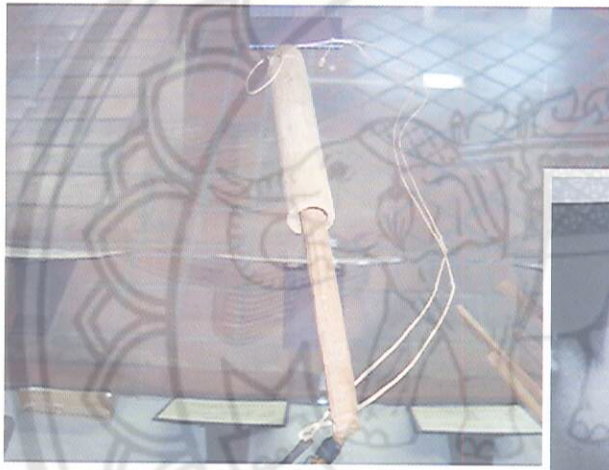
คือ ๑. เป่าเสียง เพื่อเรียกนกตัวอื่น ๆ เข้ามาติดกับดัก

๒. เป่าเพื่อไล่เปิดไถ่ เมื่อได้ ยินเสียงแล้วเกิดความกลัววิ่งหนี

ไม้หวีดเสียงนกจะทำด้วยลำไม้ไผ่ขนาดเล็ก ทำคล้ายขลุ่ย แต่มีขนาดสั้นกว่า ยาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร เจาะช่องรูลิ้นเสียงและมีรูปรับเสียง ๒-๓ รู เสียงนกที่ชาวบ้านเป่าเสียงเรียกนกให้เข้ามาใกล้ได้แก่ เสียงนกก๊ก กนกโพระดก นกเขา รวมทั้งสามารถเป่าเป็นเสียงชะนีร้องโหยหวนได้อีกด้วย

ไม้หวีดเสียงอีกชนิดหนึ่งเป่าแล้วทำให้สัตว์บางชนิดกลัว ชาวบ้านทำขึ้นเพื่อจะเป่าเป็นเสียงนกเหยี่ยวไล่ลูกไก่ลูกเป็ดตัวเล็ก ๆ ให้ระมัดระวังเมื่อนกเหยี่ยว หรือนกกาบินเข้ามาใกล้ ลักษณะการทำไม้หวีดเสียงจะทำคล้ายกัน แต่มีท่อนไม้เล็ก ๆ ปิดปลายรูไม้ไผ่ เวลาเป่าเสียงจะหวีดแหลมเหมือนเสียงนกเหยี่ยวร้อง ฟุ้งไถ่ ฟุ้งเปิดเมื่อได้ยินเสียงจะวิ่ง

การใช้ไม้หวีดเสียง ให้เป็นเสียงสัตว์ดังกล่าวนี้หายสาบสูญไปนานแล้ว ผู้สูงอายุที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เล่าจากการที่เคยเห็น ปูย่า ตาหวาด ใช้ในสมัยก่อน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๔ ปี

บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

๒. ทองดี ชิตพันธ์, นาย อายุ ๖๕ ปี

บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย

๓. น้อย ตุนาโป่ง, นาย อายุ ๖๕ ปี

บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๗ ต.แม่พูล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๔. ประจวบ คำวิเศษ, นาย อายุ ๖๒ ปี

บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๗ บ้านห้วยปลาสร้อย ต.วังนกแอ่น อ.วังทอง

จ.พิษณุโลก

ไม้ทียบอ้อย

ไม้ทียบอ้อย เป็นเครื่องฟ่อนแรงชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับทียบอ้อยหรือหนีบอ้อยควั่น โดยหนีบคั่นน้ำอ้อยให้ไหลออกมา เพื่อนำอ้อยไปถวายพระและต้มกินเอง บางแห่งเรียก คั่นทียบ ไม้ทียบ ไม้หนีบอ้อยควั่น เป็นต้น การกินอ้อยของคนพื้นบ้านโดยทั่วไป มักใช้ปากปอกเปลือกอ้อยให้รอบ ๆ เสียก่อน จึงเคี้ยวอ้อยแล้วคายชานอ้อยทิ้ง การกินเช่นนี้เด็ก ๆ คนหนุ่มสาวที่มีฟันแข็งแรงสามารถเคี้ยวกินอ้อยได้ และถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นคงต้องใช้มีดปอกเปลือกเสียก่อน สำหรับคนเฒ่าคนแก่ฟันหักไปบ้างหรือหักหมดปากแล้ว การกินอ้อยจึงค่อนข้างลำบากยากยิ่ง ที่ทำกันอย่างง่าย ๆ คือ ปอกเปลือกอ้อยแล้วควั่นเป็นข้อสั้น ๆ ใช้ไม้ทูปหรือมีดทูปให้แหลกแล้วใช้ปากดูดน้ำอ้อย บางที่ใช้ตะบันหมากตำ ก็มี ด้วยความไม่สะดวกในการกินอ้อยดังกล่าว จึงมีผู้คิดทำไม้ทียบอ้อยขึ้น ซึ่งมีกรรมวิธีคล้ายกับช่างทียบ แต่เข้าใจว่าไม้ทียบอ้อยจะใช้กันมาก่อน เพราะทำง่ายกว่าและทียบอ้อยได้ที่ละน้อย ๆ

ไม้ทียบอ้อยมีชิ้นส่วนสำคัญ ๆ ๔ ส่วน คือ ไม้ทียบอ้อย ไม้หลัก ที่รองน้ำอ้อย และไม้ฐานรอง

ไม้ทียบอ้อยหรือไม้ขนาด เป็นไม้เนื้อแข็งใช้กบเหลาเป็นท่อนกลม ๆ มีความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สอดไว้ในรู หลวม ๆ เจาะไว้ในแผ่นไม้ฐานตั้ง

ไม้หลักหรือไม้ลูกตั้ง เป็นไม้แผ่นหนาสูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เจาะค่อนข้างบน ปลายไม้เป็นรูยาว ๆ ให้ไม้ทียบอ้อย และข้ออ้อยควั่นสอดเข้าไปพร้อม ๆ กันเพื่อทียบอ้อยได้

ที่รองน้ำอ้อย ที่รองน้ำอ้อยสมัยก่อนใช้กาบหมาก กาบกล้วย แผ่นเปลือกไม้บางชนิด ต่อมาใช้แผ่นเหล็ก แผ่นสังกะสีทำที่รองน้ำอ้อยเป็นรางวางสอดรู ไม้หลัก แต่อยู่ข้างล่างไม้ทียบอ้อยและข้ออ้อยควั่นเวลา

ทึบอ้อยน้ำอ้อยจะไหลลงมาที่รอง และไหลลงภาชนะรองรับนั้น

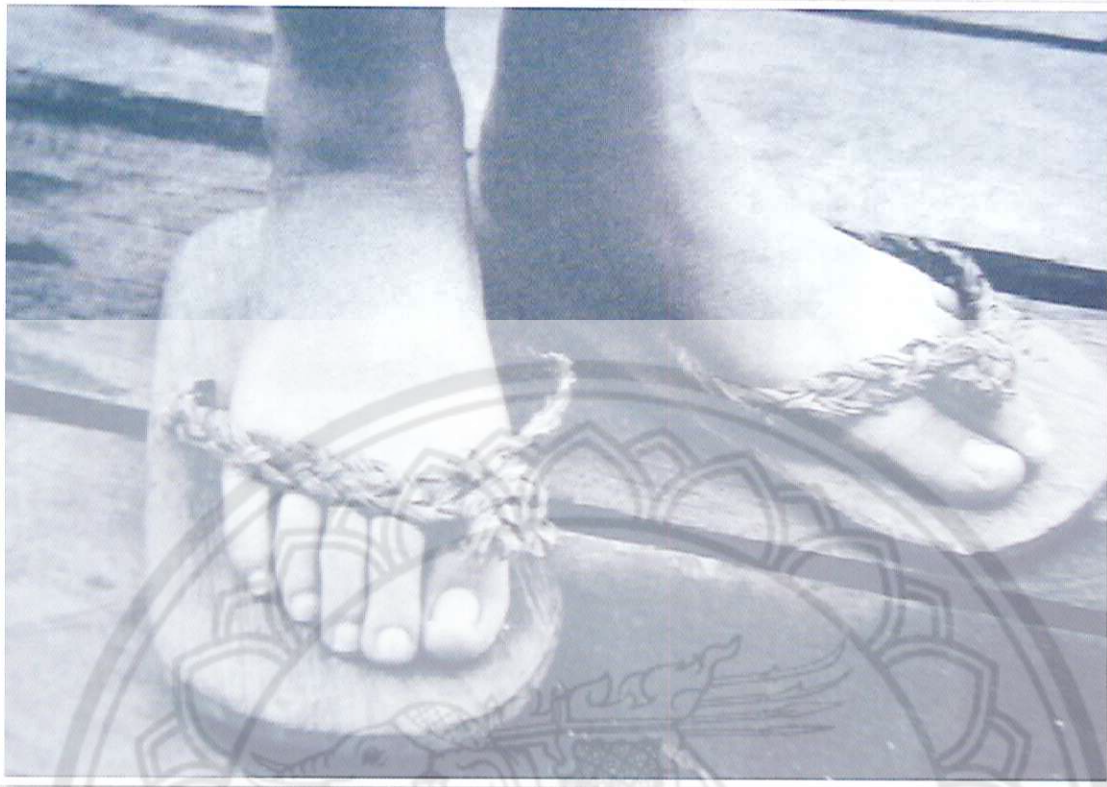
ไม้ฐานรอง เป็นแผ่นไม้ขนาดกว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ยาว ๔๐ เซนติเมตร เจาะรูกึ่งกลาง แผ่นไม้เข้าเดียวกับไม้หลัก หากยังหลวมจะตอกลิ้มแซม ใช้สำหรับเป็นฐานวางไม้ทึบอ้อย

วิธีใช้ ตัดท่อนอ้อยเป็นลำมาปอกเปลือกและตัดเป็นท่อนสั้น ๆ เรียกว่า อ้อยควั่นใส่อ้อยควั่นไปในรู ทึบที่ละข้อ แล้วกดปลายไม้ทึบอ้อยลงมา โคนไม้ทึบจะหนีบอ้อยควั่นที่สอดไว้ ในรูจนแหลก และบีบคั้นน้ำ อ้อยไหลลงมาในส่วนที่ทำรองรับไว้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แฉล้ม ทิพย์มาต, นาง อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓/๒ หมู่ ๑ ต.วังกะพี้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๒. ชอบ ไวเปี้ย, นาย อายุ ๔๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๕ ต.ป่าเช่า อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๓. ผดุง ทรัพย์ประสม, นาง อายุ ๖๐ ปี
ร้านอาศนะ อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๔. เสริญ เก้าธัญการ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๗ ต.คนที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คนที อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

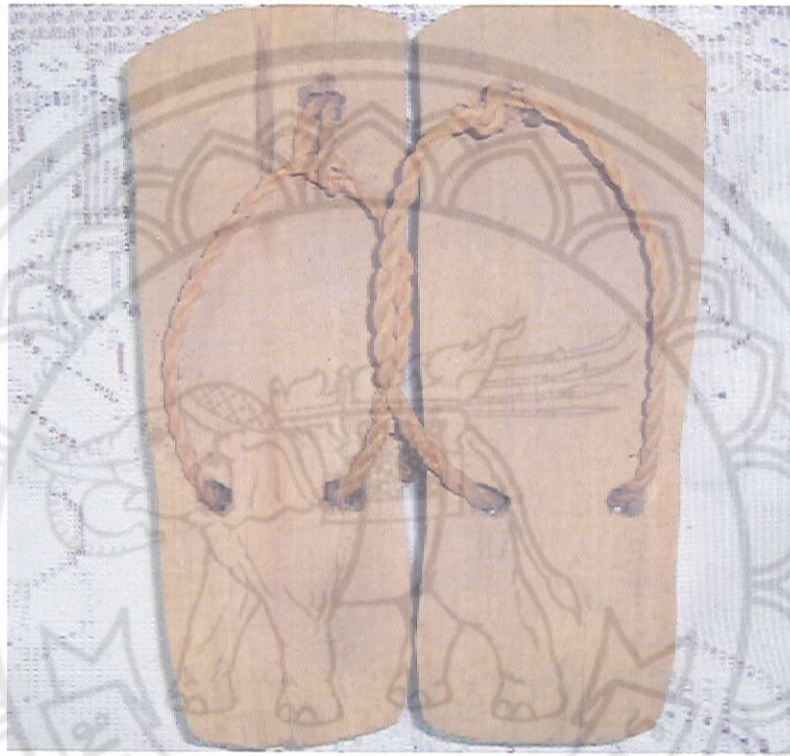
รองเท้าไม้

รองเท้าไม้ เดิมเรียกว่า เกือก เป็นของใช้ที่ชาวบ้านใส่ไปทำงานในป่า เพื่อป้องกันหนามตำเท้า มีรูปร่างลักษณะคล้ายรองเท้าฟองน้ำในปัจจุบันนี้

คนไทยทั่วไปในสมัยก่อนไม่ค่อยนิยมใส่รองเท้า เพิ่งมีการบังคับให้ข้าราชการใน ราชสำนักใส่ รองเท้ารองเท้า สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ สำหรับประชาชนได้มีการบังคับให้แต่งกายแบบสากล ใส่รองเท้าเข็มงวดกวดขัน ระยะเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

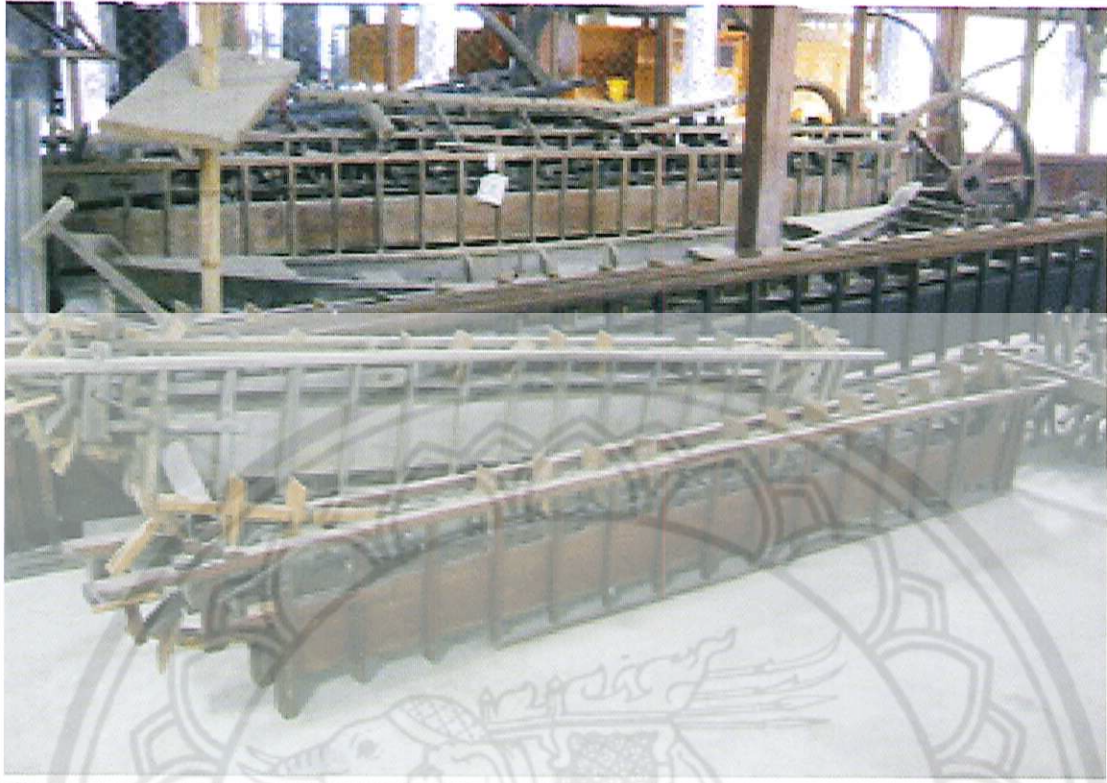
การคิดทำรองเท้าใสมีมาแต่อดีตแล้วในครั้งแรก อาจใช้หนังสัตว์ที่ล่าได้มาเจาะรูร้อยเส้นเถาว์วัลย์ หรือเชือก มัดหุ้มรอบเท้า ป้องกันอันตรายต่าง ๆ จนกระทั่งมีการใช้ไม้แผ่นมาตัดเป็นพื้นรองเท้า และใช้เชือกหนังสัตว์เป็นสายรองเท้า จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุสรุปได้ว่า รองเท้าไม้ ที่ทำขึ้นชาวบ้านจะไม่ค่อยใส่ไปงานบุญงานกุศล หรือใส่ไปธุระอื่น ๆ เมื่อเดินทางไปที่ใด จะเดินทางด้วยเท้าเปล่ามากกว่า ประกอบด้วยสภาพถนนหนทางไม่สะดวกต้องลุยโคลนลุยน้ำอยู่เสมอ การใส่รองเท้าจึงไม่มีความจำเป็นสำหรับชาวบ้าน รองเท้าไม้คิดทำขึ้นเน้นในการใส่เข้าป่าโดยเฉพาะ ชาวบ้านจะแบกมีดหวด จอบ เสียม พาดบ่าโดยแขวนรองเท้าไว้ปลายด้ามไม้เข้าป่า หาเห็ด หน่อไม้ ผลไม้ป่า เป็นต้น การเดินทางไปในป่าอาจมีหนามทิ่มตำ ยังมีการหาหน่อไม้หรือ ตัดต้นไผ่แล้ว บางทีต้องปีนกอไผ่ขึ้นไปสูง ๆ ต้องเหยียบหนามแหลมคม ดังนั้นจึงทำรองเท้าไม้ป้องกันอันตรายไว้ก่อน การใช้รองเท้าไม้ดังกล่าวชาวบ้านจะถือคอนไปเมื่อถึงป่ามีหนามมาก จึงหยิบออกมาใช้ หากไม่จำเป็นชาวบ้านจะไม่ค่อยใส่รองเท้า

การทำรองเท้าไม้ ใช้แผ่นไม้สักหนา ๑-๒ เซนติเมตร ความยาวขนาดเท้าของผู้ใส่ ทำเป็นพื้นรองเท้า ถากแผ่นไม้รูปร่างเหมือนเท้า ๒ แผ่น เจาะรูกลมไว้ร้อยสายรองเท้า ๓ รู สายรองเท้าจะใช้เชือกหนังสัตว์หรือเชือกปอก็ได้ แต่โดยมากใช้ปอเวลาใช้จะต้องจุ่มน้ำหรือเอาน้ำลูบหุรองเท้าเสียก่อน เพราะทำให้สายรองเท้านุ่มไม่กัดชอกนิ้วเท้า ต่อมาจึงมีการพัฒนามาใช้รองเท้ายางและฟองน้ำที่ใช้โดยทั่วไปในสมัยนี้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จันทร์ คุณเที่ยง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๕/๗ ต.นาแซง อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๒. ตอง ใจชัยชาญ, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๗๙ ถ.วิสุทธิกษัตริย์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. น้อย จันทร์เที่ยง, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๔ ต.ป่ามะคาบ อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. รัก มีพรประเสริฐ, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๘/๗ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. สมบูรณ์ จันทะมุลลา, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

ระหัด

ระหัด เป็นเครื่องชักน้ำหรือวิดน้ำ ทำด้วยไม้เป็นรางใช้มือหมุน และใช้ตีบด้วยเท้าก็มี การเกษตรกรรมโดยทั่วไปต้องอาศัยน้ำสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะการทำนาต้องมีน้ำแช่ ต้นข้าวจนกระทั่งข้าวออกรวง ชาวนาจะปลูกข้าวในฤดูฝนปีละครั้ง เรียกว่า ข้าวนาปี แต่เมื่อมีการชลประทานดีขึ้นจะปลูกข้าวนอกฤดูฝนอีกด้วย ซึ่งเรียกว่า นาปรัง การใช้ระหัดวิดน้ำมีความสำคัญต่อการทำนาในสมัยก่อนมาก เพราะเมื่อฝนตกชุกน้ำในแม่น้ำลำคลองจะมีระดับสูงขึ้น หากแปลงนาซึ่งทำการคันนาไว้ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้มากพอ สำหรับการเพาะปลูกแล้ว ชาวนาจะใช้ขังโลงหรือระหัดวิดน้ำเข้าแปลงนา การใช้ขังโลงอาจวิดน้ำได้ครั้งละไม่มากนัก และหนักแรงพอสมควรดังนั้นจึงได้คิดวิธีวิดน้ำหรือชักน้ำโดยการใช้อะหัดขึ้น

ระหัด มักทำด้วยไม้สัก มีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ รางน้ำ ไบระหัด เพลา และมือหมุน รางน้ำ ใช้ไม้สักทำเป็นโครง มีความยาวประมาณ ๕-๖ เมตร ใช้ไม้แผ่นบาง ๆ ตีประกบทั้ง ๒ ข้าง ให้รางน้ำชิดข้างบนโปร่ง ด้านล่างตีไม้ทึบ รางน้ำมีความสูงประมาณ ๔๐-๕๐ เซนติเมตร

ไบระหัดหรือไบพัด ตัดไม้แผ่นบางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๓๐-๔๐ ไบ ความกว้างประมาณ ๘-๑๐ เซนติเมตร ความยาวประมาณ ๑๒-๑๕ เซนติเมตร เข้าเตี๋ยไบระหัดแต่ละไบโดยใช้สลักตอกให้แกนไบยึดซึ่งกันและกัน ไบระหัดจะยึดคล้องกันดุจลูกโซ่ มีความยาวเป็น ๒ เท่าของรางน้ำ

เพลา ทำเป็นท่อนไม้วงกลมใช้ไม้หรือเหล็กเป็นแกน เจาะรูหลวม ๆ ให้หมุนได้สะดวก มีเพลาด้านปลายรางน้ำ ๒ เปลา ทำเป็นลักษณะคล้ายฟันเฟือง เพื่อให้ไบระหัดกับฟันเฟืองสับกันไปมา สามารถชักดึงให้ไบระหัดเคลื่อนหมุนได้

มือหมุน มือหมุน ๒ ข้างจะทำงานเป็นแกนที่จับ เจาะรูยึดกับแกนเพลลา ใช้หมุนโดยการดึงสลับข้างกัน เวลาใช้จะวางระหัดด้านปลายจุ่มไปในน้ำให้เอียงทอด ดึงมือหมุนที่ละข้างสลับกันไปเรื่อย ๆ แกนเพลลาเมื่อหมุนแล้วจะทำให้ฟันเฟืองและใบระหัดหมุนตาม ใบระหัดจะพุน้ำหรือตักน้ำขึ้นมาในรางและไหลออกตรงช่องมือหมุน การวิดระหัดอาจใช้คนเดียวหรือ ๒ คน ช่วยกันหมุน ซึ่งทำให้ผ่อนแรงได้มาก

การใช้ระหัดวิดน้ำนอกจากใช้เพื่อการเพาะปลูกแล้ว ยังใช้วิดน้ำหาปลาได้อีกด้วย ขณะนี้ไม่นิยมใช้ระหัดวิดน้ำแล้ว เพราะเกษตรกรหันมาใช้เครื่องสูบน้ำเข้ามาแทนระหัดวิดน้ำอาจมีขนาดสั้นและยาวตามความต้องการของผู้ใช้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จู ปานานนท์, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๒. ทองพัด ทุมแพว, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๗ ต.นาป่า อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
๓. ป้อง นาเมือง, นาย อายุ ๘๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๑ ต.ไม้งาม อ.เมือง จ.ตาก
๔. วอน พลน้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖ หมู่ ๑๑ ต.น้ำซุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๕. สิงห์ แสนอินอำนาจ, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑๐ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

รวงไต้

รวงไต้ เป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับรองรับขี้ไต้ในยามค่ำคืน ชาวบ้านจะจุดไต้ให้แสงสว่าง เมื่อไต้ลุกและมอดไหม้ขี้ไต้จะร่วงลงที่พื้น อาจเป็นอันตรายทำให้เกิดไฟไหม้บ้านเรือนได้ง่าย จึงได้คิดทำรวงไต้ไว้สำหรับจุดและรองรับขี้ไต้ไว้พร้อมสรรพ รวงไต้มีเรียกกันหลายชื่อ เช่น โพรงกระบอกไฟ จุดไต้ ตีนไต้ และเชิงไต้ เป็นต้น

รวงไต้ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หรือทำด้วยดินเหนียวก็ได้ การทำรวงไต้ด้วยไม้จะทำได้ง่าย ๆ โดยเจาะแผ่นไม้หรืออาจใช้ไม้เป็นท่อน ๆ เจาะให้เว้าลึกเป็นราง รางนี้เป็นที่รองรับขี้ไต้ เจาะรูไม้ในแผ่นรางนั้น ใช้ท่อนไม้อีกท่อนตอกไปที่รูเจาะเตรียมไว้ไม้ท่อนดังกล่าวจะตั้งฉากกับรางแผ่นไม้ ปลายบนท่อนไม้ทำร่องไว้วางไต้สำหรับจุด บางชนิดเป็นกรวยทำด้วยกาบหมากครอบด้านบน เพื่อป้องกันควันหรือเขม่าไฟ ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงการทำรวงไต้โดยการปั้นด้วยดินแล้วนำไปเผา การปั้นมีลักษณะเหมือนเตาเชิงกราน แต่มีที่ตั้งได้เป็นท่อน ๆ สูง ๒ ท่อ ท่อแรกที่อยู่ตรงขอบจะสูงประมาณ ๑๕ เซนติเมตร อีกท่อนหนึ่งอยู่ในรางจะสูงประมาณ ๕-๑๐ เซนติเมตร ท่อดังกล่าวจะใช้สำหรับวางขี้ไต้ในเวลาจุด การจุดไต้ครั้งแรกจะวางไต้ไว้ที่ท่อสูงก่อน พอไต้ไหม้เกือบถึงท่อแล้ว ก็ยกไต้มาวางท่อที่ต่ำกว่าไต้จะไหม้จนหมด การใช้รวงไต้ที่เป็นดินปั้น โดยการนำไปเผา นี้ จะมีลักษณะสวยงาม แล้วแต่การออกแบบ นอกจากนี้ยังมีความปลอดภัยไม่ทำให้ไฟไหม้บ้านเรือน อีกด้วย

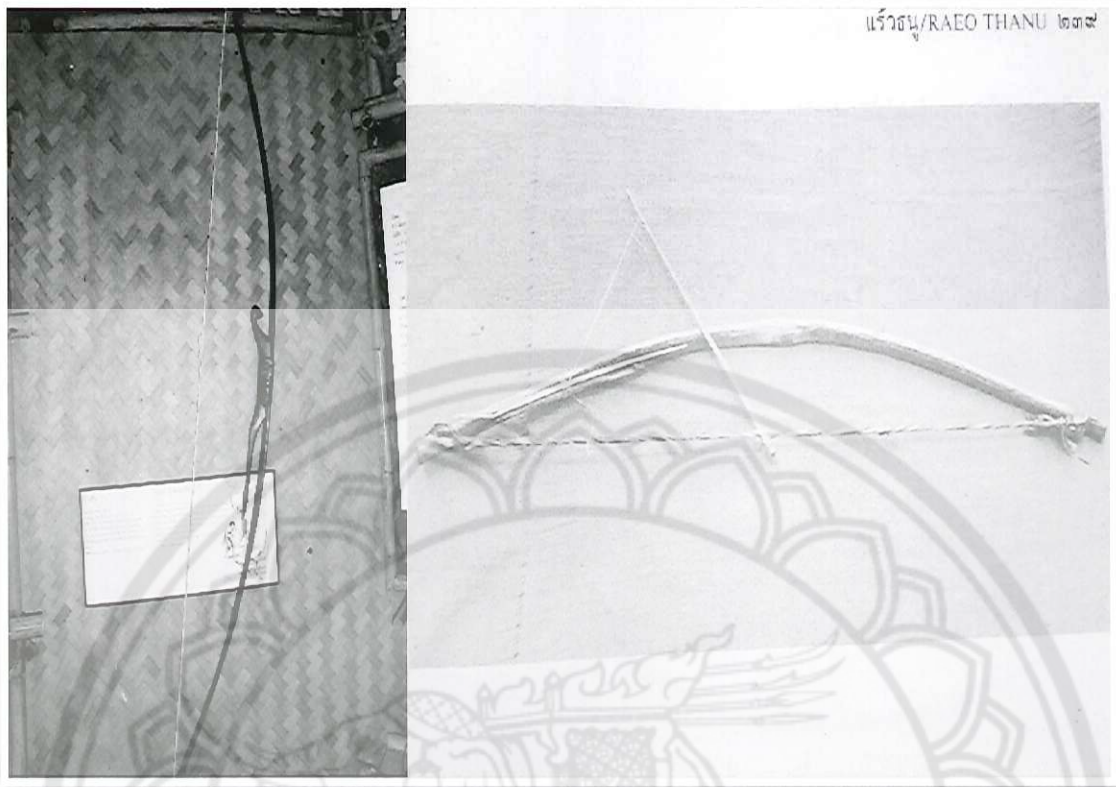
รวงไต้ที่ทำด้วยไม้เป็นรางลึก ๆ และทำในลักษณะเครื่องปั้นดินเผา ในปัจจุบันไม่มีใช้ในหมู่บ้านอีกแล้ว

สารานุกรม
ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ผู้ให้ข้อมูล

๑. แกม ม่วงสอน, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๑ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. น้ำค้าง พงษ์เหล็ก, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๑ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. เพียร แยมรอย, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๕ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. ละม่อม ทองอยู่, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๖/๖ หมู่ ๕ ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ทลง ทองนาค, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๑ ต.ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

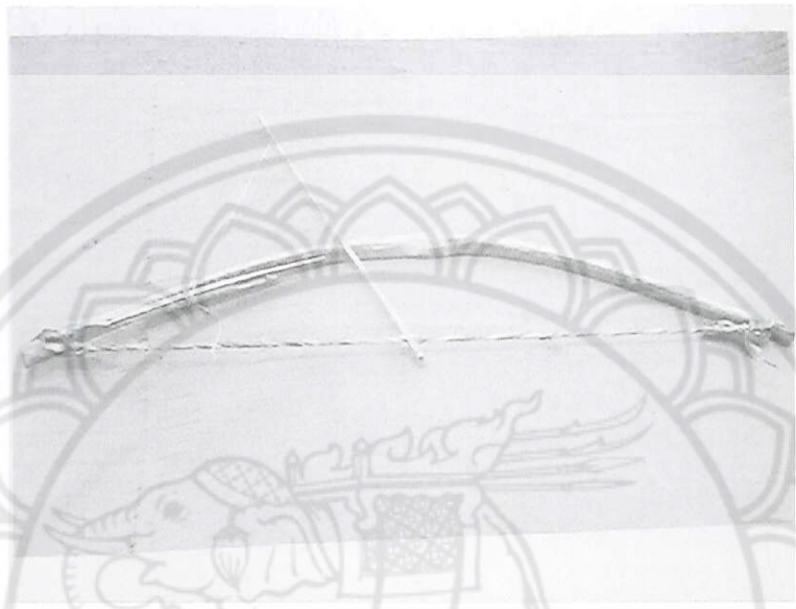

แร้วธนู

แร้วธนู เป็นเครื่องมือตัดกกหรือโกป่าที่ชอบเดินหากินบนพื้นดิน ทำเป็นโก่งคล้ายคันธนูและคันแร้วคล้ายลูกธนู ชาวบ้านจึงเรียกแร้วตัดกกชนิดนี้ว่า "แร้วธนู"

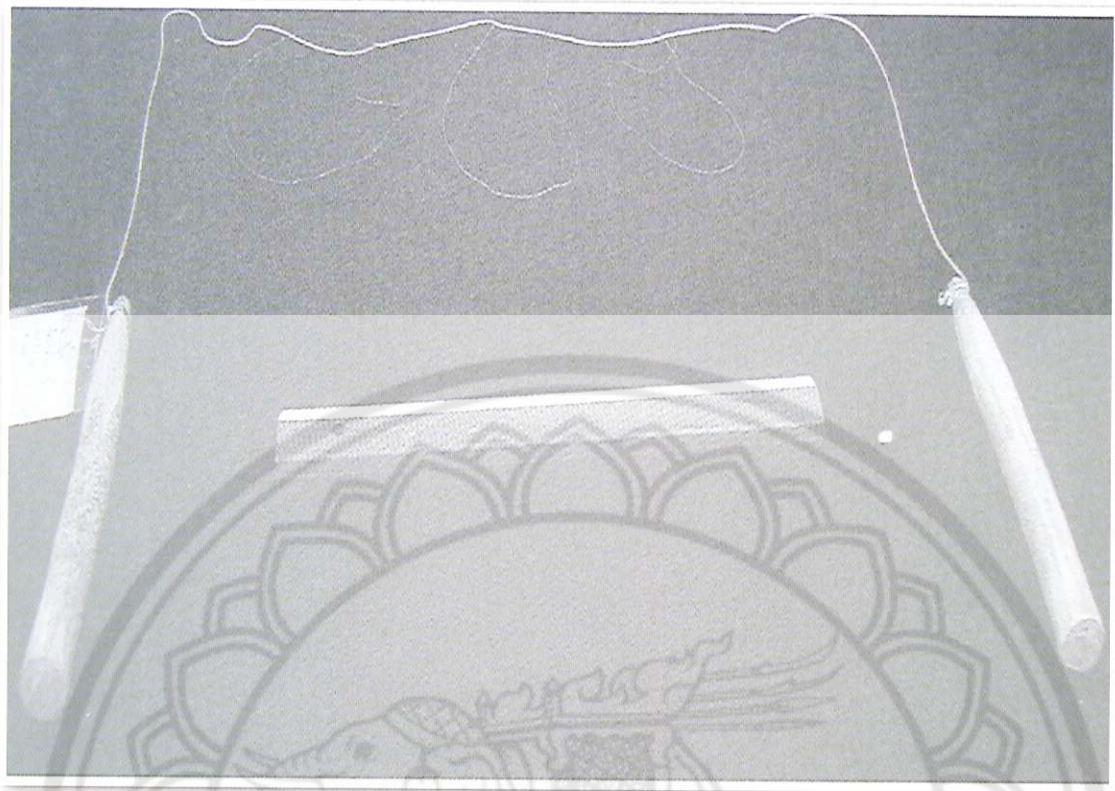
การทำแร้วธนู ประกอบด้วย คันโก่ง คันแร้ว เตื่อย ขอแร้ว คอนแร้ว ไม้วางห่วง และเชือก หรือปอ คันโก่งทำด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เหลาปลายไม้ ๒ ข้างให้เรียว บากรอยที่ปลายคันโก่งทั้ง ๒ ข้าง เพื่อมัดเชือกหรือปอให้ตึงจนคันโก่งโค้ง กลางเชือกนั้นเสียบคันแร้วไว้ คันแร้วเหลาเป็นซี่ไม้ไผ่กลมเล็ก ๆ ยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร บิดคันแร้วให้เขม็งเกลียวยิ่งขึ้น ทำให้เกลียวเชือกมีแรงเหวี่ยงคันแร้วได้มากและรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการกระตุกบ่วง ใช้สายบ่วงเส้นเล็ก ๆ มัดผูกปลายคันแร้วและมัดกับเตื่อยยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร ปลายสายบ่วงทำบ่วงให้รูตได้ง่ายในเวลาตัดกก ขอแร้วยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ควั่นไม้ไผ่ส่วนหัวเป็นรอยคอดให้เป็นบ่าใช้ขัดกับเตื่อย ปลายไม้ไผ่ส่วนล่างเสียมให้แหลมเพื่อปักยึดกับพื้นดิน คอนแร้วยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ฝ่าให้เป็น ๒ แฉก เสียมโคนให้แหลมแล้ว แยกห่างกันพอประมาณปักดินไว้ วิธีใช้นำแร้วธนูไปตัดกกหรือโกป่า ในบริเวณที่มีรอยคูด้อยๆ ใช้เหยื่อโรยไว้ตรงบ่วง เหยื่อล่ออาจใช้เมล็ดข้าวเปลือก ข้าวสารให้คันโก่งหันไปในทิศตรงข้าม ปลายคันแร้วหมุนคันแร้วไปโดยรอบสาย สายจะเกิดเกลียวตึงเขม็ง นำเตื่อยมาขัดกับขอแร้ว ซึ่งตอกยึดดินไว้แน่น ใช้ปลายคอนแร้ววางขัดปลายเตื่อยอีกทีหนึ่ง ทำบ่วงปลายเชือกกว้าง ๆ วางบ่วงพาดไว้กับคอนแร้ววางสูงจากพื้นดินเล็กน้อย บ่วงตักนี้เป็นบ่วงตักคอกหรือตักขา เวลานกหรือโกป่าเห็นเหยื่อล่อจะจิกกินขาหรือคอกจะเข้าไปถูคอกแร้วทำให้เตื่อยที่ขัดไว้หลุด คันแร้วจะหมุนกลับไปทางคันโก่งอย่างรวดเร็ว บ่วงเชือกจะรูดรัดขาหรือคอนกทันที

ตามชนบทขณะนี้ไม่มีการใช้แร้วธนูดักนก หรือดักไก่ป่าแล้ว เพราะสัตว์ต่าง ๆ หาได้ยากประกอบ
กับเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น จึงนิยมใช้ปืนล่าสัตว์ทุกชนิดแทน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. โก วงศ์นะ, นาย อายุ ๘๓ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๒๐ ต.ไม้งาม อ.เมือง จ.ตาก
๒. เขียน ศรศิริ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๓ ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. ชั่ว ใจทน, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๘/๑ หมู่ ๖ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. เดช บุญผ่องศรี, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๓/๒๕ ถ.วิเชียรจางงค์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. ทองอินทร์ ปลาเงิน, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๓ ต.บ้านโคก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์

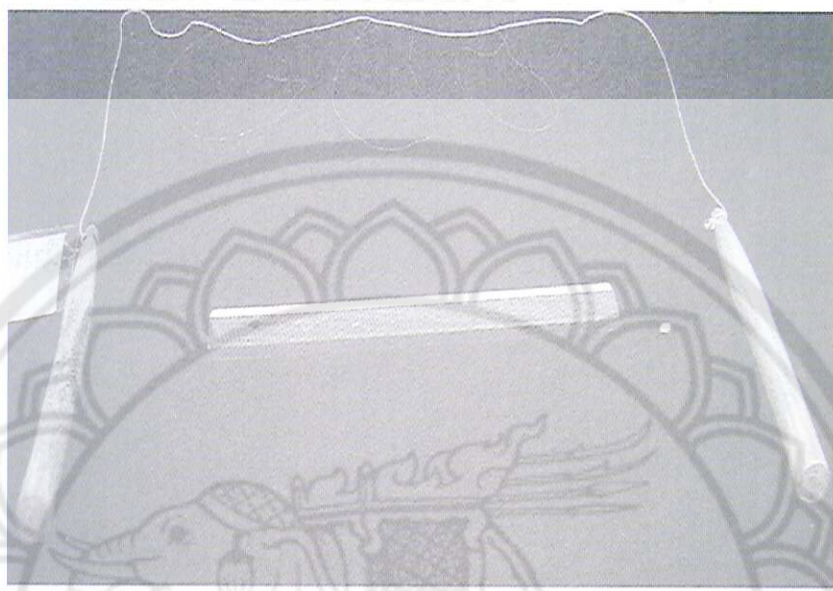
แรวนกกเอี้ยง

แรวนกกเอี้ยง หรือ แช่วนกกเอี้ยง เป็นเครื่องมือดักนกเอี้ยงบนหลังควาย นกเอี้ยงชอบจิกกินเหา หรือแมลงต่าง ๆ ที่บินตอมควาย นกเอี้ยงมักจะกระโดดไปกระโดดมาอยู่ในบริเวณหลังควาย จนมีเนื้อเพลงพื้นบ้านที่ร้องว่า "นกเอี้ยงเอ๋ย มาเลี้ยงควายเฒ่า ควายกินข้าวนกเอี้ยง หัวโต"

การทำแรวดักนกเอี้ยง จะใช้ขนหางม้าหรือหางวัว ๔ เส้น ต่อกันยาว ๆ ตามต้องการ พันขนสัตว์เข้าด้วยกันให้เป็นเกลียว แล้วมัดเป็นบ่วงให้รูตได้สะดวก แรวนกกเอี้ยง ๑ ชุด อาจทำบ่วงขนสัตว์ได้ ๓-๔ บ่วง แต่ละบ่วงจะมัดกับเชือกเส้นยาว ๆ ที่วางพาดกับหลังควาย ใช้ตุ้ม ไม้เล็ก ๆ ๒ ตุ้ม มัดถ่วงที่ปลายเชือกทั้ง ๒ ด้าน เพื่อถ่วงไว้ในยามเมื่อนกเอี้ยงติดบ่วงจะได้บินไปไม่ไหว ไม้ที่ทำเป็นตุ้มจะไม่หนักหรือเบาจนเกินไป ให้พอดีกับแรงนกจะพาบิน หรือดีดตกมาจากหลังควายได้ เพราะหากนกเอี้ยงติดแรวไม่ร่วงหล่นลงพื้นและตัวนกติดอยู่บนหลังควาย ๆ จะตกใจวิ่งหนีไปไกล ฉะนั้นตุ้มที่ทำเป็นเครื่องถ่วงต้องมีน้ำหนักพอดีกับแรงนกที่จะพาให้ร่วงมาจากหลังควายพอดี แต่ถ้าเบาเกินไปนกจะพาบินไปไกล ๆ

วิธีการใช้ นำบ่วง ๓-๔ บ่วง ขยายรูบ่วงให้กว้าง ๆ มัดกับเชือกเรียงรายไว้บนหลังควาย พลิกบ่วงไว้ด้านหน้า ใช้ขนของควายบังคับรูปทรงบ่วงไว้ เมื่อนกเอี้ยงบินมาเกาะนกจะกระโดดไปกระโดดมาติดบ่วงที่ดักไว้ บ่วงขนสัตว์จะรูดรัดกับขนนกเอี้ยง นกจะบินหนีก็บินไม่ได้ เพราะติดตุ้มที่ถ่วงไว้ทั้ง ๒ ตุ้ม นกเอี้ยงจะตกอยู่ในบริเวณนั้น จะจับมาทำเป็นอาหารหรือนำไปขายต่อไป

แรวนกกเอี้ยงบางแห่งเรียกว่า "บ่วงหลังควาย" ก็มี

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชันทอง แสนสิทธิ์, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๒. คี จันทรขำ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ ต.วังกรด อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓. ดี ต่างเทพ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ ๒ ต.พพบพระ อําเภอพพบพระ จ.ตาก
๔. เบ็ง สาริบุตร, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๒ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. สอน ทองคำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์